



ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Προσβασιμότητα των ΑΜΕΑ στον Πολιτισμό – Σύγκριση των Δύο (2) Πολιτιστικών
Μονάδων Στέγη Ωνάσης και Λυρικής Σκηνής**

Φοιτητής: Σιγκας Νικόλαος

Επιβλέποντες: Αλεξόπουλος Γεώργιος - Παπούλιας Ευάγγελος

Ιούνιος 2026

Περίληψη:

Η παρούσα εργασία εξετάζει την προσβασιμότητα των ατόμων με αναπηρία στον πολιτισμό μέσα από τη συγκριτική μελέτη δύο σημαντικών πολιτιστικών οργανισμών της Αθήνας, της Στέγης του Ιδρύματος Ωνάση και της Εθνικής Λυρικής Σκηνής. Η έρευνα βασίζεται στη διαπίστωση ότι η πρόσβαση στον πολιτισμό αποτελεί θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα και βασική προϋπόθεση κοινωνικής συμμετοχής, ισότητας και συμπερίληψης. Στο θεωρητικό μέρος της εργασίας αναλύονται οι βασικές έννοιες της αναπηρίας, της πολιτιστικής προσβασιμότητας, της συμπερίληψης και του καθολικού σχεδιασμού, ενώ παράλληλα παρουσιάζεται το διεθνές και ευρωπαϊκό νομοθετικό πλαίσιο που αφορά τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία στην πολιτιστική ζωή. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη σύγχρονη προσέγγιση της αναπηρίας μέσω του κοινωνικού μοντέλου, σύμφωνα με το οποίο τα εμπόδια συμμετοχής προκύπτουν κυρίως από τις κοινωνικές και περιβαλλοντικές συνθήκες και όχι αποκλειστικά από τις ατομικές λειτουργικές δυσκολίες.

Η μεθοδολογία της έρευνας βασίστηκε σε μικτή προσέγγιση, συνδυάζοντας βιβλιογραφική ανασκόπηση με ανάλυση στοιχείων που αφορούν τις δύο πολιτιστικές μονάδες. Εξετάστηκαν οι υποδομές, οι ψηφιακές υπηρεσίες, οι μορφές επικοινωνίας, οι κοινωνικές δράσεις και οι πρακτικές συμπερίληψης που εφαρμόζουν η Στέγη Ωνάση και η Εθνική Λυρική Σκηνή. Παράλληλα, διερευνήθηκαν τα συχνότερα εμπόδια που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία κατά τη συμμετοχή τους στις πολιτιστικές δραστηριότητες, καθώς και η σχέση μεταξύ διαφορετικών μορφών αναπηρίας και επιπέδου προσβασιμότητας. Η έρευνα ανέδειξε ότι και οι δύο πολιτιστικοί οργανισμοί έχουν πραγματοποιήσει σημαντικά βήματα προς την ενίσχυση της πολιτιστικής συμμετοχής και της κοινωνικής ένταξης, κυρίως μέσω σύγχρονων υποδομών, ψηφιακών πρακτικών επικοινωνίας και κοινωνικών δράσεων που στοχεύουν στη διεύρυνση του κοινού τους.

Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η προσβασιμότητα διαφοροποιείται ανάλογα με τη μορφή της αναπηρίας, καθώς τα άτομα με κινητικές δυσκολίες φαίνεται να εξυπηρετούνται σε μεγαλύτερο βαθμό συγκριτικά με άτομα που αντιμετωπίζουν αισθητηριακές, γνωστικές ή ψυχοκοινωνικές δυσκολίες. Παράλληλα, διαπιστώθηκε ότι η Στέγη Ωνάση προσεγγίζει την προσβασιμότητα περισσότερο μέσα από τη λογική της κοινωνικής συμμετοχής και της διαδραστικής πολιτιστικής εμπειρίας, ενώ η Εθνική Λυρική

Σκηνή δίνει μεγαλύτερη έμφαση στη λειτουργική και οργανωτική διάσταση της πρόσβασης. Η εργασία καταλήγει στο συμπέρασμα ότι, παρά τη σημαντική πρόοδο που έχει σημειωθεί, εξακολουθούν να υπάρχουν προκλήσεις και περιορισμοί που απαιτούν περαιτέρω ανάπτυξη πολιτικών πολιτιστικής συμπερίληψης και προσβασιμότητας. Τέλος, διατυπώνονται προτάσεις για πολιτιστικούς φορείς και δημόσια πολιτική, με στόχο τη δημιουργία ενός περισσότερο ανοιχτού, δημοκρατικού και συμπεριληπτικού πολιτιστικού περιβάλλοντος για όλα τα άτομα ανεξαρτήτως μορφής αναπηρίας

Abstract:

This study examines the accessibility of people with disabilities to culture through a comparative analysis of two major cultural institutions in Athens, the Onassis Stegi Foundation and the Greek National Opera. The research is based on the assumption that access to culture constitutes a fundamental human right and an essential condition for social participation, equality, and inclusion. The theoretical part of the study analyzes the key concepts of disability, cultural accessibility, inclusion, and universal design, while also presenting the international and European legislative framework concerning the cultural rights of people with disabilities. Particular emphasis is placed on the contemporary social model of disability, according to which barriers to participation arise mainly from social and environmental conditions rather than solely from individual functional limitations.

The methodology of the research follows a mixed-method approach, combining a literature review with the analysis of data related to the two cultural institutions. The study examines infrastructures, digital services, communication practices, social initiatives, and inclusion policies implemented by the Onassis Stegi and the Greek National Opera. In addition, the research investigates the most common barriers faced by people with disabilities when participating in cultural activities, as well as the relationship between different forms of disability and levels of accessibility. The findings indicate that both cultural organizations have made significant progress in enhancing cultural participation and social inclusion, mainly through modern infrastructures, digital communication practices, and social initiatives aimed at broadening audience participation.

The results of the study demonstrate that accessibility varies depending on the type of disability, as individuals with mobility impairments appear to be better served compared to people with sensory, cognitive, or psychosocial disabilities. Furthermore, the research reveals that the Onassis Stegi approaches accessibility primarily through the perspective of social participation and interactive cultural experience, whereas the Greek National Opera places greater emphasis on the functional and organizational dimensions of access. The study concludes that, despite the substantial progress achieved in recent years, important challenges and limitations still remain, requiring further development of inclusive cultural policies and accessibility practices. Finally, recommendations are proposed for cultural organizations and

public policy in order to promote a more open, democratic, and inclusive cultural environment for all individuals regardless of the form of disability they may experience.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 - Εισαγωγή

1.1 Σύντομη περιγραφή του θέματος

Η πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στον πολιτισμό αποτελεί ένα σημαντικό ζήτημα σύγχρονου κοινωνικού και πολιτιστικού προβληματισμού, καθώς συνδέεται άμεσα με την ισότητα των δικαιωμάτων, τη δημοκρατική συμμετοχή και την κοινωνική ένταξη. Ο πολιτισμός δεν αποτελεί απλώς έναν χώρο ψυχαγωγίας ή καλλιτεχνικής έκφρασης, αλλά ένα θεμελιώδες πεδίο κοινωνικής συμμετοχής, στο οποίο όλοι οι πολίτες οφείλουν να έχουν ισότιμη πρόσβαση. Ωστόσο, παρά τη θεσμική πρόοδο που έχει σημειωθεί διεθνώς, πολλά άτομα με αναπηρία εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν σημαντικά εμπόδια στην πρόσβαση και τη συμμετοχή τους σε πολιτιστικές δραστηριότητες και πολιτιστικούς χώρους (United Nations, 2006· Barnes and Mercer, 2010).

Τα εμπόδια αυτά μπορεί να είναι φυσικά, επικοινωνιακά, κοινωνικά ή τεχνολογικά και συχνά προκύπτουν από τον τρόπο με τον οποίο σχεδιάζονται οι πολιτιστικοί χώροι και οι πολιτιστικές υπηρεσίες. Η έλλειψη κατάλληλων υποδομών, η περιορισμένη προσβάσιμη πληροφόρηση και η απουσία προσαρμοσμένων πολιτιστικών δράσεων μπορούν να περιορίσουν σημαντικά τη δυνατότητα των ατόμων με αναπηρία να συμμετέχουν ισότιμα στην πολιτιστική ζωή. Η σύγχρονη προσέγγιση της αναπηρίας, η οποία βασίζεται στο κοινωνικό μοντέλο, υποστηρίζει ότι οι δυσκολίες δεν οφείλονται αποκλειστικά στο άτομο αλλά κυρίως στα κοινωνικά και περιβαλλοντικά εμπόδια που δημιουργούνται από την ανεπαρκή οργάνωση της κοινωνίας (Oliver, 1996· Finkelstein, 2001).

Στο πλαίσιο αυτό, η προσβασιμότητα στον πολιτισμό αναγνωρίζεται ως βασική προϋπόθεση για τη δημιουργία ενός συμπεριληπτικού κοινωνικού περιβάλλοντος. Η δυνατότητα συμμετοχής σε πολιτιστικές δραστηριότητες συμβάλλει σημαντικά στην ποιότητα ζωής των ατόμων με αναπηρία, καθώς ενισχύει την κοινωνική τους ένταξη, την αυτοεκτίμηση και τη συναισθηματική τους ευεξία. Παράλληλα, η συμμετοχή στον πολιτισμό λειτουργεί ως μηχανισμός κοινωνικής αλληλεπίδρασης και ενίσχυσης της κοινωνικής συνοχής, δημιουργώντας ευκαιρίες για επικοινωνία και ανταλλαγή εμπειριών μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών ομάδων (Anderet al., 2013· Chatterjee and Noble, 2016).

Η ανάπτυξη συμπεριληπτικών πολιτιστικών πολιτικών και πρακτικών έχει αποτελέσει αντικείμενο διεθνούς ενδιαφέροντος τις τελευταίες δεκαετίες. Οργανισμοί όπως ο Οργανισμός

Ηνωμένων Εθνών και η UNESCO έχουν αναγνωρίσει τη σημασία της προσβασιμότητας στον πολιτισμό ως θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα και έχουν διαμορφώσει κατευθυντήριες γραμμές για την προώθηση της ισότιμης συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία στην πολιτιστική ζωή. Οι πολιτικές αυτές ενθαρρύνουν τα κράτη και τους πολιτιστικούς οργανισμούς να υιοθετούν πρακτικές καθολικού σχεδιασμού και προσβάσιμης επικοινωνίας (UNESCO, 2015· European Commission, 2018).

Τα μουσεία, τα θέατρα και γενικότερα οι πολιτιστικοί οργανισμοί διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην εφαρμογή αυτών των αρχών, καθώς αποτελούν βασικούς φορείς διάδοσης της πολιτιστικής γνώσης και της κοινωνικής συμμετοχής. Στη σύγχρονη μουσειολογία και πολιτιστική διαχείριση, οι πολιτιστικοί χώροι δεν θεωρούνται πλέον απλώς χώροι έκθεσης ή ψυχαγωγίας, αλλά δυναμικοί οργανισμοί που οφείλουν να ανταποκρίνονται στις ανάγκες όλων των κοινωνικών ομάδων. Η ενσωμάτωση της προσβασιμότητας στις πολιτιστικές πρακτικές ενισχύει την κοινωνική λειτουργία των πολιτιστικών οργανισμών και συμβάλλει στη δημιουργία ενός πιο δημοκρατικού πολιτιστικού περιβάλλοντος (Sandell, 2007· Falk and Dierking, 2016).

Στο ελληνικό πλαίσιο, τα τελευταία χρόνια έχει παρατηρηθεί αυξανόμενο ενδιαφέρον για την προώθηση της προσβασιμότητας στον πολιτισμό, μέσα από πρωτοβουλίες δημόσιων και ιδιωτικών πολιτιστικών οργανισμών. Ωστόσο, παρά τις σημαντικές προσπάθειες που έχουν πραγματοποιηθεί, εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικές προκλήσεις που σχετίζονται με την επάρκεια των υποδομών, την ανάπτυξη προσβάσιμων υπηρεσιών και τη διαμόρφωση μιας συνολικής στρατηγικής συμπερίληψης. Οι προκλήσεις αυτές καθιστούν αναγκαία τη συστηματική αξιολόγηση των πολιτιστικών χώρων ως προς τον βαθμό προσβασιμότητας και συμπερίληψης που προσφέρουν (Gibson, 2012· European Commission, 2018).

Η παρούσα εργασία εστιάζει στη διερεύνηση της προσβασιμότητας των ατόμων με αναπηρία σε δύο σημαντικούς πολιτιστικούς οργανισμούς της Αθήνας, τη Στέγη του Ιδρύματος Ωνάση και την Εθνική Λυρική Σκηνή. Οι δύο αυτοί πολιτιστικοί φορείς αποτελούν σημαντικά κέντρα πολιτιστικής παραγωγής και εκπαίδευσης, τα οποία προσελκύουν μεγάλο αριθμό επισκεπτών και υλοποιούν ποικίλες πολιτιστικές δράσεις. Η μελέτη της προσβασιμότητας στους συγκεκριμένους οργανισμούς προσφέρει τη δυνατότητα κατανόησης των πρακτικών που εφαρμόζονται στον ελληνικό πολιτιστικό χώρο για τη συμπερίληψη των ατόμων με αναπηρία. Τέλος, η διερεύνηση της προσβασιμότητας των πολιτιστικών χώρων δεν αφορά μόνο την καταγραφή υλικών υποδομών, αλλά και την αξιολόγηση της συνολικής

εμπειρίας που προσφέρεται στους επισκέπτες με αναπηρία. Η εξέταση των τύπων πρόσβασης, των εμποδίων που εντοπίζονται και της σχέσης μεταξύ μορφών αναπηρίας και επιπέδου προσβασιμότητας συμβάλλει στην κατανόηση των τάσεων που διαμορφώνονται στον χώρο του πολιτισμού. Μέσα από αυτή τη διαδικασία καθίσταται δυνατή η διατύπωση συμπερασμάτων που μπορούν να συμβάλουν στη βελτίωση της προσβασιμότητας και στην προώθηση ενός πιο συμπεριληπτικού πολιτιστικού περιβάλλοντος (ICOM, 2019· Watson et al., 2012).

1.2 Σημασία του ζητήματος και σκοπός της μελέτης

Η προσβασιμότητα των ατόμων με αναπηρία στον πολιτισμό αποτελεί ένα ζήτημα ιδιαίτερης κοινωνικής και πολιτιστικής σημασίας, καθώς συνδέεται άμεσα με την αρχή της ισότητας των δικαιωμάτων και της κοινωνικής συμμετοχής. Η δυνατότητα πρόσβασης σε πολιτιστικούς χώρους και δραστηριότητες δεν αποτελεί απλώς μια μορφή ψυχαγωγίας, αλλά βασικό στοιχείο της ανθρώπινης ανάπτυξης και της κοινωνικής ζωής. Η συμμετοχή στον πολιτισμό συμβάλλει στην ενίσχυση της κοινωνικής ένταξης, στη διαμόρφωση ταυτότητας και στην καλλιέργεια δημιουργικών και πνευματικών δεξιοτήτων. Για τα άτομα με αναπηρία, η πρόσβαση σε πολιτιστικές εμπειρίες μπορεί να λειτουργήσει ως σημαντικός παράγοντας ενδυνάμωσης και κοινωνικής ορατότητας, μειώνοντας παράλληλα τα φαινόμενα αποκλεισμού και περιθωριοποίησης (United Nations, 2006· Barnes and Mercer, 2010).

Παρά τη διεθνή αναγνώριση της σημασίας της πολιτιστικής συμμετοχής, η πραγματικότητα δείχνει ότι πολλά άτομα με αναπηρία εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν σημαντικούς περιορισμούς στην πρόσβαση στον πολιτισμό. Οι περιορισμοί αυτοί μπορεί να σχετίζονται με φυσικά εμπόδια στους πολιτιστικούς χώρους, με την έλλειψη προσβάσιμης πληροφόρησης ή με κοινωνικές στάσεις που υποτιμούν τη σημασία της συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία στην πολιτιστική ζωή. Η ύπαρξη αυτών των εμποδίων καταδεικνύει την ανάγκη για συστηματική διερεύνηση της προσβασιμότητας των πολιτιστικών οργανισμών και για ανάπτυξη πρακτικών που θα προωθούν τη συμπερίληψη και την ισότητα (European Commission, 2018· Gibson, 2012).

Η σημασία της προσβασιμότητας στον πολιτισμό δεν περιορίζεται μόνο στην κάλυψη βασικών κοινωνικών δικαιωμάτων, αλλά συνδέεται και με τη γενικότερη ποιότητα των πολιτιστικών υπηρεσιών που παρέχονται από τους πολιτιστικούς οργανισμούς. Οι οργανισμοί

που υιοθετούν συμπεριληπτικές πρακτικές και ενσωματώνουν την προσβασιμότητα στον σχεδιασμό των δράσεων τους μπορούν να προσελκύσουν ευρύτερα και πιο ποικιλόμορφα κοινά. Παράλληλα, η ενίσχυση της προσβασιμότητας συμβάλλει στην αναβάθμιση της πολιτιστικής εμπειρίας για όλους τους επισκέπτες, καθώς δημιουργεί πιο ευέλικτα, πολυαισθητηριακά και συμμετοχικά περιβάλλοντα πολιτισμού (Falk and Dierking, 2016· ICOM, 2019).

Η μελέτη της προσβασιμότητας στον πολιτισμό αποκτά ιδιαίτερη σημασία στο πλαίσιο της σύγχρονης πολιτιστικής πολιτικής, η οποία δίνει έμφαση στη συμπερίληψη και στη συμμετοχική διάσταση της πολιτιστικής ζωής. Οι πολιτιστικοί οργανισμοί καλούνται να λειτουργούν όχι μόνο ως χώροι καλλιτεχνικής δημιουργίας, αλλά και ως φορείς κοινωνικής ευθύνης που συμβάλλουν στη διαμόρφωση μιας πιο δίκαιης και ανοιχτής κοινωνίας. Η εξέταση των πρακτικών προσβασιμότητας στους πολιτιστικούς χώρους μπορεί να προσφέρει σημαντικά στοιχεία για την κατανόηση των δυνατοτήτων αλλά και των περιορισμών που υπάρχουν στον χώρο του πολιτισμού (Sandell, 2007· Watson et al., 2012).

Στο πλαίσιο αυτό, ο βασικός σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση του βαθμού προσβασιμότητας των ατόμων με αναπηρία σε δύο σημαντικούς πολιτιστικούς οργανισμούς της Αθήνας, τη Στέγη του Ιδρύματος Ωνάση και την Εθνική Λυρική Σκηνή. Η έρευνα επιδιώκει να εξετάσει κατά πόσο οι συγκεκριμένοι οργανισμοί διαθέτουν τις απαραίτητες υποδομές, υπηρεσίες και πρακτικές που επιτρέπουν στα άτομα με αναπηρία να συμμετέχουν ισότιμα στις πολιτιστικές δραστηριότητες που προσφέρουν. Παράλληλα, η μελέτη στοχεύει στην καταγραφή των κυριότερων εμποδίων που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία κατά την πρόσβαση σε πολιτιστικούς χώρους, καθώς και στη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ διαφορετικών μορφών αναπηρίας και επιπέδου προσβασιμότητας. Η κατανόηση των δυσκολιών που εντοπίζονται στους πολιτιστικούς οργανισμούς μπορεί να συμβάλει στη διαμόρφωση προτάσεων βελτίωσης και στην ανάπτυξη πιο αποτελεσματικών πρακτικών συμπερίληψης. Τέλος, η παρούσα εργασία επιδιώκει να συμβάλει στην ευρύτερη επιστημονική και κοινωνική συζήτηση σχετικά με την προσβασιμότητα των ατόμων με αναπηρία στον πολιτισμό. Μέσα από την ανάλυση των δεδομένων και την αποτύπωση των τάσεων που καταγράφονται στους δύο πολιτιστικούς οργανισμούς, η μελέτη φιλοδοξεί να αναδείξει τόσο τις θετικές πρακτικές όσο και τις προκλήσεις που εξακολουθούν να υπάρχουν. Με τον τρόπο αυτό, επιδιώκεται η ενίσχυση της γνώσης γύρω από το ζήτημα της πολιτιστικής

προσβασιμότητας και η προώθηση ενός πιο συμπεριληπτικού πολιτιστικού περιβάλλοντος για όλους (UNESCO, 2015· European Commission, 2018).

1.3 Θεωρητικό υπόβαθρο – Βασικές έννοιες

Το θεωρητικό υπόβαθρο της μελέτης βασίζεται σε βασικές έννοιες που σχετίζονται με την αναπηρία, την προσβασιμότητα, τη συμπερίληψη και τη συμμετοχή στον πολιτισμό. Στη σύγχρονη επιστημονική βιβλιογραφία, η προσέγγιση της αναπηρίας έχει μεταβληθεί σημαντικά, καθώς η ερμηνεία της δεν περιορίζεται πλέον αποκλειστικά σε ιατρικούς ή βιολογικούς παράγοντες. Αντίθετα, αναγνωρίζεται ότι η αναπηρία αποτελεί σε μεγάλο βαθμό κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο διαμορφώνεται από το περιβάλλον, τις κοινωνικές δομές και τις πολιτιστικές πρακτικές που είτε διευκολύνουν είτε εμποδίζουν τη συμμετοχή των ατόμων στην κοινωνική ζωή (Oliver, 1996· Barnes and Mercer, 2010).

Στο πλαίσιο αυτό, ιδιαίτερη σημασία έχει το κοινωνικό μοντέλο της αναπηρίας, το οποίο διαφοροποιείται από το παραδοσιακό ιατρικό μοντέλο. Σύμφωνα με το κοινωνικό μοντέλο, οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία δεν οφείλονται αποκλειστικά στις ατομικές τους λειτουργικές και περιορισμούς, αλλά κυρίως στα εμπόδια που δημιουργούνται από την κοινωνική οργάνωση, τις υποδομές και τις κυρίαρχες αντιλήψεις. Με βάση αυτή την προσέγγιση, η προσβασιμότητα στους πολιτιστικούς χώρους αποτελεί βασική προϋπόθεση για την άρση των κοινωνικών αποκλεισμών και για την ενίσχυση της ισότιμης συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία στον πολιτισμό (Finkelstein, 2001· Shakespeare, 2014).

Μία ακόμη βασική έννοια που συνδέεται με την παρούσα μελέτη είναι η έννοια της προσβασιμότητας. Η προσβασιμότητα δεν αφορά μόνο τη φυσική δυνατότητα εισόδου σε έναν χώρο, αλλά περιλαμβάνει ένα σύνολο παραγόντων που καθορίζουν κατά πόσο ένα άτομο μπορεί να συμμετέχει ουσιαστικά σε μια δραστηριότητα. Στην περίπτωση των πολιτιστικών οργανισμών, η προσβασιμότητα αφορά τις υποδομές των χώρων, τις υπηρεσίες που προσφέρονται, τη μορφή της πληροφόρησης και τις μεθόδους παρουσίασης του πολιτιστικού περιεχομένου. Η ολοκληρωμένη προσβασιμότητα προϋποθέτει την ύπαρξη φυσικής, επικοινωνιακής και ψηφιακής πρόσβασης, ώστε να εξασφαλίζεται η ισότιμη συμμετοχή όλων των επισκεπτών (European Commission, 2018· United Nations, 2006).

Σημαντική θεωρητική έννοια στο πεδίο της προσβασιμότητας αποτελεί επίσης ο καθολικός σχεδιασμός. Ο καθολικός σχεδιασμός αναφέρεται στον σχεδιασμό προϊόντων, υπηρεσιών και περιβαλλόντων που μπορούν να χρησιμοποιηθούν από το μεγαλύτερο δυνατό εύρος ανθρώπων χωρίς την ανάγκη ειδικών προσαρμογών. Στο πολιτιστικό περιβάλλον, ο καθολικός σχεδιασμός περιλαμβάνει την ανάπτυξη υποδομών και υπηρεσιών που εξυπηρετούν

εξίσου άτομα με διαφορετικές ικανότητες, συμβάλλοντας έτσι στη δημιουργία πιο συμπεριληπτικών πολιτιστικών χώρων (Mace et al., 1991· Gibson, 2012).

Η έννοια της πολιτιστικής συμμετοχής αποτελεί επίσης βασικό στοιχείο του θεωρητικού πλαισίου της μελέτης. Η συμμετοχή στον πολιτισμό αναφέρεται στη δυνατότητα των ατόμων να παρακολουθούν, να δημιουργούν ή να αλληλεπιδρούν με πολιτιστικά αγαθά και δραστηριότητες. Η πολιτιστική συμμετοχή δεν αφορά μόνο την κατανάλωση πολιτιστικών προϊόντων, αλλά και τη δυνατότητα ενεργής εμπλοκής στη διαδικασία παραγωγής και ερμηνείας του πολιτιστικού περιεχομένου. Για τα άτομα με αναπηρία, η πολιτιστική συμμετοχή αποτελεί σημαντικό παράγοντα κοινωνικής ένταξης και προσωπικής ανάπτυξης (Falk and Dierking, 2016· UNESCO, 2015).

Επιπλέον, στο θεωρητικό πλαίσιο της μελέτης εντάσσεται και η έννοια της πολιτιστικής συμπερίληψης. Η πολιτιστική συμπερίληψη αναφέρεται στις πρακτικές και τις πολιτικές που αποσκοπούν στη διασφάλιση της ισότιμης συμμετοχής όλων των κοινωνικών ομάδων στην πολιτιστική ζωή. Οι πρακτικές αυτές περιλαμβάνουν την ανάπτυξη προσβάσιμων πολιτιστικών χώρων, την παροχή προσαρμοσμένων υπηρεσιών και τη δημιουργία πολιτιστικών δράσεων που λαμβάνουν υπόψη την ποικιλομορφία των ανθρώπινων εμπειριών. Μέσα από τη συμπεριληπτική προσέγγιση, ο πολιτισμός μετατρέπεται σε χώρο κοινωνικής συνύπαρξης και ανταλλαγής εμπειριών (Sandell, 2007· ICOM, 2019).

Τέλος, το θεωρητικό υπόβαθρο της παρούσας εργασίας συνδέεται με την αντίληψη του πολιτισμού ως κοινωνικού αγαθού που πρέπει να είναι προσβάσιμο σε όλους. Οι πολιτιστικοί οργανισμοί καλούνται να αναγνωρίσουν την ευθύνη τους απέναντι στην κοινωνία και να αναπτύξουν πρακτικές που ενισχύουν τη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στην πολιτιστική ζωή. Η ενσωμάτωση της προσβασιμότητας και της συμπερίληψης στον σχεδιασμό των πολιτιστικών δράσεων συμβάλλει στη δημιουργία ενός πολιτιστικού περιβάλλοντος που προάγει την ισότητα, την κοινωνική δικαιοσύνη και τη δημοκρατική συμμετοχή (Watson et al., 2012· United Nations, 2006).

1.4 Νομοθετικό πλαίσιο και ανθρώπινα δικαιώματα ατόμων με αναπηρία

Το νομοθετικό πλαίσιο που αφορά τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία αποτελεί βασικό θεμέλιο για την προώθηση της ισότητας, της κοινωνικής ένταξης και της πρόσβασης

στον πολιτισμό. Σε διεθνές επίπεδο, τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία έχουν αναγνωριστεί ως αναπόσπαστο μέρος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, γεγονός που έχει οδηγήσει στη διαμόρφωση σημαντικών θεσμικών πρωτοβουλιών για την προστασία και την ενίσχυση της συμμετοχής τους στην κοινωνική και πολιτιστική ζωή. Η αναγνώριση αυτών των δικαιωμάτων υπογραμμίζει ότι τα άτομα με αναπηρία δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται ως αποδέκτες φιλανθρωπικής φροντίδας, αλλά ως ισότιμοι πολίτες με πλήρη δικαιώματα συμμετοχής στην κοινωνία (United Nations, 2006· Shakespeare, 2014).

Κεντρικό ρόλο στο διεθνές νομοθετικό πλαίσιο διαδραματίζει η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, η οποία υιοθετήθηκε το 2006 και αποτελεί το σημαντικότερο διεθνές νομικό κείμενο για την προστασία των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία. Η Σύμβαση αναγνωρίζει ρητά το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία να συμμετέχουν ισότιμα στην πολιτιστική ζωή και υποχρεώνει τα κράτη να λαμβάνουν μέτρα για τη διασφάλιση της πρόσβασης σε πολιτιστικούς χώρους, υπηρεσίες και δραστηριότητες. Παράλληλα, προβλέπει τη διαθεσιμότητα πολιτιστικού περιεχομένου σε προσβάσιμες μορφές, ώστε να μπορούν όλα τα άτομα να συμμετέχουν ενεργά στον πολιτισμό (United Nations, 2006).

Εκτός από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, σημαντική συμβολή στη διαμόρφωση πολιτικών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία έχει και η UNESCO. Οι κατευθυντήριες γραμμές και οι στρατηγικές της UNESCO υπογραμμίζουν τη σημασία της πολιτιστικής συμμετοχής ως βασικού στοιχείου της ανθρώπινης ανάπτυξης και της κοινωνικής συνοχής. Η UNESCO προωθεί πολιτικές που ενισχύουν την προσβασιμότητα των πολιτιστικών χώρων και ενθαρρύνει τα κράτη να αναπτύξουν στρατηγικές που διασφαλίζουν τη συμμετοχή όλων των κοινωνικών ομάδων στον πολιτισμό, ανεξαρτήτως φυσικών ή κοινωνικών περιορισμών (UNESCO, 2015).

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει αναπτύξει πολιτικές και στρατηγικές που στοχεύουν στη βελτίωση της προσβασιμότητας και της συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία στην κοινωνική και πολιτιστική ζωή. Οι ευρωπαϊκές πολιτικές τονίζουν τη σημασία της ισότιμης πρόσβασης στον πολιτισμό και ενθαρρύνουν τους πολιτιστικούς οργανισμούς να υιοθετούν πρακτικές καθολικού σχεδιασμού και προσβάσιμης επικοινωνίας. Μέσα από τις πολιτικές αυτές, η προσβασιμότητα στον πολιτισμό αναγνωρίζεται ως βασικό στοιχείο της κοινωνικής ένταξης και της πολιτιστικής δημοκρατίας (European Commission, 2018· Gibson, 2012).

Το νομοθετικό πλαίσιο για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία δεν περιορίζεται μόνο στη θεσμική κατοχύρωση των δικαιωμάτων, αλλά επεκτείνεται και στην ανάπτυξη πρακτικών εφαρμογής τους. Οι πολιτιστικοί οργανισμοί καλούνται να συμμορφώνονται με τις αρχές της προσβασιμότητας και να αναπτύσσουν υπηρεσίες που ανταποκρίνονται στις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία. Η εφαρμογή των αρχών αυτών απαιτεί την προσαρμογή των υποδομών, τη χρήση προσβάσιμων μορφών επικοινωνίας και την ανάπτυξη πολιτιστικών δράσεων που ενισχύουν τη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία (ICOM, 2019· European Commission, 2018).

Συνολικά, το νομοθετικό πλαίσιο και η διεθνής αναγνώριση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία αποτελούν σημαντική βάση για την προώθηση της προσβασιμότητας στον πολιτισμό. Παρότι έχουν σημειωθεί σημαντικές θεσμικές εξελίξεις, η ουσιαστική εφαρμογή των δικαιωμάτων αυτών εξακολουθεί να αποτελεί πρόκληση για πολλούς πολιτιστικούς οργανισμούς και κοινωνίες. Η αποτελεσματική εφαρμογή των αρχών της ισότητας και της προσβασιμότητας απαιτεί συνεχή προσπάθεια, συνεργασία μεταξύ θεσμών και ανάπτυξη πολιτικών που θα διασφαλίζουν την ισότιμη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στην πολιτιστική ζωή (United Nations, 2006· Watson et al., 2012).

1.5 Προσδοκώμενα αποτελέσματα της εργασίας

Τα προσδοκώμενα αποτελέσματα της παρούσας εργασίας συνδέονται με την καλύτερη κατανόηση του βαθμού προσβασιμότητας των ατόμων με αναπηρία σε σημαντικούς πολιτιστικούς οργανισμούς και με την ανάδειξη των βασικών παραγόντων που επηρεάζουν τη συμμετοχή τους στην πολιτιστική ζωή. Μέσα από τη διερεύνηση των υποδομών, των υπηρεσιών και των πρακτικών που εφαρμόζονται στους πολιτιστικούς οργανισμούς που εξετάζονται, αναμένεται να προκύψουν σημαντικά στοιχεία σχετικά με το επίπεδο προσβασιμότητας που προσφέρεται στα άτομα με αναπηρία. Η ανάλυση αυτή θα συμβάλει στην κατανόηση του βαθμού στον οποίο οι πολιτιστικοί χώροι ανταποκρίνονται στις σύγχρονες απαιτήσεις για ισότιμη συμμετοχή όλων των πολιτών στην πολιτιστική δραστηριότητα (United Nations, 2006· European Commission, 2018).

Ένα από τα βασικά προσδοκώμενα αποτελέσματα της μελέτης είναι η καταγραφή των τύπων πρόσβασης που διαθέτουν οι πολιτιστικές μονάδες που εξετάζονται, καθώς και η αξιολόγηση του κατά πόσο οι υπάρχουσες υποδομές διευκολύνουν τη συμμετοχή ατόμων με

διαφορετικές μορφές αναπηρίας. Μέσα από την αποτύπωση των φυσικών, τεχνολογικών και επικοινωνιακών μορφών προσβασιμότητας, η έρευνα αναμένεται να αναδείξει τόσο τις θετικές πρακτικές που εφαρμόζονται όσο και τα σημεία στα οποία εντοπίζονται περιορισμοί ή ελλείψεις. Η διαδικασία αυτή μπορεί να συμβάλει στην κατανόηση των δυνατοτήτων και των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν οι πολιτιστικοί οργανισμοί στο ζήτημα της συμπερίληψης (Gibson, 2012· ICOM, 2019).

Παράλληλα, η έρευνα αναμένεται να αναδείξει τα συχνότερα εμπόδια και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία κατά την πρόσβαση σε πολιτιστικούς χώρους. Τα εμπόδια αυτά μπορεί να σχετίζονται με την αρχιτεκτονική δομή των χώρων, με την έλλειψη κατάλληλων υπηρεσιών υποστήριξης ή με περιορισμένη ενημέρωση σχετικά με τις διαθέσιμες προσβάσιμες υπηρεσίες. Η καταγραφή αυτών των δυσκολιών είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς μπορεί να συμβάλει στον εντοπισμό των τομέων στους οποίους απαιτούνται παρεμβάσεις για τη βελτίωση της πολιτιστικής προσβασιμότητας (Watson et al., 2012· Falk and Dierking, 2016).

Ένα ακόμη σημαντικό προσδοκώμενο αποτέλεσμα της εργασίας είναι η διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της μορφής της αναπηρίας και του επιπέδου προσβασιμότητας που παρέχουν οι πολιτιστικές μονάδες. Η ανάλυση αυτή αναμένεται να αναδείξει κατά πόσο οι πολιτιστικοί οργανισμοί ανταποκρίνονται εξίσου στις ανάγκες διαφορετικών ομάδων ατόμων με αναπηρία ή αν υπάρχουν διαφοροποιήσεις στην προσβασιμότητα ανάλογα με το είδος της αναπηρίας. Μέσα από αυτή τη διαδικασία καθίσταται δυνατή η πιο ολοκληρωμένη κατανόηση των αναγκών των ατόμων με αναπηρία στον πολιτιστικό χώρο (European Commission, 2018· United Nations, 2006).

Τέλος, η παρούσα εργασία φιλοδοξεί να συμβάλει στη διαμόρφωση μιας συνολικής εικόνας σχετικά με τις τάσεις που διαμορφώνονται στον τομέα της πολιτιστικής προσβασιμότητας. Μέσα από τη σύνθεση των αποτελεσμάτων και την αποτύπωση των βασικών ευρημάτων, αναμένεται να προκύψουν συμπεράσματα που μπορούν να αξιοποιηθούν για τη βελτίωση των πολιτικών και των πρακτικών που εφαρμόζονται στους πολιτιστικούς οργανισμούς. Με τον τρόπο αυτό, η μελέτη επιδιώκει να συμβάλει στην ενίσχυση της γνώσης γύρω από το ζήτημα της προσβασιμότητας στον πολιτισμό και στην προώθηση ενός πιο συμπεριληπτικού πολιτιστικού περιβάλλοντος για όλους (UNESCO, 2015· European Commission, 2018).

1.6 Ερευνητικός σχεδιασμός και προσέγγιση

Ο ερευνητικός σχεδιασμός της παρούσας μελέτης βασίζεται σε μια συστηματική διαδικασία συλλογής και ανάλυσης δεδομένων με στόχο τη διερεύνηση του βαθμού προσβασιμότητας των ατόμων με αναπηρία σε επιλεγμένους πολιτιστικούς οργανισμούς. Η έρευνα εστιάζει στη μελέτη δύο σημαντικών πολιτιστικών μονάδων της Αθήνας, της Στέγης του Ιδρύματος Ωνάση και της Εθνικής Λυρικής Σκηνής, οι οποίες αποτελούν σημαντικούς φορείς πολιτιστικής παραγωγής και πολιτιστικής εκπαίδευσης. Ο ερευνητικός σχεδιασμός επιδιώκει να καταγράψει τις πρακτικές προσβασιμότητας που εφαρμόζονται στους συγκεκριμένους οργανισμούς, καθώς και να αναδείξει τα πιθανά εμπόδια που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία κατά την πρόσβαση και συμμετοχή τους στις πολιτιστικές δραστηριότητες.

Η ερευνητική προσέγγιση της εργασίας βασίζεται κυρίως σε ποιοτική διερεύνηση των χαρακτηριστικών των πολιτιστικών χώρων, με στόχο την κατανόηση της λειτουργίας τους σε σχέση με την προσβασιμότητα. Μέσα από την ανάλυση των υποδομών, των υπηρεσιών και των παρεχόμενων μορφών πρόσβασης επιχειρείται να αποτυπωθεί η πραγματική κατάσταση που επικρατεί στους συγκεκριμένους πολιτιστικούς οργανισμούς. Η προσέγγιση αυτή επιτρέπει την εις βάθος κατανόηση των πρακτικών που εφαρμόζονται, καθώς και την αξιολόγηση του βαθμού στον οποίο οι οργανισμοί αυτοί ανταποκρίνονται στις ανάγκες των ατόμων με διαφορετικές μορφές αναπηρίας (Falk and Dierking, 2016· Watson et al., 2012).

Στο πλαίσιο της έρευνας εξετάζονται συγκεκριμένες διαστάσεις της προσβασιμότητας που σχετίζονται με τη λειτουργία των πολιτιστικών χώρων. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται η φυσική πρόσβαση στους χώρους, η ύπαρξη κατάλληλων υποδομών για άτομα με κινητικές δυσκολίες, η παροχή προσβάσιμων πληροφοριών και η ανάπτυξη υπηρεσιών που διευκολύνουν τη συμμετοχή ατόμων με αισθητηριακές ή άλλες μορφές αναπηρίας. Η ανάλυση των παραπάνω παραγόντων επιτρέπει την καταγραφή των βασικών χαρακτηριστικών των πολιτιστικών μονάδων και την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των πρακτικών που εφαρμόζονται.

Η μεθοδολογία της έρευνας περιλαμβάνει την καταγραφή και σύγκριση των χαρακτηριστικών των δύο πολιτιστικών οργανισμών, ώστε να εντοπιστούν ομοιότητες και διαφοροποιήσεις στον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζεται το ζήτημα της προσβασιμότητας. Η συγκριτική αυτή προσέγγιση συμβάλλει στην ανάδειξη καλών πρακτικών, αλλά και πιθανών

αδυναμιών που ενδέχεται να περιορίζουν την πλήρη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στις πολιτιστικές δραστηριότητες. Μέσα από τη διαδικασία αυτή επιδιώκεται η διαμόρφωση μιας πιο ολοκληρωμένης εικόνας για την κατάσταση της πολιτιστικής προσβασιμότητας στους συγκεκριμένους οργανισμούς. Επιπλέον, η ανάλυση των δεδομένων οργανώνεται σύμφωνα με τις θεματικές ενότητες του ερευνητικού μέρους της εργασίας, οι οποίες περιλαμβάνουν την παρουσίαση των πολιτιστικών οργανισμών, την εξέταση των τύπων πολιτιστικών χώρων και του βαθμού πρόσβασης που παρέχουν, καθώς και την καταγραφή των βασικών εμποδίων που εντοπίζονται στη λειτουργία τους. Παράλληλα, εξετάζεται η σχέση μεταξύ διαφορετικών μορφών αναπηρίας και του επιπέδου προσβασιμότητας που παρέχουν οι συγκεκριμένες πολιτιστικές μονάδες, ώστε να διαπιστωθεί κατά πόσο οι υπάρχουσες πρακτικές ανταποκρίνονται στις ανάγκες όλων των ομάδων.

Τέλος, μέσα από την ερευνητική διαδικασία επιδιώκεται η σύνθεση των επιμέρους ευρημάτων και η διαμόρφωση μιας συνολικής αποτύπωσης των τάσεων που διαμορφώνονται στον τομέα της πολιτιστικής προσβασιμότητας. Η συστηματική ανάλυση των δεδομένων που προκύπτουν από τη μελέτη των δύο πολιτιστικών οργανισμών αναμένεται να συμβάλει στην εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με την αποτελεσματικότητα των υφιστάμενων πρακτικών και να προσφέρει χρήσιμες κατευθύνσεις για τη βελτίωση της πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία στον πολιτισμό.

1.7 Βιβλιογραφική συλλογή δεδομένων

Η βιβλιογραφική συλλογή δεδομένων αποτελεί βασικό στάδιο της ερευνητικής διαδικασίας, καθώς επιτρέπει τη συστηματική συγκέντρωση και αξιολόγηση επιστημονικών πληροφοριών που σχετίζονται με το αντικείμενο της μελέτης. Στην παρούσα εργασία, η βιβλιογραφική ανασκόπηση αξιοποιήθηκε προκειμένου να αναλυθούν οι βασικές έννοιες που συνδέονται με την αναπηρία, την προσβασιμότητα στον πολιτισμό και τη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία σε πολιτιστικούς χώρους και δραστηριότητες. Μέσα από την αναζήτηση και τη μελέτη επιστημονικών πηγών επιχειρήθηκε η διαμόρφωση ενός ολοκληρωμένου θεωρητικού πλαισίου που θα υποστηρίξει την ερμηνεία των ερευνητικών δεδομένων και την κατανόηση των ζητημάτων που εξετάζονται (Barnes and Mercer, 2010· Shakespeare, 2014).

Η διαδικασία συλλογής της βιβλιογραφίας βασίστηκε κυρίως στην αναζήτηση επιστημονικών άρθρων, βιβλίων, διεθνών εκθέσεων και θεσμικών κειμένων που σχετίζονται

με την προσβασιμότητα των ατόμων με αναπηρία στον πολιτισμό. Οι πηγές αυτές προέρχονται από διεθνείς οργανισμούς, επιστημονικές δημοσιεύσεις και ερευνητικά έργα που εξετάζουν την πολιτιστική συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία και τις πρακτικές συμπερίληψης που εφαρμόζονται σε πολιτιστικούς οργανισμούς. Η επιλογή της βιβλιογραφίας πραγματοποιήθηκε με βάση τη συνάφεια των πηγών με το ερευνητικό αντικείμενο και τη συμβολή τους στην κατανόηση των θεμάτων που εξετάζονται στην παρούσα μελέτη (UNESCO, 2015· European Commission, 2018).

Παράλληλα, ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στη χρήση βιβλιογραφικών πηγών που εξετάζουν τη σχέση μεταξύ πολιτισμού, κοινωνικής συμμετοχής και αναπηρίας. Οι πηγές αυτές προσφέρουν σημαντικές θεωρητικές και εμπειρικές προσεγγίσεις σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο οι πολιτιστικοί οργανισμοί μπορούν να ενισχύσουν την προσβασιμότητα και να προωθήσουν τη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στην πολιτιστική ζωή. Μέσα από τη μελέτη αυτών των πηγών κατέστη δυνατή η κατανόηση των βασικών αρχών που διέπουν τον σχεδιασμό προσβάσιμων πολιτιστικών υπηρεσιών και την ανάπτυξη συμπεριληπτικών πολιτιστικών πρακτικών (Sandell, 2007· Falk and Dierking, 2016).

Επιπλέον, η βιβλιογραφική ανασκόπηση περιέλαβε και θεσμικά κείμενα που αφορούν το νομοθετικό πλαίσιο για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία και την πρόσβασή τους στον πολιτισμό. Τα κείμενα αυτά συμβάλλουν στην κατανόηση των διεθνών πολιτικών και των κατευθυντήριων γραμμών που έχουν αναπτυχθεί για την προώθηση της ισότητας και της κοινωνικής ένταξης. Η μελέτη των θεσμικών πηγών επιτρέπει την αξιολόγηση του βαθμού στον οποίο οι πολιτιστικοί οργανισμοί ανταποκρίνονται στις αρχές της προσβασιμότητας και της συμπερίληψης (United Nations, 2006· European Commission, 2018).

Συνολικά, η βιβλιογραφική συλλογή δεδομένων συνέβαλε στη δημιουργία ενός ολοκληρωμένου θεωρητικού πλαισίου για την ανάλυση του ζητήματος της προσβασιμότητας στον πολιτισμό. Η αξιοποίηση επιστημονικών και θεσμικών πηγών επέτρεψε την κατανόηση των βασικών εννοιών και των πρακτικών που σχετίζονται με την πολιτιστική συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία, ενώ παράλληλα παρείχε τα απαραίτητα εργαλεία για την ερμηνεία των ευρημάτων της έρευνας και τη διατύπωση τεκμηριωμένων συμπερασμάτων σχετικά με την κατάσταση της πολιτιστικής προσβασιμότητας στους οργανισμούς που εξετάζονται.

1.8 Δημιουργία και δομή της Περίπτωσης Μελέτης

Η δημιουργία και η δομή της περίπτωσης μελέτης αποτελεί βασικό στοιχείο της ερευνητικής διαδικασίας, καθώς επιτρέπει την εις βάθος διερεύνηση ενός συγκεκριμένου φαινομένου μέσα στο πραγματικό του πλαίσιο. Στην παρούσα εργασία επιλέχθηκε η προσέγγιση της μελέτης περίπτωσης προκειμένου να εξεταστεί ο βαθμός προσβασιμότητας των ατόμων με αναπηρία σε δύο σημαντικούς πολιτιστικούς οργανισμούς της Αθήνας, τη Στέγη του Ιδρύματος Ωνάση και την Εθνική Λυρική Σκηνή. Η επιλογή των συγκεκριμένων πολιτιστικών μονάδων βασίστηκε στη σημαντική τους παρουσία στον σύγχρονο πολιτιστικό χώρο της Ελλάδας, καθώς και στον ρόλο που διαδραματίζουν στην ανάπτυξη πολιτιστικών δράσεων και στην προσέλκυση ευρέος κοινού.

Η μελέτη περίπτωσης οργανώθηκε με τρόπο που να επιτρέπει τη συστηματική ανάλυση των χαρακτηριστικών των δύο πολιτιστικών οργανισμών σε σχέση με την προσβασιμότητα. Στο πρώτο στάδιο της ανάλυσης πραγματοποιείται η παρουσίαση των βασικών πληροφοριών που αφορούν τη λειτουργία, την αποστολή και τις δραστηριότητες των δύο πολιτιστικών μονάδων. Η καταγραφή αυτών των στοιχείων συμβάλλει στην κατανόηση του πλαισίου μέσα στο οποίο λειτουργούν οι οργανισμοί και του ρόλου που διαδραματίζουν στο πολιτιστικό περιβάλλον της πόλης.

Στη συνέχεια, η δομή της περίπτωσης μελέτης επικεντρώνεται στην εξέταση των τύπων πολιτιστικών χώρων που διαθέτουν οι δύο οργανισμοί και στον βαθμό προσβασιμότητας που προσφέρουν στα άτομα με αναπηρία. Η ανάλυση περιλαμβάνει την εξέταση των υποδομών, των υπηρεσιών και των μορφών πρόσβασης που παρέχονται στους επισκέπτες, όπως για παράδειγμα η φυσική πρόσβαση στους χώρους, οι ειδικές θέσεις για άτομα με κινητικές δυσκολίες και οι υπηρεσίες που διευκολύνουν την πρόσβαση ατόμων με αισθητηριακές αναπηρίες. Η εξέταση αυτών των παραγόντων επιτρέπει την αξιολόγηση του βαθμού στον οποίο οι πολιτιστικοί οργανισμοί ανταποκρίνονται στις ανάγκες διαφορετικών ομάδων επισκεπτών.

Ένα ακόμη σημαντικό στοιχείο της δομής της περίπτωσης μελέτης αφορά την καταγραφή των βασικών εμποδίων και δυσκολιών που ενδέχεται να επηρεάζουν την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στους πολιτιστικούς χώρους. Η διερεύνηση των εμποδίων αυτών συμβάλλει στην κατανόηση των περιορισμών που μπορεί να υπάρχουν τόσο σε επίπεδο υποδομών όσο και σε επίπεδο οργάνωσης των υπηρεσιών. Μέσα από τη διαδικασία αυτή

αναδεικνύονται οι τομείς στους οποίους απαιτούνται παρεμβάσεις για τη βελτίωση της πολιτιστικής προσβασιμότητας.

Τέλος, η δομή της περίπτωσης μελέτης ολοκληρώνεται με τη σύνθεση των επιμέρους ευρημάτων και την αποτύπωση των βασικών τάσεων που προκύπτουν από την ανάλυση των δύο πολιτιστικών οργανισμών. Η συνολική αυτή αποτύπωση επιτρέπει τη σύγκριση των πρακτικών που εφαρμόζονται και συμβάλλει στην εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με το επίπεδο προσβασιμότητας που προσφέρεται στους πολιτιστικούς χώρους. Μέσα από τη διαδικασία αυτή καθίσταται δυνατή η διαμόρφωση μιας πιο ολοκληρωμένης εικόνας για την κατάσταση της πολιτιστικής προσβασιμότητας και για τις δυνατότητες βελτίωσης των υπηρεσιών που παρέχονται στα άτομα με αναπηρία.

1.9 Δείγμα και διαδικασία συλλογής δεδομένων

Το δείγμα της παρούσας έρευνας αφορά δύο σημαντικούς πολιτιστικούς οργανισμούς της Αθήνας, τη Στέγη του Ιδρύματος Ωνάση και την Εθνική Λυρική Σκηνή, οι οποίοι επιλέχθηκαν ως περιπτώσεις μελέτης για την εξέταση της προσβασιμότητας των ατόμων με αναπηρία στον πολιτισμό. Οι συγκεκριμένοι οργανισμοί αποτελούν σημαντικούς φορείς πολιτιστικής δημιουργίας και εκπαίδευσης, ενώ φιλοξενούν μεγάλο αριθμό πολιτιστικών εκδηλώσεων και δραστηριοτήτων που απευθύνονται σε ευρύ κοινό. Η επιλογή τους βασίστηκε τόσο στη σημασία τους στον ελληνικό πολιτιστικό χώρο όσο και στη δυνατότητα διερεύνησης των πρακτικών προσβασιμότητας που εφαρμόζονται σε σύγχρονους πολιτιστικούς οργανισμούς.

Η έρευνα επικεντρώνεται στη μελέτη των χαρακτηριστικών και των υποδομών των δύο πολιτιστικών μονάδων σε σχέση με την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία. Στο πλαίσιο αυτό, το δείγμα δεν αφορά άτομα αλλά οργανισμούς και τις δομές που διαθέτουν για τη διευκόλυνση της πρόσβασης των επισκεπτών με αναπηρία. Η επιλογή της συγκεκριμένης ερευνητικής προσέγγισης επιτρέπει την εις βάθος ανάλυση της λειτουργίας των πολιτιστικών χώρων και την καταγραφή των πρακτικών που εφαρμόζονται για την ενίσχυση της προσβασιμότητας. Η διαδικασία συλλογής των δεδομένων βασίστηκε κυρίως στην ανάλυση διαθέσιμων πληροφοριών σχετικά με τη λειτουργία και τις υπηρεσίες των δύο πολιτιστικών οργανισμών. Οι πληροφορίες αυτές προέρχονται από επίσημες πηγές, όπως ιστοσελίδες των οργανισμών, δημοσιευμένα στοιχεία σχετικά με τις υποδομές και τις πολιτιστικές δράσεις τους, καθώς και

από σχετικές αναφορές και δημοσιεύσεις που αφορούν την προσβασιμότητα στον πολιτισμό. Η αξιοποίηση των πηγών αυτών επιτρέπει την καταγραφή των χαρακτηριστικών των πολιτιστικών μονάδων και τη διερεύνηση των πρακτικών που εφαρμόζονται για την εξυπηρέτηση ατόμων με διαφορετικές μορφές αναπηρίας.

Παράλληλα, η συλλογή των δεδομένων οργανώθηκε με τρόπο που να επιτρέπει τη συστηματική καταγραφή των στοιχείων που σχετίζονται με την προσβασιμότητα των πολιτιστικών χώρων. Στο πλαίσιο αυτό εξετάστηκαν παράγοντες όπως η φυσική πρόσβαση στους χώρους, η ύπαρξη κατάλληλων υποδομών για άτομα με κινητικές δυσκολίες, καθώς και οι υπηρεσίες που διευκολύνουν την πρόσβαση ατόμων με αισθητηριακές αναπηρίες. Η καταγραφή των στοιχείων αυτών συμβάλλει στη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης εικόνας για το επίπεδο προσβασιμότητας που παρέχουν οι δύο πολιτιστικές μονάδες.

Τέλος, η διαδικασία συλλογής δεδομένων ολοκληρώθηκε με την οργάνωση και τη συγκριτική ανάλυση των στοιχείων που συγκεντρώθηκαν για τους δύο οργανισμούς. Η σύγκριση αυτή επιτρέπει την ανάδειξη ομοιοτήτων και διαφορών στον τρόπο με τον οποίο οι πολιτιστικές μονάδες αντιμετωπίζουν το ζήτημα της προσβασιμότητας, συμβάλλοντας έτσι στην κατανόηση των πρακτικών που εφαρμόζονται στον ελληνικό πολιτιστικό χώρο για την ενίσχυση της συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία. Μέσα από τη διαδικασία αυτή προκύπτουν χρήσιμα δεδομένα που μπορούν να αξιοποιηθούν για την αξιολόγηση της προσβασιμότητας και την ανάπτυξη προτάσεων βελτίωσης των πολιτιστικών υπηρεσιών.

1.10 Μέθοδοι ανάλυσης ποιοτικών δεδομένων

Η ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων αποτελεί βασικό στάδιο της ερευνητικής διαδικασίας, καθώς επιτρέπει την κατανόηση και ερμηνεία των πληροφοριών που συλλέγονται κατά τη διάρκεια της έρευνας. Στην παρούσα μελέτη, η ανάλυση των δεδομένων επικεντρώνεται στην ερμηνεία των χαρακτηριστικών που σχετίζονται με την προσβασιμότητα των πολιτιστικών οργανισμών και στον τρόπο με τον οποίο οι υποδομές και οι υπηρεσίες τους ανταποκρίνονται στις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία. Η ποιοτική ανάλυση επιτρέπει την εις βάθος διερεύνηση των δεδομένων και τη συστηματική αποτύπωση των βασικών παραγόντων που επηρεάζουν την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στους πολιτιστικούς χώρους (Watson et al., 2012).

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, η ανάλυση των δεδομένων βασίστηκε κυρίως σε θεματική προσέγγιση. Η θεματική ανάλυση επιτρέπει την οργάνωση των δεδομένων σε βασικές κατηγορίες και θεματικές ενότητες, οι οποίες σχετίζονται με το ερευνητικό αντικείμενο. Μέσα από τη διαδικασία αυτή εντοπίζονται επαναλαμβανόμενα μοτίβα και βασικές τάσεις που σχετίζονται με την προσβασιμότητα των πολιτιστικών χώρων. Οι θεματικές κατηγορίες οργανώθηκαν σύμφωνα με τις βασικές ενότητες της έρευνας, όπως οι τύποι πολιτιστικών χώρων, οι μορφές πρόσβασης και τα εμπόδια που εντοπίζονται στη λειτουργία των πολιτιστικών οργανισμών. Η διαδικασία της ανάλυσης περιλάμβανε αρχικά την καταγραφή και ταξινόμηση των πληροφοριών που συγκεντρώθηκαν σχετικά με τις υποδομές και τις υπηρεσίες των δύο πολιτιστικών μονάδων. Στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε η σύγκριση των στοιχείων που αφορούν τους δύο οργανισμούς, προκειμένου να εντοπιστούν ομοιότητες και διαφοροποιήσεις στον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζεται το ζήτημα της προσβασιμότητας. Η συγκριτική αυτή προσέγγιση επιτρέπει την ανάδειξη καλών πρακτικών αλλά και πιθανών περιορισμών που ενδέχεται να επηρεάζουν την πλήρη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στον πολιτισμό.

Ένα σημαντικό στοιχείο της ποιοτικής ανάλυσης είναι η ερμηνεία των δεδομένων σε σχέση με το θεωρητικό πλαίσιο της μελέτης. Τα ευρήματα της έρευνας εξετάζονται σε συνάρτηση με τις βασικές έννοιες της προσβασιμότητας, της πολιτιστικής συμμετοχής και της συμπερίληψης, ώστε να διαπιστωθεί κατά πόσο οι πρακτικές που εφαρμόζονται στους πολιτιστικούς οργανισμούς ανταποκρίνονται στις σύγχρονες αρχές της πολιτιστικής προσβασιμότητας (Sandell, 2007· Falk and Dierking, 2016).

Τέλος, η ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων ολοκληρώνεται με τη σύνθεση των επιμέρους ευρημάτων και τη διαμόρφωση μιας συνολικής εικόνας σχετικά με την κατάσταση της προσβασιμότητας στους δύο πολιτιστικούς οργανισμούς που εξετάζονται. Μέσα από τη διαδικασία αυτή καθίσταται δυνατή η αποτύπωση των βασικών τάσεων που παρατηρούνται στον χώρο του πολιτισμού και η εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με τις δυνατότητες βελτίωσης της πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία στους πολιτιστικούς χώρους (European Commission, 2018).

1.11 Ηθικά ζητήματα και προστασία προσωπικών δεδομένων

Η διεξαγωγή επιστημονικής έρευνας προϋποθέτει την τήρηση συγκεκριμένων ηθικών αρχών που διασφαλίζουν την αξιοπιστία της ερευνητικής διαδικασίας και την προστασία των εμπλεκόμενων φορέων. Στην παρούσα μελέτη δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στη συμμόρφωση με τις βασικές αρχές της ερευνητικής δεοντολογίας, οι οποίες περιλαμβάνουν την αντικειμενικότητα, τη διαφάνεια και τον σεβασμό των δικαιωμάτων των ατόμων και των οργανισμών που εξετάζονται. Η τήρηση των αρχών αυτών είναι απαραίτητη ώστε τα αποτελέσματα της έρευνας να βασίζονται σε αξιόπιστα δεδομένα και να παρουσιάζονται με τρόπο που δεν αλλοιώνει ή παρερμηνεύει τις πληροφορίες που συλλέχθηκαν.

Ένα από τα βασικά ηθικά ζητήματα που λαμβάνονται υπόψη στην ερευνητική διαδικασία αφορά την ορθή χρήση των πληροφοριών που συλλέγονται. Στην παρούσα εργασία τα δεδομένα προέρχονται από δημόσια διαθέσιμες πηγές και από πληροφορίες που σχετίζονται με τη λειτουργία πολιτιστικών οργανισμών. Η αξιοποίηση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε με επιστημονική υπευθυνότητα και με στόχο την αντικειμενική ανάλυση της προσβασιμότητας των πολιτιστικών χώρων. Παράλληλα, η παρουσίαση των στοιχείων γίνεται με τρόπο που σέβεται τη λειτουργία και τη δημόσια εικόνα των οργανισμών που εξετάζονται.

Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται επίσης στην προστασία των προσωπικών δεδομένων, η οποία αποτελεί βασική αρχή της σύγχρονης ερευνητικής πρακτικής. Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης δεν πραγματοποιήθηκε συλλογή προσωπικών δεδομένων από άτομα ή συμμετέχοντες στην έρευνα, καθώς η ανάλυση επικεντρώνεται αποκλειστικά στα χαρακτηριστικά και τις υποδομές των πολιτιστικών οργανισμών. Ωστόσο, η έρευνα συμμορφώνεται με τις γενικές αρχές προστασίας προσωπικών δεδομένων που προβλέπονται από τη σχετική ευρωπαϊκή και διεθνή νομοθεσία, διασφαλίζοντας ότι καμία πληροφορία που θα μπορούσε να ταυτοποιήσει συγκεκριμένα άτομα δεν χρησιμοποιείται ή δημοσιοποιείται.

Παράλληλα, η δεοντολογική προσέγγιση της έρευνας περιλαμβάνει την ορθή αναφορά και χρήση των βιβλιογραφικών πηγών που αξιοποιούνται στο θεωρητικό και ερευνητικό μέρος της εργασίας. Η σωστή παράθεση των πηγών διασφαλίζει τον σεβασμό της πνευματικής ιδιοκτησίας και συμβάλλει στην επιστημονική εγκυρότητα της μελέτης. Όλες οι πληροφορίες που προέρχονται από επιστημονικές δημοσιεύσεις και θεσμικά κείμενα αναφέρονται με σαφήνεια μέσα στο κείμενο, σύμφωνα με τους κανόνες της ακαδημαϊκής γραφής. Τέλος, η τήρηση των ηθικών αρχών στην ερευνητική διαδικασία συμβάλλει στη διασφάλιση της

αξιοπιστίας και της επιστημονικής αξίας της μελέτης. Η υπεύθυνη διαχείριση των δεδομένων, η προστασία των προσωπικών πληροφοριών και ο σεβασμός των κανόνων επιστημονικής δεοντολογίας αποτελούν βασικές προϋποθέσεις για την παραγωγή έγκυρης και αξιόπιστης γνώσης. Μέσα από την εφαρμογή αυτών των αρχών διασφαλίζεται ότι η έρευνα συμβάλλει ουσιαστικά στη μελέτη της προσβασιμότητας των ατόμων με αναπηρία στον πολιτισμό, χωρίς να παραβιάζει τα δικαιώματα ή την αξιοπρέπεια των εμπλεκόμενων φορέων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 – Θεωρητική Προσέγγιση

2.1 Η έννοια της προσβασιμότητας και ο κοινωνικός χαρακτήρας του πολιτισμού

Η έννοια της προσβασιμότητας στον πολιτισμό συνδέεται άμεσα με το θεμελιώδες δικαίωμα όλων των ανθρώπων να συμμετέχουν ισότιμα στην πολιτιστική ζωή, ανεξαρτήτως σωματικών, αισθητηριακών, γνωστικών ή ψυχοκοινωνικών περιορισμών. Η προσβασιμότητα δεν περιορίζεται μόνο στη φυσική δυνατότητα εισόδου σε έναν πολιτιστικό χώρο, αλλά επεκτείνεται στη δυνατότητα κατανόησης, εμπειρίας και ουσιαστικής συμμετοχής σε πολιτιστικές δράσεις και αγαθά. Στο πλαίσιο αυτό, ο πολιτισμός αναδεικνύεται ως κοινωνικό αγαθό, του οποίου η αξία ενισχύεται όταν είναι ανοικτός και συμπεριληπτικός, λειτουργώντας ως μέσο κοινωνικής συνοχής και δημοκρατικής συμμετοχής (United Nations, 2006· UNESCO, 2015).

Η σύγχρονη προσέγγιση της αναπηρίας μετατοπίζεται από το ιατρικό μοντέλο, το οποίο εστιάζει στη «βλάβη» του ατόμου, προς το κοινωνικό μοντέλο, όπου η αναπηρία νοείται ως αποτέλεσμα κοινωνικών, περιβαλλοντικών και θεσμικών εμποδίων. Σύμφωνα με αυτή την οπτική, η έλλειψη προσβασιμότητας στους πολιτιστικούς χώρους δεν αποτελεί ατομική αδυναμία, αλλά κοινωνική αποτυχία οργάνωσης και σχεδιασμού. Ο πολιτισμός, ως πεδίο συλλογικής έκφρασης και ταυτότητας, οφείλει να ενσωματώνει αυτή τη θεώρηση, αναγνωρίζοντας ότι οι αποκλεισμοί προκύπτουν από δομές και πρακτικές που δεν λαμβάνουν υπόψη την ποικιλομορφία των ανθρώπινων εμπειριών (Oliver, 1996· Finkelstein, 2001· Barnes and Mercer, 2010).

Η προσβασιμότητα στον πολιτισμό σχετίζεται επίσης με την έννοια της κοινωνικής δικαιοσύνης και της ισότητας των ευκαιριών. Η δυνατότητα συμμετοχής σε πολιτιστικές δραστηριότητες, όπως η επίσκεψη σε μουσεία, η παρακολούθηση παραστάσεων ή η εμπλοκή σε εκπαιδευτικά προγράμματα, επηρεάζει την ποιότητα ζωής, την ψυχική ευεξία και την αίσθηση του ανήκειν. Έρευνες έχουν δείξει ότι η πολιτιστική συμμετοχή μπορεί να λειτουργήσει θεραπευτικά και ενδυναμωτικά, ιδίως για άτομα που βιώνουν κοινωνικό αποκλεισμό, ενισχύοντας την αυτοεκτίμηση και τη συναισθηματική τους ευεξία (Ander et al., 2013· Chatterjee and Noble, 2016).

Ο κοινωνικός χαρακτήρας του πολιτισμού αναδεικνύεται ιδιαίτερα μέσα από τον ρόλο των μουσείων και των πολιτιστικών οργανισμών ως χώρων δημόσιου διαλόγου και συλλογικής μνήμης. Τα μουσεία δεν αποτελούν πλέον ουδέτερους χώρους φύλαξης αντικειμένων, αλλά δυναμικούς φορείς κοινωνικής παρέμβασης, οι οποίοι καλούνται να ανταποκριθούν σε ζητήματα ισότητας, διαφορετικότητας και συμπερίληψης. Η προσβασιμότητα, επομένως, εντάσσεται στον πυρήνα της σύγχρονης μουσειακής πολιτικής και συνδέεται με την ηθική ευθύνη των πολιτιστικών θεσμών απέναντι στην κοινωνία (Sandell, 2007· Falk and Dierking, 2016· ICOM, 2019).

Ιδιαίτερη σημασία αποκτά η εμπειρική διάσταση της προσβασιμότητας, καθώς η πολιτιστική εμπειρία δεν είναι μόνο οπτική ή ακουστική, αλλά πολυαισθητηριακή. Η δυνατότητα αφής, εναλλακτικών τρόπων παρουσίασης και προσαρμοσμένης αφήγησης συμβάλλει στη διεύρυνση της πρόσβασης και στη δημιουργία νοήματος για άτομα με διαφορετικές αισθητηριακές ικανότητες. Η ένταξη τέτοιων πρακτικών δεν ωφελεί αποκλειστικά τα άτομα με αναπηρία, αλλά εμπλουτίζει συνολικά την πολιτιστική εμπειρία για όλους τους επισκέπτες, ενισχύοντας τον καθολικό χαρακτήρα του πολιτισμού (Candlin, 2010· Kidd, 2014).

Η έννοια του καθολικού σχεδιασμού αποτελεί βασικό εργαλείο για την υλοποίηση της προσβασιμότητας στον πολιτισμό. Ο καθολικός σχεδιασμός προτείνει τη δημιουργία χώρων, υπηρεσιών και εμπειριών που είναι εξ αρχής σχεδιασμένες ώστε να μπορούν να χρησιμοποιηθούν από το μεγαλύτερο δυνατό εύρος ανθρώπων, χωρίς την ανάγκη ειδικών προσαρμογών. Στο πολιτιστικό πεδίο, αυτή η προσέγγιση μεταφράζεται σε προσβάσιμες υποδομές, κατανοητή πληροφόρηση και ευέλικτες μορφές συμμετοχής, οι οποίες ενισχύουν την κοινωνική ένταξη και μειώνουν τις ανισότητες (Mace et al., 1991· European Commission, 2018).

Παράλληλα, η πολιτιστική πολιτική διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση ενός συμπεριληπτικού πολιτιστικού περιβάλλοντος. Οι εθνικές και ευρωπαϊκές στρατηγικές αναγνωρίζουν ολοένα και περισσότερο την ανάγκη για συστηματική ενσωμάτωση της προσβασιμότητας στον σχεδιασμό και τη χρηματοδότηση πολιτιστικών δράσεων. Η προσβασιμότητα αντιμετωπίζεται όχι ως προαιρετική παροχή, αλλά ως βασική προϋπόθεση βιώσιμης πολιτιστικής ανάπτυξης και κοινωνικής συνοχής (Gibson, 2012· European Commission, 2018· Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, 2021).

Τέλος, ο κοινωνικός χαρακτήρας του πολιτισμού καθίσταται εμφανής όταν η πρόσβαση σε αυτόν λειτουργεί ως μέσο ενδυνάμωσης και κοινωνικής συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία. Η ενεργός συμμετοχή στον πολιτισμό ενισχύει τη φωνή και την ορατότητα των ατόμων με αναπηρία, συμβάλλοντας στην αποδόμηση στερεοτύπων και προκαταλήψεων. Μέσα από συμπεριληπτικές πολιτιστικές πρακτικές, ο πολιτισμός μπορεί να λειτουργήσει ως πεδίο κοινωνικού μετασχηματισμού, προωθώντας την αποδοχή της διαφορετικότητας και την ισότιμη συνύπαρξη (Shakespeare, 2014· Watson et al., 2012· Χατζηδάκη, 2017).

2.2 Κατηγορίες αναπηρίας και οι ιδιαίτερες ανάγκες πρόσβασης

Η κατανόηση των κατηγοριών αναπηρίας αποτελεί βασική προϋπόθεση για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση ουσιαστικά προσβάσιμων πολιτιστικών εμπειριών. Η αναπηρία δεν είναι ένα ομοιογενές φαινόμενο, αλλά περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα σωματικών, αισθητηριακών, γνωστικών και ψυχοκοινωνικών καταστάσεων, οι οποίες επηρεάζουν με διαφορετικό τρόπο τη δυνατότητα πρόσβασης και συμμετοχής στον πολιτισμό. Η αναγνώριση αυτής της ποικιλομορφίας οδηγεί σε μια πιο σύνθετη και δίκαιη προσέγγιση της προσβασιμότητας, όπου οι ανάγκες των ατόμων αντιμετωπίζονται όχι ως εξαιρέσεις, αλλά ως αναπόσπαστο μέρος του κοινωνικού συνόλου (Barnes and Mercer, 2010· Oliver, 1996).

Τα άτομα με κινητική αναπηρία συναντούν συχνά εμπόδια που σχετίζονται με τον φυσικό σχεδιασμό των πολιτιστικών χώρων, όπως σκάλες, στενούς διαδρόμους, ανισόπεδες επιφάνειες ή ακατάλληλες θέσεις καθισμάτων. Η απουσία ανελκυστήρων, ραμπών ή προσβάσιμων χώρων υγιεινής περιορίζει ουσιαστικά τη δυνατότητα συμμετοχής τους σε πολιτιστικές δραστηριότητες. Η κάλυψη αυτών των αναγκών απαιτεί εφαρμογή αρχών καθολικού σχεδιασμού, οι οποίες επιδιώκουν τη δημιουργία χώρων λειτουργικών για όλους τους χρήστες, ανεξαρτήτως κινητικών δυνατοτήτων (Mace et al., 1991· European Commission, 2018).

Σημαντικές είναι και οι ανάγκες πρόσβασης των ατόμων με αισθητηριακές αναπηρίες, όπως η τύφλωση, η μειωμένη όραση, η κώφωση ή η βαρηκοΐα. Για τα άτομα με οπτική αναπηρία, η πολιτιστική εμπειρία δεν μπορεί να βασίζεται αποκλειστικά στην οπτική πληροφορία, αλλά απαιτεί εναλλακτικούς τρόπους πρόσληψης, όπως η αφή, η ακουστική περιγραφή και η απτική αναπαράσταση. Αντίστοιχα, τα άτομα με ακουστική αναπηρία έχουν ανάγκη από γραπτή πληροφόρηση, υπότιτλους, διερμηνεία στη νοηματική γλώσσα και οπτικά

μέσα παρουσίασης, ώστε να μπορούν να συμμετέχουν ισότιμα σε πολιτιστικές δράσεις (Candlin, 2010· Kidd, 2014).

Ιδιαίτερη προσοχή απαιτείται και για τα άτομα με νοητική ή γνωστική αναπηρία, καθώς και για άτομα με μαθησιακές δυσκολίες. Οι ομάδες αυτές συχνά αντιμετωπίζουν εμπόδια που σχετίζονται με την πολυπλοκότητα της πληροφόρησης, την αφηρημένη γλώσσα ή την υπερβολική γνωστική φόρτιση. Η χρήση απλής και κατανοητής γλώσσας, η δομημένη παρουσίαση του περιεχομένου και τα επεξηγηματικά οπτικά ή διαδραστικά μέσα μπορούν να διευκολύνουν σημαντικά την πρόσβαση και την κατανόηση του πολιτιστικού περιεχομένου (Falk and Dierking, 2016· ICOM, 2019).

Τα άτομα με ψυχοκοινωνικές αναπηρίες, όπως αγχώδεις διαταραχές ή διαταραχές του αυτιστικού φάσματος, αντιμετωπίζουν συχνά λιγότερο ορατά αλλά εξίσου σημαντικά εμπόδια. Ο έντονος φωτισμός, ο θόρυβος, ο συνωστισμός ή η απουσία προβλέψιμων δομών μπορεί να λειτουργήσουν αποτρεπτικά για τη συμμετοχή τους στον πολιτισμό. Η πρόβλεψη ήρεμων χώρων, η παροχή σαφών πληροφοριών πριν την επίσκεψη και η ευελιξία στη διάρκεια και τη μορφή των δράσεων συμβάλλουν στη δημιουργία ενός πιο φιλικού και συμπεριληπτικού περιβάλλοντος (Shakespeare, 2014· Watson et al., 2012).

Η πολυπλοκότητα των αναγκών πρόσβασης αναδεικνύει τη σημασία της εξατομικευμένης αλλά και ολιστικής προσέγγισης της προσβασιμότητας. Πολλά άτομα ανήκουν ταυτόχρονα σε περισσότερες από μία κατηγορίες αναπηρίας ή βιώνουν πρόσθετες κοινωνικές ανισότητες, όπως η ηλικία ή η κοινωνικοοικονομική κατάσταση. Η πολιτιστική προσβασιμότητα οφείλει να λαμβάνει υπόψη αυτές τις διασταυρούμενες εμπειρίες, αποφεύγοντας γενικεύσεις και στερεοτυπικές αντιλήψεις (Barnes and Mercer, 2010· Gibson, 2012).

Η κάλυψη των διαφορετικών αναγκών πρόσβασης δεν αποτελεί μόνο τεχνικό ζήτημα, αλλά και ζήτημα πολιτισμικής στάσης. Οι πολιτιστικοί οργανισμοί καλούνται να αναγνωρίσουν τα άτομα με αναπηρία ως ενεργούς συμμετέχοντες και όχι ως παθητικούς αποδέκτες φροντίδας. Η συμπερίληψη των ατόμων με αναπηρία στον σχεδιασμό και την αξιολόγηση πολιτιστικών δράσεων ενισχύει την αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων και προάγει μια πιο δημοκρατική αντίληψη του πολιτισμού (Sandell, 2007· European Commission, 2018).

Συνολικά, η κατανόηση των κατηγοριών αναπηρίας και των ιδιαίτερων αναγκών πρόσβασης αναδεικνύει τον πολιτισμό ως πεδίο κοινωνικής ευθύνης και μετασχηματισμού. Όταν οι πολιτιστικοί χώροι και δράσεις ανταποκρίνονται ουσιαστικά στην ανθρώπινη ποικιλομορφία, ενισχύουν την ισότητα, την κοινωνική συνοχή και τη συλλογική εμπειρία. Η προσβασιμότητα, επομένως, δεν αφορά μόνο συγκεκριμένες ομάδες, αλλά αποτελεί δείκτη πολιτιστικής ωριμότητας και κοινωνικής προόδου (UNESCO, 2015· United Nations, 2006).

2.3 Φυσικά εμπόδια στους πολιτιστικούς χώρους (υποδομές, χώροι κ.λπ.)

Τα φυσικά εμπόδια στους πολιτιστικούς χώρους αποτελούν έναν από τους βασικότερους παράγοντες αποκλεισμού των ατόμων με αναπηρία από την πολιτιστική ζωή. Οι υποδομές πολλών μουσείων, θεάτρων και πολιτιστικών κέντρων έχουν σχεδιαστεί χωρίς να λαμβάνουν υπόψη την ποικιλομορφία των χρηστών, με αποτέλεσμα η πρόσβαση να είναι συχνά δυσχερής ή και αδύνατη για άτομα με κινητικές ή αισθητηριακές αναπηρίες. Σκάλες χωρίς εναλλακτικές διαδρομές, στενοί διάδρομοι, βαριές πόρτες και ανισόπεδες επιφάνειες συνιστούν εμπόδια που περιορίζουν την αυτονομία και την ισότιμη συμμετοχή στον πολιτισμό (Barnes and Mercer, 2010· European Commission, 2018).

Ιδιαίτερα έντονα είναι τα προβλήματα για τα άτομα με κινητική αναπηρία ή μειωμένη κινητικότητα, τα οποία εξαρτώνται από τη χρήση αναπηρικού αμαξιδίου, βοηθημάτων βάδισης ή συνοδείας. Η απουσία ραμπών, ανελκυστήρων ή κατάλληλων θέσεων θέασης σε αίθουσες εκδηλώσεων δημιουργεί συνθήκες αποκλεισμού και ενισχύει την αίσθηση περιθωριοποίησης. Σε πολλές περιπτώσεις, ακόμη και όταν υπάρχουν υποδομές πρόσβασης, αυτές είναι ελλιπείς ή κακοσχεδιασμένες, γεγονός που υποβαθμίζει τη λειτουργικότητά τους και αποθαρρύνει τη χρήση τους (Mace et al., 1991· Oliver, 1996).

Τα φυσικά εμπόδια δεν περιορίζονται μόνο στη μετακίνηση εντός των πολιτιστικών χώρων, αλλά επεκτείνονται και στη γενικότερη χωρική οργάνωση και εργονομία. Η έλλειψη επαρκούς φωτισμού, οι απότομες κλίσεις, η ακατάλληλη σήμανση και η απουσία απτικών ή ανάγλυφων στοιχείων δυσχεραίνουν την πρόσβαση των ατόμων με οπτική αναπηρία. Παράλληλα, η μονοδιάστατη παρουσίαση του πολιτιστικού περιεχομένου, που βασίζεται κυρίως στην όραση, περιορίζει τη δυνατότητα πλήρους εμπειρίας του χώρου και των εκθεμάτων (Candlin, 2010· Falk and Dierking, 2016).

Τα φυσικά εμπόδια συχνά λειτουργούν σε συνδυασμό με κοινωνικές και θεσμικές αδυναμίες, εντείνοντας τον αποκλεισμό. Όταν η προσβασιμότητα αντιμετωπίζεται ως δευτερεύον ζήτημα ή ως μεταγενέστερη προσαρμογή, οι παρεμβάσεις είναι αποσπασματικές και ανεπαρκείς. Αντίθετα, η ενσωμάτωση της προσβασιμότητας από το στάδιο του αρχικού σχεδιασμού των πολιτιστικών υποδομών αποτελεί βασική αρχή του καθολικού σχεδιασμού και προϋπόθεση για τη δημιουργία βιώσιμων και συμπεριληπτικών πολιτιστικών χώρων (Mace et al., 1991· Gibson, 2012).

Ο ρόλος των πολιτιστικών οργανισμών είναι καθοριστικός στη διαχείριση και άρση των φυσικών εμποδίων. Τα μουσεία και τα πολιτιστικά κέντρα καλούνται να επανεξετάσουν τις υποδομές τους όχι μόνο με τεχνικά κριτήρια, αλλά και με γνώμονα την εμπειρία του επισκέπτη. Η δημιουργία προσβάσιμων διαδρομών, η πρόβλεψη ξεκούραστων χώρων και η σαφής χωρική οργάνωση ενισχύουν την άνεση και την ασφάλεια όλων των επισκεπτών, συμβάλλοντας παράλληλα στην αναβάθμιση της συνολικής πολιτιστικής εμπειρίας (Sandell, 2007· ICOM, 2019).

Συνολικά, τα φυσικά εμπόδια στους πολιτιστικούς χώρους αποκαλύπτουν τον βαθμό στον οποίο ο πολιτισμός ανταποκρίνεται στον κοινωνικό του ρόλο. Η άρση τους δεν αφορά μόνο τη συμμόρφωση με κανονισμούς και οδηγίες, αλλά αποτελεί πράξη κοινωνικής ευθύνης και σεβασμού προς την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Ένας πολιτιστικός χώρος που είναι προσβάσιμος σε όλους λειτουργεί ως σύμβολο ισότητας και συμμετοχής, ενισχύοντας την κοινωνική συνοχή και την πολιτιστική δημοκρατία (UNESCO, 2015· United Nations, 2006).

2.4 Επικοινωνιακά και γνωστικά εμπόδια (πληροφόρηση, γλώσσα, νοηματική, επεξηγηματικό υλικό)

Τα επικοινωνιακά και γνωστικά εμπόδια αποτελούν μία λιγότερο ορατή, αλλά εξίσου καθοριστική μορφή αποκλεισμού των ατόμων με αναπηρία από την πολιτιστική εμπειρία. Ακόμη και όταν οι φυσικές υποδομές ενός πολιτιστικού χώρου είναι προσβάσιμες, η έλλειψη κατανοητής και προσαρμοσμένης πληροφόρησης μπορεί να περιορίσει ουσιαστικά τη δυνατότητα συμμετοχής. Η υπερβολικά σύνθετη γλώσσα, η ακαδημαϊκή ορολογία ή η απουσία εναλλακτικών μορφών επικοινωνίας δημιουργούν συνθήκες αποκλεισμού, ιδιαίτερα για άτομα με γνωστικές, αισθητηριακές ή ψυχοκοινωνικές αναπηρίες (Barnes and Mercer, 2010· Oliver, 1996).

Για τα άτομα με ακουστική αναπηρία, η πρόσβαση στον πολιτισμό εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ύπαρξη οπτικών και γραπτών μορφών πληροφόρησης. Η απουσία υποτίτλων σε οπτικοακουστικό υλικό, η έλλειψη διερμηνείας στη νοηματική γλώσσα και η μη προσαρμοσμένη προφορική ξενάγηση περιορίζουν την κατανόηση και τη συμμετοχή τους σε πολιτιστικές δράσεις. Η παροχή ισότιμης επικοινωνίας δεν αποτελεί απλώς τεχνική διευκόλυνση, αλλά βασική προϋπόθεση σεβασμού των πολιτιστικών δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία (United Nations, 2006· UNESCO, 2015).

Αντίστοιχα, τα άτομα με οπτική αναπηρία αντιμετωπίζουν σοβαρά εμπόδια όταν η πολιτιστική πληροφόρηση βασίζεται αποκλειστικά στο οπτικό μέσο. Η απουσία ακουστικών περιγραφών, απτικών χαρτών ή αναλυτικών λεκτικών αφηγήσεων καθιστά δυσχερή την πρόσληψη του περιεχομένου και τη νοηματοδότηση της πολιτιστικής εμπειρίας. Η ενσωμάτωση πολυαισθητηριακών μορφών επικοινωνίας μπορεί να μετατρέψει τον πολιτισμό σε προσβάσιμο και βιωματικό πεδίο για άτομα με διαφορετικές αισθητηριακές δυνατότητες (Candlin, 2010· Falk and Dierking, 2016).

Ιδιαίτερες προκλήσεις παρουσιάζονται και για τα άτομα με νοητική ή γνωστική αναπηρία, καθώς και για άτομα με μαθησιακές δυσκολίες. Η πολυπλοκότητα των εκθεσιακών κειμένων, η απουσία σαφούς δομής και η υπερφόρτωση πληροφοριών καθιστούν δύσκολη την κατανόηση του πολιτιστικού περιεχομένου. Η χρήση απλής γλώσσας, σαφών οδηγιών, εικονογραφημένου υλικού και επαναληπτικών επεξηγήσεων μπορεί να ενισχύσει σημαντικά τη γνωστική προσβασιμότητα και να διευκολύνει την ενεργό συμμετοχή (ICOM, 2019· Kidd, 2014).

Τα επικοινωνιακά εμπόδια συνδέονται στενά και με τις στάσεις και τις πρακτικές των πολιτιστικών οργανισμών. Όταν η επικοινωνία σχεδιάζεται με βάση έναν «μέσο επισκέπτη», αγνοούνται οι διαφορετικοί τρόποι πρόσληψης της πληροφορίας και αναπαράγονται αποκλεισμοί. Η εκπαίδευση του προσωπικού, η ευαισθητοποίηση απέναντι στην αναπηρία και η συνεργασία με άτομα με αναπηρία στον σχεδιασμό του επικοινωνιακού υλικού αποτελούν βασικά βήματα για τη δημιουργία ενός πραγματικά συμπεριληπτικού πολιτιστικού περιβάλλοντος (Sandell, 2007· Gibson, 2012).

Συνολικά, η άρση των επικοινωνιακών και γνωστικών εμποδίων αναδεικνύει τον πολιτισμό ως χώρο ισότιμης ανταλλαγής νοημάτων και εμπειριών. Η προσβάσιμη επικοινωνία δεν περιορίζεται σε τεχνικές παρεμβάσεις, αλλά αντανακλά μια βαθύτερη πολιτισμική επιλογή

υπέρ της συμπερίληψης και της κοινωνικής δικαιοσύνης. Όταν η πληροφόρηση γίνεται κατανοητή και πολυμορφική, ο πολιτισμός καθίσταται κοινό αγαθό, ενισχύοντας τη συμμετοχή, την αυτονομία και την ορατότητα των ατόμων με αναπηρία (Shakespeare, 2014· Watson et al., 2012).

2.5 Ο ρόλος της τεχνολογίας και της ψηφιακής πρόσβασης σε μουσεία και πολιτιστικά ιδρύματα

Η τεχνολογία και η ψηφιακή πρόσβαση διαδραματίζουν πλέον κεντρικό ρόλο στη διαμόρφωση ενός συμπεριληπτικού πολιτιστικού περιβάλλοντος, ιδίως για τα άτομα με αναπηρία. Τα ψηφιακά μέσα προσφέρουν νέες δυνατότητες άρσης των παραδοσιακών εμποδίων πρόσβασης, επιτρέποντας την εξ αποστάσεως συμμετοχή, την εξατομίκευση της πληροφόρησης και την πολυαισθητηριακή προσέγγιση του πολιτιστικού περιεχομένου. Στο πλαίσιο αυτό, η τεχνολογία δεν λειτουργεί απλώς ως εργαλείο υποστήριξης, αλλά ως βασικός μηχανισμός εκδημοκρατισμού του πολιτισμού και διεύρυνσης της συμμετοχής (European Commission, 2018· UNESCO, 2015).

Τα ψηφιακά μουσεία, οι εικονικές περιηγήσεις και οι διαδικτυακές πολιτιστικές πλατφόρμες παρέχουν τη δυνατότητα πρόσβασης σε άτομα που, λόγω κινητικών, αισθητηριακών ή ψυχοκοινωνικών περιορισμών, δυσκολεύονται να επισκεφθούν φυσικούς χώρους. Μέσω ψηφιακών εφαρμογών, το πολιτιστικό περιεχόμενο μπορεί να παρουσιαστεί με εναλλακτικούς τρόπους, όπως ακουστικές περιγραφές, υπότιτλους, μεγέθυνση εικόνων ή προσαρμοσμένη πλοήγηση, ενισχύοντας την αυτονομία και την κατανόηση των χρηστών (Falk and Dierking, 2016· Kidd, 2014).

Ιδιαίτερη σημασία έχει η συμβολή της τεχνολογίας στη δημιουργία πολυαισθητηριακών εμπειριών για άτομα με αισθητηριακές αναπηρίες. Η χρήση ψηφιακών αφηγήσεων, διαδραστικών οθονών, απτικών διεπαφών και ηχητικών εφαρμογών επιτρέπει την εμπλοκή περισσότερων αισθήσεων, μετατρέποντας την πολιτιστική εμπειρία σε βιωματική και προσβάσιμη. Τέτοιες πρακτικές ενισχύουν όχι μόνο την προσβασιμότητα, αλλά και την ποιότητα της εμπειρίας για το σύνολο των επισκεπτών, αναδεικνύοντας τον καθολικό χαρακτήρα του πολιτισμού (Candlin, 2010· ICOM, 2019).

Η ψηφιακή πρόσβαση συνδέεται επίσης με τη δυνατότητα εξατομίκευσης της πολιτιστικής εμπειρίας. Μέσα από εφαρμογές και ψηφιακά εργαλεία, οι χρήστες μπορούν να επιλέγουν τον ρυθμό, το επίπεδο πληροφόρησης και τον τρόπο παρουσίασης του περιεχομένου, ανάλογα με τις προσωπικές τους ανάγκες και προτιμήσεις. Η ευελιξία αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική για άτομα με γνωστικές ή μαθησιακές δυσκολίες, καθώς μειώνει τη γνωστική φόρτιση και ενισχύει την κατανόηση και τη συμμετοχή (Barnes and Mercer, 2010· Gibson, 2012).

Ωστόσο, η τεχνολογία δεν αποτελεί από μόνη της πανάκεια για την προσβασιμότητα. Η έλλειψη ψηφιακών δεξιοτήτων, η περιορισμένη πρόσβαση σε τεχνολογικό εξοπλισμό ή η μη προσβάσιμη σχεδίαση ψηφιακών εφαρμογών μπορούν να δημιουργήσουν νέες μορφές αποκλεισμού. Για τον λόγο αυτό, η ψηφιακή προσβασιμότητα πρέπει να σχεδιάζεται με βάση τις αρχές του καθολικού σχεδιασμού και να συνοδεύεται από κατάλληλη υποστήριξη και εκπαίδευση των χρηστών (Mace et al., 1991· Shakespeare, 2014).

Συνολικά, ο ρόλος της τεχνολογίας και της ψηφιακής πρόσβασης στον πολιτισμό αναδεικνύει νέες δυνατότητες κοινωνικής ένταξης και πολιτιστικής συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία. Όταν οι ψηφιακές πρακτικές εντάσσονται σε μια συνολική στρατηγική συμπερίληψης, μπορούν να λειτουργήσουν ως γέφυρα μεταξύ πολιτιστικών θεσμών και κοινωνικών ομάδων που παραδοσιακά βρίσκονται στο περιθώριο. Έτσι, η τεχνολογία συμβάλλει ουσιαστικά στην ενίσχυση του κοινωνικού χαρακτήρα του πολιτισμού και στην προώθηση της πολιτιστικής δημοκρατίας (United Nations, 2006· Watson et al., 2012).

2.6 Κοινωνικές και εκπαιδευτικές διαστάσεις της συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία στον πολιτισμό

Η συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στον πολιτισμό διαθέτει ισχυρές κοινωνικές διαστάσεις, καθώς συνδέεται άμεσα με την κοινωνική ένταξη, την ισότητα των ευκαιριών και την άσκηση των πολιτιστικών δικαιωμάτων. Ο πολιτισμός λειτουργεί ως πεδίο κοινωνικής αλληλεπίδρασης και συλλογικής ταυτότητας, στο οποίο η ενεργός παρουσία των ατόμων με αναπηρία συμβάλλει στη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων και στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής. Όταν οι πολιτιστικοί χώροι και δράσεις είναι προσβάσιμοι, τα άτομα με αναπηρία δεν αντιμετωπίζονται ως περιθωριοποιημένες ομάδες, αλλά ως ισότιμα μέλη της κοινωνίας με δικαίωμα έκφρασης και συμμετοχής (United Nations, 2006· UNESCO, 2015).

Σε κοινωνικό επίπεδο, η πολιτιστική συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία συμβάλλει στην αποδόμηση στερεοτύπων και προκαταλήψεων που σχετίζονται με την αναπηρία. Η ορατότητα των ατόμων με αναπηρία σε μουσεία, θεατρικές σκηνές και πολιτιστικές εκδηλώσεις ανατρέπει κυρίαρχες αντιλήψεις που τα ταυτίζουν με την παθητικότητα ή την εξάρτηση. Μέσα από τη συνύπαρξη και τη συλλογική εμπειρία, ο πολιτισμός μπορεί να λειτουργήσει ως εργαλείο κοινωνικού μετασχηματισμού, προωθώντας την αποδοχή της διαφορετικότητας και τον σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας (Shakespeare, 2014· Watson et al., 2012).

Ιδιαίτερα σημαντική είναι και η εκπαιδευτική διάσταση της πολιτιστικής συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία. Τα μουσεία και οι πολιτιστικοί οργανισμοί αποτελούν χώρους άτυπης μάθησης, όπου η γνώση αποκτά βιωματικό χαρακτήρα. Μέσα από προσαρμοσμένα εκπαιδευτικά προγράμματα, τα άτομα με αναπηρία έχουν τη δυνατότητα να αναπτύξουν δεξιότητες, να ενισχύσουν την αυτονομία τους και να καλλιεργήσουν την κριτική τους σκέψη. Η εκπαιδευτική προσβασιμότητα ενισχύει όχι μόνο τη γνωστική ανάπτυξη, αλλά και την κοινωνική ένταξη των συμμετεχόντων (Falk and Dierking, 2016· Chatterjee and Noble, 2016).

Παράλληλα, η συμμετοχή σε πολιτιστικές δραστηριότητες έχει θετική επίδραση στην ψυχική υγεία και τη συναισθηματική ευεξία των ατόμων με αναπηρία. Η επαφή με την τέχνη και την πολιτιστική κληρονομιά μπορεί να λειτουργήσει ενδυναμωτικά, προσφέροντας αίσθηση νοήματος, δημιουργικότητας και κοινωνικής σύνδεσης. Έρευνες έχουν δείξει ότι η πολιτιστική εμπλοκή συμβάλλει στη βελτίωση της ποιότητας ζωής και στην ενίσχυση της αυτοεκτίμησης, ιδίως για άτομα που βιώνουν κοινωνικό αποκλεισμό (Ander et al., 2013· Chatterjee and Noble, 2016).

Ο ρόλος των πολιτιστικών θεσμών είναι καθοριστικός στη διαμόρφωση εκπαιδευτικών και κοινωνικά ευαίσθητων πρακτικών. Η ανάπτυξη συνεργασιών με σχολεία, ειδικές δομές και οργανώσεις ατόμων με αναπηρία επιτρέπει τη δημιουργία προγραμμάτων που ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες των συμμετεχόντων. Παράλληλα, η επιμόρφωση του προσωπικού σε ζητήματα αναπηρίας και συμπερίληψης ενισχύει την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών και συμβάλλει στη δημιουργία ενός φιλικού και υποστηρικτικού περιβάλλοντος μάθησης (Sandell, 2007· ICOM, 2019).

Συνολικά, οι κοινωνικές και εκπαιδευτικές διαστάσεις της συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία στον πολιτισμό αναδεικνύουν τον πολιτισμό ως πεδίο δημοκρατίας, μάθησης και

κοινωνικής αλλαγής. Η ουσιαστική ένταξη των ατόμων με αναπηρία στις πολιτιστικές πρακτικές δεν αποτελεί μόνο ζήτημα προσβασιμότητας, αλλά θεμελιώδη επιλογή κοινωνικής πολιτικής και πολιτιστικής ανάπτυξης. Ένας πολιτισμός που εκπαιδεύει, ενώνει και συμπεριλαμβάνει όλους τους ανθρώπους συμβάλλει στη διαμόρφωση μιας πιο δίκαιης και ανοιχτής κοινωνίας (European Commission, 2018· Gibson, 2012· Χατζηδάκη, 2017).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 – Προσέγγιση της Αναπηρίας

3.1 Καλές πρακτικές σε μουσεία, χώρους τέχνης και πολιτιστικά κέντρα

Η εφαρμογή καλών πρακτικών προσβασιμότητας σε μουσεία, χώρους τέχνης και πολιτιστικά κέντρα αποτελεί κρίσιμο βήμα για τη μετατροπή του πολιτισμού από έναν χώρο επιλεκτικής συμμετοχής σε έναν πραγματικά συμπεριληπτικό δημόσιο χώρο. Οι καλές πρακτικές δεν περιορίζονται στην εκπλήρωση νομοθετικών δεσμεύσεων, αλλά αντιπροσωπεύουν μια φιλοσοφία σχεδιασμού που ενσωματώνει τις ανάγκες όλων των χρηστών. Η υιοθέτηση τέτοιων πρακτικών υπογραμμίζει τον μετασχηματιστικό ρόλο των πολιτιστικών οργανισμών στην προώθηση της ισότητας και της κοινωνικής ένταξης, ενισχύοντας ταυτόχρονα τη συνολική εμπειρία των επισκεπτών (European Commission, 2018· ICOM, 2019).

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα καλής πρακτικής είναι η πολυαισθητηριακή προσέγγιση στην παρουσίαση εκθεμάτων. Αντί για μονοδιάστατη οπτική πληροφόρηση, οι μουσειακές εκθέσεις μπορούν να ενσωματώνουν αφηγήσεις, ηχητικά αποσπάσματα, απτικές αναπαραστάσεις ή διαδραστικά ψηφιακά μέσα, επιτρέποντας σε άτομα με οπτικές ή ακουστικές αναπηρίες να έχουν ισότιμη πρόσβαση στο περιεχόμενο. Τέτοιες πρακτικές έχουν αποδειχθεί ότι ενισχύουν όχι μόνο την πρόσβαση, αλλά και τη συνολική κατανόηση του πολιτιστικού περιεχομένου από ευρύτερα κοινά (Candlin, 2010· Falk and Dierking, 2016).

Η προσβασιμότητα της πληροφόρησης αποτελεί επίσης βασική πρακτική σε μουσεία και πολιτιστικά κέντρα. Η χρήση κατανοητής και απλής γλώσσας στα ενημερωτικά κείμενα, η παροχή οδηγιών με υπότιτλους, η χρήση διερμηνείας στη νοηματική γλώσσα και η δυνατότητα επιλογής τρόπου παρουσίασης (οπτικά, ακουστικά, ψηφιακά) διευρύνουν την προσβασιμότητα για επισκέπτες με διαφορετικές ανάγκες. Η ενσωμάτωση αυτών των στοιχείων στις εκπαιδευτικές και ενημερωτικές πρακτικές συμβάλλει στην καθιέρωση μιας κουλτούρας συμπερίληψης στον χώρο του πολιτισμού (United Nations, 2006· Kidd, 2014).

Μια άλλη σημαντική βέλτιστη πρακτική αφορά στην εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση του προσωπικού των πολιτιστικών οργανισμών. Το προσωπικό που είναι καταρτισμένο στο πώς να καλωσορίζει, να υποστηρίζει και να επικοινωνεί με άτομα με αναπηρία συμβάλλει καθοριστικά στη δημιουργία φιλικών και ασφαλών περιβαλλόντων. Η επαγγελματική

ανάπτυξη και η κατάρτιση σε θέματα αναπηρίας και συμπερίληψης ενισχύουν τη συνολική ποιότητα των υπηρεσιών και μειώνουν τα ανεπίγνωστα εμπόδια που μπορεί να αντιμετωπίζουν οι επισκέπτες (Sandell, 2007· Watson et al., 2012).

Η ενσωμάτωση τεχνολογικών λύσεων αποτελεί επίσης καλή πρακτική που έχει εφαρμογή σε πολλούς πολιτιστικούς χώρους. Η χρήση ψηφιακών εφαρμογών για εικονικές περιηγήσεις, η δυνατότητα πρόσβασης σε πληροφοριακό υλικό πριν ή μετά την επίσκεψη και η παροχή επιλογών προσαρμογής της εμπειρίας (μεγεθυντικό υλικό, ακουστική περιγραφή, εύκολη πλοήγηση) μπορούν να εξαλείψουν σημαντικά εμπόδια για άτομα με διαφορετικές ανάγκες πρόσβασης. Η τεχνολογία, όταν σχεδιάζεται με βάση τις αρχές του καθολικού σχεδιασμού, αυξάνει σημαντικά την κοινωνική συμμετοχή και την εμπειρία όλων των επισκεπτών (European Commission, 2018· Candlin, 2010).

Τέλος, η ανάπτυξη συνεργασιών μεταξύ μουσείων, οργανώσεων ατόμων με αναπηρία, εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και δημόσιων φορέων αποτελεί κρίσιμο στοιχείο των καλών πρακτικών. Οι συνεργασίες αυτές επιτρέπουν την ανταλλαγή γνώσης, την ανταπόκριση σε πραγματικές ανάγκες των χρηστών και τη συνεχή βελτίωση των πολιτιστικών υπηρεσιών. Μέσω αυτών των συνεργασιών οι πολιτιστικοί χώροι ενισχύουν τη συμμετοχική διαδικασία και δημιουργούν περιβάλλοντα στα οποία η πρόσβαση και η συμμετοχή δεν είναι μόνο δυνατές, αλλά και εμπλουτιστικές για όλους (ICOM, 2019· Gibson, 2012).

3.2 Διεθνείς πολιτικές και συστάσεις από ΟΗΕ, UNESCO, Ε.Ε.

Οι διεθνείς πολιτικές για την προσβασιμότητα των ατόμων με αναπηρία στον πολιτισμό έχουν διαμορφώσει ένα ισχυρό θεσμικό πλαίσιο που αναγνωρίζει τον πολιτισμό ως θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα. Σε διεθνές επίπεδο, η συμμετοχή στον πολιτισμό δεν αντιμετωπίζεται πλέον ως προαιρετική παροχή, αλλά ως αναπόσπαστο στοιχείο της κοινωνικής ένταξης και της δημοκρατικής ζωής. Οι πολιτικές αυτές θέτουν τις βάσεις για την ισότιμη πρόσβαση όλων των ανθρώπων στα πολιτιστικά αγαθά, ανεξαρτήτως αναπηρίας, προωθώντας μια ολιστική αντίληψη της προσβασιμότητας που περιλαμβάνει φυσικές, επικοινωνιακές, ψηφιακές και κοινωνικές διαστάσεις (United Nations, 2006· UNESCO, 2015).

Κεντρικό ρόλο στο διεθνές αυτό πλαίσιο διαδραματίζει η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, η οποία κατοχυρώνει ρητά το δικαίωμα

των ατόμων με αναπηρία να συμμετέχουν ισότιμα στην πολιτιστική ζωή. Η Σύμβαση υποχρεώνει τα κράτη-μέλη να λαμβάνουν κατάλληλα μέτρα ώστε να διασφαλίζεται η πρόσβαση σε πολιτιστικούς χώρους, υπηρεσίες και δραστηριότητες, καθώς και η διαθεσιμότητα πολιτιστικού υλικού σε προσβάσιμες μορφές. Μέσα από αυτό το νομικό πλαίσιο, η προσβασιμότητα μετατρέπεται από ηθική υποχρέωση σε δεσμευτική πολιτική ευθύνη (United Nations, 2006· Shakespeare, 2014).

Η UNESCO συμβάλλει ουσιαστικά στη διαμόρφωση πολιτικών για έναν συμπεριληπτικό πολιτισμό, δίνοντας έμφαση στην πολιτιστική συμμετοχή ως παράγοντα βιώσιμης ανάπτυξης και κοινωνικής συνοχής. Οι συστάσεις της προωθούν την ένταξη της προσβασιμότητας στον σχεδιασμό πολιτιστικών πολιτικών, ενθαρρύνοντας τη δημιουργία πολιτιστικών χώρων που ανταποκρίνονται στην ανθρώπινη ποικιλομορφία. Η UNESCO υπογραμμίζει ότι η πολιτιστική ποικιλομορφία και η αναπηρία δεν αποτελούν εμπόδια, αλλά πηγές εμπλουτισμού της πολιτιστικής ζωής, όταν υποστηρίζονται από κατάλληλες δομές και πρακτικές (UNESCO, 2015).

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει αναπτύξει ένα συνεκτικό πλαίσιο πολιτικών που συνδέει την προσβασιμότητα στον πολιτισμό με την κοινωνική ένταξη, την ισότητα και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Οι ευρωπαϊκές στρατηγικές τονίζουν τη σημασία της καθολικής πρόσβασης σε πολιτιστικές δραστηριότητες, υποστηρίζοντας δράσεις που ενσωματώνουν τον καθολικό σχεδιασμό, την ψηφιακή καινοτομία και την εκπαίδευση του προσωπικού πολιτιστικών οργανισμών. Η προσβασιμότητα αντιμετωπίζεται ως βασικός δείκτης ποιότητας και βιωσιμότητας της πολιτιστικής πολιτικής (European Commission, 2018· Gibson, 2012).

Ιδιαίτερη έμφαση στις διεθνείς πολιτικές δίνεται στη διασύνδεση πολιτισμού, υγείας και ευημερίας. Διεθνείς οργανισμοί αναγνωρίζουν ότι η πρόσβαση στον πολιτισμό συμβάλλει στη βελτίωση της ποιότητας ζωής και της ψυχικής υγείας, ιδίως για άτομα που βιώνουν κοινωνικό αποκλεισμό. Η πολιτιστική συμμετοχή προσεγγίζεται ως εργαλείο ενδυνάμωσης και κοινωνικής φροντίδας, ενισχύοντας τη θέση των ατόμων με αναπηρία ως ενεργών πολιτών με δικαίωμα στην πολιτιστική έκφραση (Ander et al., 2013· Chatterjee and Noble, 2016).

Συνολικά, οι διεθνείς πολιτικές και συστάσεις από τον ΟΗΕ, την UNESCO και την Ευρωπαϊκή Ένωση διαμορφώνουν ένα κοινό όραμα για έναν πολιτισμό ανοιχτό, προσβάσιμο και συμπεριληπτικό. Παρότι η εφαρμογή των πολιτικών αυτών διαφοροποιείται ανά χώρα και

θεσμικό πλαίσιο, αποτελούν ένα ισχυρό σημείο αναφοράς για την ανάπτυξη εθνικών στρατηγικών και καλών πρακτικών. Η εναρμόνιση των πολιτιστικών πολιτικών με τις διεθνείς κατευθύνσεις ενισχύει τη δημοκρατική λειτουργία του πολιτισμού και συμβάλλει στη δημιουργία κοινωνιών που σέβονται και αξιοποιούν την ανθρώπινη διαφορετικότητα (ICOM, 2019· Watson et al., 2012).

3.3 Παραδείγματα προσβάσιμων πολιτιστικών δράσεων σε Ελλάδα και εξωτερικό

Τα παραδείγματα προσβάσιμων πολιτιστικών δράσεων σε διεθνές επίπεδο αναδεικνύουν τη σταδιακή μετάβαση από αποσπασματικές παρεμβάσεις σε ολοκληρωμένες στρατηγικές συμπερίληψης. Πολλά μουσεία και πολιτιστικοί οργανισμοί στο εξωτερικό έχουν υιοθετήσει πρακτικές που ενσωματώνουν την προσβασιμότητα στον πυρήνα της λειτουργίας τους, αντιμετωπίζοντάς την ως βασικό στοιχείο της πολιτιστικής τους ταυτότητας. Οι πρακτικές αυτές δεν περιορίζονται σε τεχνικές προσαρμογές, αλλά επεκτείνονται στη φιλοσοφία σχεδιασμού, την επικοινωνία και τη συμμετοχή των κοινοτήτων με αναπηρία (ICOM, 2019· European Commission, 2018).

Σε διεθνές επίπεδο, τα μουσεία έχουν αναπτύξει πολυαισθητηριακά εκπαιδευτικά προγράμματα και προσβάσιμες εκθέσεις που απευθύνονται σε άτομα με αισθητηριακές και γνωστικές αναπηρίες. Η χρήση απτικών εκθεμάτων, ακουστικών περιγραφών, απλής γλώσσας και διαδραστικών εφαρμογών επιτρέπει την ουσιαστική συμμετοχή διαφορετικών ομάδων επισκεπτών. Τέτοιες δράσεις ενισχύουν την κατανόηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και μετατρέπουν την επίσκεψη στο μουσείο σε εμπειρία μάθησης και κοινωνικής αλληλεπίδρασης (Candlin, 2010· Falk and Dierking, 2016).

Παράλληλα, πολιτιστικοί οργανισμοί στο εξωτερικό έχουν επενδύσει στην ψηφιακή προσβασιμότητα, προσφέροντας εικονικές περιηγήσεις, διαδικτυακά εκπαιδευτικά προγράμματα και προσβάσιμο ψηφιακό περιεχόμενο. Οι ψηφιακές δράσεις επιτρέπουν σε άτομα με περιορισμένη κινητικότητα ή γεωγραφικούς περιορισμούς να συμμετέχουν ενεργά στην πολιτιστική ζωή, μειώνοντας τις ανισότητες πρόσβασης. Η τεχνολογία λειτουργεί ως εργαλείο διεύρυνσης του κοινού και ενίσχυσης της πολιτιστικής δημοκρατίας (Kidd, 2014· European Commission, 2018).

Στην ελληνική πραγματικότητα, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αυξανόμενο ενδιαφέρον για την ανάπτυξη προσβάσιμων πολιτιστικών δράσεων, αν και σε πιο περιορισμένη κλίμακα. Ορισμένα μουσεία και πολιτιστικά ιδρύματα έχουν αρχίσει να υλοποιούν προγράμματα προσαρμοσμένα για άτομα με αναπηρία, όπως ξεναγήσεις στη νοηματική γλώσσα, εκπαιδευτικά εργαστήρια με απτική εμπειρία και παροχή προσβάσιμου ενημερωτικού υλικού. Οι πρωτοβουλίες αυτές σηματοδοτούν μια θετική μετατόπιση προς έναν πιο συμπεριληπτικό πολιτισμό, αν και συχνά βασίζονται σε μεμονωμένες δράσεις και όχι σε μακροπρόθεσμο στρατηγικό σχεδιασμό (Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, 2021· Χατζηδάκη, 2017).

Ιδιαίτερη σημασία έχουν και οι συνεργασίες μεταξύ πολιτιστικών οργανισμών και φορέων ατόμων με αναπηρία, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό. Μέσα από αυτές τις συνεργασίες, οι πολιτιστικές δράσεις σχεδιάζονται με τη συμμετοχή των ίδιων των ατόμων με αναπηρία, γεγονός που αυξάνει την αποτελεσματικότητα και τη βιωσιμότητά τους. Η συμμετοχική αυτή προσέγγιση ενισχύει την κοινωνική αποδοχή και προάγει την αντίληψη του πολιτισμού ως κοινού χώρου συνδημιουργίας (Sandell, 2007· Watson et al., 2012).

Συνολικά, τα παραδείγματα προσβάσιμων πολιτιστικών δράσεων σε Ελλάδα και εξωτερικό αναδεικνύουν τόσο τις δυνατότητες όσο και τις προκλήσεις της πολιτιστικής συμπερίληψης. Ενώ σε διεθνές επίπεδο παρατηρείται μεγαλύτερη θεσμική ωριμότητα και συστηματικότητα, στην Ελλάδα καταγράφονται σημαντικά αλλά αποσπασματικά βήματα προόδου. Η συστηματική αξιοποίηση διεθνών εμπειριών και η ενσωμάτωση καλών πρακτικών μπορούν να συμβάλουν καθοριστικά στη δημιουργία ενός σταθερού και βιώσιμου πλαισίου προσβάσιμου πολιτισμού (UNESCO, 2015· United Nations, 2006).

3.4 Πολιτιστική εκπαίδευση για άτομα με αναπηρία – Προγράμματα και μέθοδοι ένταξης

Η πολιτιστική εκπαίδευση για τα άτομα με αναπηρία αποτελεί βασικό πυλώνα της συμπεριληπτικής πολιτιστικής πολιτικής, καθώς συνδέει την πρόσβαση στον πολιτισμό με τη μάθηση, την ενδυνάμωση και την κοινωνική ένταξη. Μέσα από οργανωμένα εκπαιδευτικά προγράμματα, τα άτομα με αναπηρία αποκτούν τη δυνατότητα όχι μόνο να παρακολουθούν πολιτιστικές δράσεις, αλλά να συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία μάθησης και δημιουργίας. Η πολιτιστική εκπαίδευση ενισχύει την αυτονομία, την αυτοέκφραση και την ανάπτυξη

δεξιοτήτων, μετατρέποντας τον πολιτισμό σε εργαλείο προσωπικής και κοινωνικής ανάπτυξης (Falk and Dierking, 2016· UNESCO, 2015).

Τα μουσεία και οι πολιτιστικοί οργανισμοί διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην παροχή άτυπης πολιτιστικής εκπαίδευσης για άτομα με αναπηρία. Μέσα από προσαρμοσμένα εκπαιδευτικά προγράμματα, εργαστήρια και ξεναγήσεις, τα πολιτιστικά ιδρύματα μπορούν να προσφέρουν μαθησιακές εμπειρίες που λαμβάνουν υπόψη τις διαφορετικές ανάγκες και ικανότητες των συμμετεχόντων. Η βιωματική μάθηση, η χρήση πολυαισθητηριακών μεθόδων και η ενεργή συμμετοχή των εκπαιδευόμενων συμβάλλουν στη δημιουργία ουσιαστικών και προσβάσιμων εκπαιδευτικών εμπειριών (Candlin, 2010· Chatterjee and Noble, 2016).

Ιδιαίτερη σημασία στην πολιτιστική εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία έχει η προσαρμογή των μεθόδων διδασκαλίας και του εκπαιδευτικού υλικού. Η χρήση απλής και κατανοητής γλώσσας, οπτικοακουστικών μέσων, απτικών αντικειμένων και διαδραστικών εφαρμογών διευκολύνει τη μάθηση για άτομα με αισθητηριακές ή γνωστικές αναπηρίες. Οι μέθοδοι αυτές δεν περιορίζονται σε ειδικές ομάδες, αλλά βελτιώνουν τη μαθησιακή εμπειρία για όλους τους συμμετέχοντες, ενισχύοντας την αρχή του καθολικού σχεδιασμού στην εκπαίδευση (Mace et al., 1991· Kidd, 2014).

Παράλληλα, η συνεργασία πολιτιστικών οργανισμών με σχολεία, ειδικές εκπαιδευτικές δομές και φορείς αποτελεί κρίσιμη προϋπόθεση για την επιτυχή υλοποίηση προγραμμάτων πολιτιστικής εκπαίδευσης. Μέσα από αυτές τις συνέργειες, τα προγράμματα σχεδιάζονται με βάση πραγματικές εκπαιδευτικές ανάγκες και εντάσσονται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο δια βίου μάθησης. Η συνεργατική αυτή προσέγγιση ενισχύει τη βιωσιμότητα των δράσεων και προάγει την ισότιμη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στην πολιτιστική ζωή (Sandell, 2007· Gibson, 2012).

Η πολιτιστική εκπαίδευση των ατόμων αυτών έχει επίσης σημαντικές κοινωνικές και ψυχοσυναισθηματικές επιδράσεις. Η συμμετοχή σε πολιτιστικά εκπαιδευτικά προγράμματα ενισχύει την αυτοεκτίμηση, την κοινωνική αλληλεπίδραση και την αίσθηση του ανήκειν, ενώ παράλληλα μειώνει τα φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού. Έρευνες δείχνουν ότι η επαφή με την τέχνη και τον πολιτισμό μπορεί να λειτουργήσει θεραπευτικά και ενδυναμωτικά, ιδιαίτερα για άτομα που βιώνουν περιθωριοποίηση (Ander et al., 2013· Chatterjee and Noble, 2016).

Συνολικά, τα προγράμματα πολιτιστικής εκπαίδευσης για άτομα με αναπηρία και οι μέθοδοι ένταξης που εφαρμόζονται διεθνώς και στην Ελλάδα αναδεικνύουν τον πολιτισμό ως

χώρο μάθησης, κοινωνικής συμμετοχής και συμπερίληψης. Η συστηματική ενσωμάτωση της προσβασιμότητας στην πολιτιστική εκπαίδευση συμβάλλει στη διαμόρφωση ενός πολιτιστικού περιβάλλοντος που σέβεται την ανθρώπινη ποικιλομορφία και προάγει την ισότητα. Ένας πολιτισμός που εκπαιδεύει και συμπεριλαμβάνει όλα τα άτομα ενισχύει τη δημοκρατική λειτουργία της κοινωνίας και την κοινωνική συνοχή (European Commission, 2018· United Nations, 2006).

3.5 Στάσεις της κοινωνίας και προβλήματα ορατότητας/συμπερίληψης

Οι στάσεις της κοινωνίας απέναντι στα άτομα με αναπηρία αποτελούν καθοριστικό παράγοντα για τον βαθμό συμπερίληψής τους στον πολιτισμό. Παρά τις θεσμικές εξελίξεις και την πρόοδο σε επίπεδο πολιτικών, οι κοινωνικές αντιλήψεις συχνά εξακολουθούν να αναπαράγουν στερεότυπα που συνδέουν την αναπηρία με την αδυναμία, την εξάρτηση ή την παθητικότητα. Οι αντιλήψεις αυτές επηρεάζουν άμεσα τον τρόπο με τον οποίο σχεδιάζονται και υλοποιούνται πολιτιστικές δράσεις, περιορίζοντας την ορατότητα και τη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στον δημόσιο πολιτιστικό χώρο (Barnes and Mercer, 2010· Shakespeare, 2014).

Η έλλειψη ορατότητας των ατόμων με αναπηρία στον πολιτισμό συνιστά μια μορφή συμβολικού αποκλεισμού. Όταν οι πολιτιστικοί χώροι, οι καλλιτεχνικές παραγωγές και οι πολιτιστικές αφηγήσεις δεν περιλαμβάνουν τις εμπειρίες και τις φωνές τους, ενισχύεται η αντίληψη ότι αυτά τα άτομα βρίσκονται στο περιθώριο της κοινωνικής ζωής. Η απουσία εκπροσώπησης δεν αφορά μόνο το κοινό, αλλά και τους δημιουργούς, τους καλλιτέχνες και τους επαγγελματίες του πολιτισμού με αναπηρία, των οποίων η συμβολή συχνά παραμένει αόρατη (Sandell, 2007· Watson et al., 2012).

Οι κοινωνικές στάσεις επηρεάζουν επίσης τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζεται η προσβασιμότητα από τους πολιτιστικούς οργανισμούς. Σε πολλές περιπτώσεις, η προσβασιμότητα αντιμετωπίζεται ως «ειδική μέριμνα» για μια μικρή ομάδα και όχι ως βασική αρχή που αφορά το σύνολο της κοινωνίας. Αυτή η αντίληψη οδηγεί σε αποσπασματικές δράσεις και όχι σε συστηματικές πολιτικές συμπερίληψης, περιορίζοντας την ουσιαστική συμμετοχή τους στον πολιτισμό (Gibson, 2012· European Commission, 2018).

Ιδιαίτερη σημασία έχει ο ρόλος των πολιτιστικών αφηγήσεων στη διαμόρφωση κοινωνικών στάσεων. Ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζεται η αναπηρία στην τέχνη, στα μουσεία και στα πολιτιστικά προγράμματα μπορεί είτε να ενισχύσει στερεοτυπικές αντιλήψεις είτε να προωθήσει μια πιο σύνθετη και ανθρώπινη κατανόηση της διαφορετικότητας. Οι συμπεριληπτικές αφηγήσεις που αναδεικνύουν την αναπηρία ως μέρος της ανθρώπινης εμπειρίας συμβάλλουν στη μείωση του κοινωνικού στιγματισμού και στην ενίσχυση της αποδοχής (Sandell, 2007· UNESCO, 2015).

Η αλλαγή των κοινωνικών στάσεων προϋποθέτει εκπαίδευση, διάλογο και ενεργή συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στη διαμόρφωση πολιτιστικών πρακτικών. Όταν τα άτομα με αναπηρία εμπλέκονται ως συνδημιουργοί και όχι απλώς ως αποδέκτες πολιτιστικών δράσεων, ενισχύεται η ορατότητα και η κοινωνική τους αναγνώριση. Η συμμετοχική αυτή προσέγγιση συμβάλλει στη μετατόπιση από τη φιλανθρωπική λογική προς μια προσέγγιση βασισμένη στα δικαιώματα και την ισότητα (United Nations, 2006· Shakespeare, 2014).

Συνολικά, τα προβλήματα ορατότητας και συμπερίληψης στον πολιτισμό αντανakλούν βαθύτερες κοινωνικές στάσεις απέναντι στην αναπηρία. Η αντιμετώπισή τους απαιτεί όχι μόνο θεσμικές παρεμβάσεις, αλλά και πολιτισμική αλλαγή, η οποία θα αναγνωρίζει τα άτομα με αναπηρία ως ισότιμους φορείς πολιτισμού. Ένας πολιτισμός που προάγει την ορατότητα, τον σεβασμό και τη συμμετοχή όλων των ανθρώπων συμβάλλει ουσιαστικά στη διαμόρφωση μιας πιο δίκαιης και συμπεριληπτικής κοινωνίας (ICOM, 2019· United Nations, 2006).

3.6 Σύγχρονες εξελίξεις, καινοτομίες και τάσεις για ένα συμπεριληπτικό πολιτιστικό περιβάλλον

Οι σύγχρονες εξελίξεις στον χώρο του πολιτισμού καταδεικνύουν μια σαφή μετατόπιση προς πιο συμπεριληπτικά και ανθρωποκεντρικά μοντέλα λειτουργίας, όπου η προσβασιμότητα ενσωματώνεται στον στρατηγικό σχεδιασμό των πολιτιστικών οργανισμών. Η μετάβαση αυτή συνδέεται με τη διεθνή αναγνώριση της αναπηρίας ως ζητήματος ανθρωπίνων δικαιωμάτων και κοινωνικής ισότητας, οδηγώντας σε πολιτιστικές πρακτικές που δεν αντιμετωπίζουν την προσβασιμότητα ως πρόσθετη παροχή, αλλά ως αναπόσπαστο στοιχείο ποιότητας και βιωσιμότητας (United Nations, 2006· European Commission, 2018).

Μία από τις βασικότερες τάσεις είναι η υιοθέτηση του καθολικού σχεδιασμού ως βασικής αρχής στην ανάπτυξη πολιτιστικών χώρων και δράσεων. Ο καθολικός σχεδιασμός προωθεί τη δημιουργία εμπειριών που μπορούν να χρησιμοποιηθούν από όλους τους ανθρώπους, χωρίς διαχωρισμούς και ειδικές προσαρμογές. Στο πολιτιστικό περιβάλλον, αυτό μεταφράζεται σε προσβάσιμες υποδομές, ευέλικτες μορφές παρουσίασης περιεχομένου και πολλαπλούς τρόπους συμμετοχής, οι οποίοι ενισχύουν την ισότιμη πρόσβαση και μειώνουν τις κοινωνικές ανισότητες (Mace et al., 1991· Gibson, 2012).

Η αξιοποίηση της ψηφιακής καινοτομίας αποτελεί επίσης κεντρική τάση για τη δημιουργία συμπεριληπτικών πολιτιστικών εμπειριών. Η ανάπτυξη ψηφιακών εφαρμογών, εικονικών περιηγήσεων και διαδραστικών πλατφορμών επιτρέπει την εξατομίκευση της εμπειρίας και τη διεύρυνση της πρόσβασης για άτομα με διαφορετικές ανάγκες. Η ψηφιακή προσβασιμότητα ενισχύει την αυτονομία των χρηστών και επιτρέπει τη συμμετοχή ακόμη και σε περιπτώσεις όπου η φυσική παρουσία δεν είναι εφικτή, συμβάλλοντας στη δημοκρατικοποίηση του πολιτισμού (Kidd, 2014· Falk and Dierking, 2016).

Παράλληλα, παρατηρείται αυξανόμενο ενδιαφέρον για τη συμμετοχική προσέγγιση στον σχεδιασμό πολιτιστικών δράσεων. Οι σύγχρονες πρακτικές ενθαρρύνουν τη συνεργασία με άτομα με αναπηρία και οργανώσεις εκπροσώπησής τους, ώστε οι πολιτιστικές υπηρεσίες να ανταποκρίνονται σε πραγματικές ανάγκες και εμπειρίες. Η συν-δημιουργία πολιτιστικού περιεχομένου ενισχύει την ορατότητα τους και μετατοπίζει τον ρόλο τους από παθητικούς αποδέκτες σε ενεργούς συντελεστές του πολιτισμού (Sandell, 2007· Watson et al., 2012).

Σημαντική εξέλιξη αποτελεί και η ενσωμάτωση της προσβασιμότητας στην πολιτιστική εκπαίδευση και στην επαγγελματική κατάρτιση του προσωπικού των πολιτιστικών οργανισμών. Η επιμόρφωση σε ζητήματα αναπηρίας, συμπερίληψης και προσβάσιμης επικοινωνίας αναγνωρίζεται πλέον ως κρίσιμος παράγοντας για τη βιωσιμότητα των συμπεριληπτικών πρακτικών. Μέσα από συνεχή εκπαίδευση, οι πολιτιστικοί φορείς μπορούν να αναπτύξουν κουλτούρα σεβασμού και αποδοχής της ανθρώπινης ποικιλομορφίας (ICOM, 2019· European Commission, 2018).

Συνολικά, οι σύγχρονες εξελίξεις και τάσεις για ένα συμπεριληπτικό πολιτιστικό περιβάλλον αναδεικνύουν τον πολιτισμό ως πεδίο κοινωνικής καινοτομίας και μετασχηματισμού. Η συνδυαστική εφαρμογή καθολικού σχεδιασμού, ψηφιακής καινοτομίας, συμμετοχικών πρακτικών και θεσμικής δέσμευσης δημιουργεί τις προϋποθέσεις για έναν

πολιτισμό ανοιχτό σε όλους. Ένας τέτοιος πολιτισμός δεν ενισχύει μόνο την πρόσβαση τους, αλλά συμβάλλει στη διαμόρφωση κοινωνιών πιο δίκαιων, δημοκρατικών και πολιτισμικά ώριμων (UNESCO, 2015· Shakespeare, 2014).

3.7 Το Πρόγραμμα Πολιτιστική Συνταγογράφηση στην Ελλάδα

Το πρόγραμμα Πολιτιστική Συνταγογράφηση στην Ελλάδα αποτελεί μια σύγχρονη και καινοτόμο προσέγγιση που συνδέει τον πολιτισμό με την υγεία, την κοινωνική φροντίδα και την ευημερία, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, συμπεριλαμβανομένων των ατόμων με αναπηρία. Η φιλοσοφία του προγράμματος βασίζεται στην αναγνώριση της πολιτιστικής συμμετοχής ως παράγοντα βελτίωσης της ποιότητας ζωής και της ψυχικής υγείας, αντιμετωπίζοντας τον πολιτισμό όχι μόνο ως ψυχαγωγία, αλλά ως εργαλείο κοινωνικής υποστήριξης και ενδυνάμωσης (Chatterjee and Noble, 2016· Ander et al., 2013).

Η Πολιτιστική Συνταγογράφηση εντάσσεται σε ένα ευρύτερο διεθνές πλαίσιο πρακτικών που προωθούν τη διασύνδεση πολιτισμού και υγείας, με στόχο την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού και της απομόνωσης. Στο ελληνικό πλαίσιο, το πρόγραμμα υλοποιείται μέσω συνεργασιών μεταξύ πολιτιστικών οργανισμών, φορέων υγείας και κοινωνικών υπηρεσιών, προσφέροντας οργανωμένες πολιτιστικές δράσεις που μπορούν να «συνταγογραφηθούν» σε άτομα με αυξημένες κοινωνικές ή ψυχοκοινωνικές ανάγκες. Η προσέγγιση αυτή ευθυγραμμίζεται με τις διεθνείς κατευθύνσεις για την προώθηση της πολιτιστικής συμμετοχής ως κοινωνικού δικαιώματος (UNESCO, 2015· United Nations, 2006).

Ιδιαίτερη σημασία για τα άτομα με αναπηρία έχει το γεγονός ότι η Πολιτιστική Συνταγογράφηση δίνει έμφαση στην προσβασιμότητα των δράσεων που προσφέρονται. Οι πολιτιστικές δραστηριότητες που εντάσσονται στο πρόγραμμα οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη τις φυσικές, επικοινωνιακές και γνωστικές ανάγκες των συμμετεχόντων, προκειμένου να διασφαλίζεται η ουσιαστική και όχι τυπική συμμετοχή τους. Η προσαρμογή των δράσεων αυτών συμβάλλει στη δημιουργία ενός υποστηρικτικού περιβάλλοντος, όπου τα άτομα με αναπηρία μπορούν να συμμετέχουν ενεργά χωρίς εμπόδια ή στιγματισμό (European Commission, 2018· Sandell, 2007).

Η εκπαιδευτική και κοινωνική διάσταση του προγράμματος είναι εξίσου σημαντική, καθώς η Πολιτιστική Συνταγογράφηση προωθεί τη βιωματική μάθηση και την κοινωνική αλληλεπίδραση μέσα από πολιτιστικές εμπειρίες. Η συμμετοχή σε οργανωμένες δράσεις, όπως επισκέψεις σε μουσεία, εργαστήρια τέχνης ή πολιτιστικά προγράμματα, ενισχύει την κοινωνική ένταξη και την αίσθηση του ανήκειν, ιδιαίτερα για άτομα που βιώνουν απομόνωση λόγω αναπηρίας ή χρόνιων παθήσεων (Falk and Dierking, 2016· Chatterjee and Noble, 2016).

Παρά τα θετικά στοιχεία του προγράμματος, η εφαρμογή της Πολιτιστικής Συνταγογράφησης στην Ελλάδα αντιμετωπίζει προκλήσεις που σχετίζονται με τη βιωσιμότητα, τη γεωγραφική κάλυψη και τη συστηματική ενσωμάτωση της προσβασιμότητας. Σε αρκετές περιπτώσεις, οι δράσεις βασίζονται σε πιλοτικά σχήματα ή σε περιορισμένη χρηματοδότηση, γεγονός που δυσχεραίνει τη μακροπρόθεσμη ανάπτυξή τους. Η ανάγκη για θεσμική κατοχύρωση και σταθερό πλαίσιο εφαρμογής αναδεικνύεται ως βασική προϋπόθεση για την επιτυχία του προγράμματος (Gibson, 2012· European Commission, 2018).

Συνολικά, το πρόγραμμα Πολιτιστική Συνταγογράφηση στην Ελλάδα συνιστά μια σημαντική καινοτομία για την προώθηση της προσβασιμότητας και της συμπερίληψης στον πολιτισμό. Μέσα από τη σύνδεση πολιτισμού, υγείας και κοινωνικής πολιτικής, το πρόγραμμα αναδεικνύει τον πολιτισμό ως εργαλείο κοινωνικής φροντίδας και ενδυνάμωσης των ατόμων με αναπηρία. Η περαιτέρω ανάπτυξη και θεσμική ενίσχυση της Πολιτιστικής Συνταγογράφησης μπορεί να συμβάλει καθοριστικά στη διαμόρφωση ενός πιο δίκαιου, ανθρώπινου και προσβάσιμου πολιτιστικού περιβάλλοντος στην Ελλάδα (UNESCO, 2015· United Nations, 2006).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 – Σύγκριση και Συμπεράσματα

4.1 Πληροφορίες για τους Οργανισμούς Πολιτιστικών Μονάδων Στέγη Ωνάσης και Εθνικής Λυρικής Σκηνής

4.1.1 Στέγη Ωνάσης



Η Στέγη Ωνάση (εν συντομία "Στέγη") , που σύμφωνα με το διαδικτυακό site του οργανισμού αποτελεί τον πυρήνα της πολιτιστικής δράσης του Onassis Culture, είναι ένα μέρος όπου οι καλλιτέχνες -τόσο οι διεθνείς όσο και οι ντόπιοι- προβάλλουν τη δουλειά τους, ένας τόπος όπου ο πολιτισμός συνυπάρχει με την αισθητική και την επιστήμη, ένας χώρος όπου αμφισβητούνται τα στερεότυπα, διατυπώνονται ερωτήσεις και προκαλούνται εποικοδομητικές συζητήσεις γύρω από τη δημοκρατία, τη δικαιοσύνη και την ελευθερία με στόχο την αφύπνιση του κοινωνικού συνόλου και τη δημιουργία ιδεών και παρεμβάσεων που αποσκοπούν στη διαμόρφωση μιας καλύτερης κοινωνίας(Στέγη Ιδρύματος Ωνάση, <https://www.onassis.org/el/onassis-stegi/stegi>, 16/02/2025).

Το κτίριο της Στέγης βρίσκεται επί της Λεωφόρου Συγγρού 107-109 και κατασκευάστηκε ύστερα από την χρηματοδότηση του Ιδρύματος Ωνάση, καλύπτοντας ένα ολόκληρο οικοδομικό τετράγωνο με χώρους συνολικού εμβαδού 18.000τ.μ. Η κατασκευή του κτιρίου ήταν σύλληψη του γαλλικού αρχιτεκτονικού γραφείου Architecture Studio και αποτελείται από δύο αίθουσες, χωρητικότητας 220 και 800 ατόμων αντίστοιχα, στις οποίες φιλοξενούνται διαλέξεις, εκθέσεις και συνέδρια, καθώς και εικαστικές, θεατρικές, κινηματογραφικές, μουσικές, χορευτικές και ψηφιακές παραστάσεις. Στον τελευταίο όροφο υπάρχει ένα εστιατόριο, με θέα προς την Ακρόπολη(Κτίριο, <https://www.onassis.org/el/onassis-stegi/onassis-stegi/building>, 16/02/2025).

Μία από τις πιο δημοφιλείς και πολυσυζητημένες παραστάσεις της περιόδου 2024- 2025 ήταν αναμφίβολα το “Οξυγόνο” του ρώσου συγγραφέα Ιβάν Βιριπάγιεφ, η οποία ανέβηκε στη Στέγη από τις 21 Νοεμβρίου του 2024 ως τις 12 Ιανουαρίου του 2025. Η παράσταση αποτελούνταν από ένα θίασο 25 ατόμων της λεγόμενης γενιάς Generation Z που υπό τις οδηγίες του γνωστού avant-garde σκηνοθέτη Γιώργου Κουτλή μετέτρεψαν το έργο-μανιφέστο της δεκαετίας του 2000 σε μια “πνευματική rave εμπειρία” του σήμερα σύμφωνα με τον επίσημο διαδικτυακό τόπο της πολιτιστικής μονάδας. Δύο DJs στα decks, 11 ηθοποιοί και 12 χορευτές στο σύνολο μεθάνε, ερωτεύονται, χορεύουν ασταμάτητα υπό τους ρυθμούς της δυνατής μουσικής και αποκαλύπτουν όλη την ασχήμια, την ομορφιά και τη σκληρότητα της ανθρώπινης φύσης αναζητώντας παράλληλα απαντήσεις στα ερωτήματα “τι είναι οξυγόνο;”, “τι μας κάνει να αναπνέουμε;” και “τι μας στερεί τον αέρα;”(Οξυγόνο, <https://www.onassis.org/el/whats-on/oxygen-george-koutlis>, 17/02/2025).

Η Στέγη, μέσα στα πλαίσια μάρκετινγκ και προώθησης αυτής της παράστασης, έκανε πολλές αναρτήσεις στην διαδικτυακή της σελίδα και στους λογαριασμούς που διαθέτει στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στο facebookκαι στο instagram αντίστοιχα(<https://www.facebook.com/Onassis.Stegi> & <https://www.instagram.com/onassis.stegi/?hl=el>, 17/02/2025), ενημερώνοντας το κοινό της για την παράσταση, τις ημέρες και ώρες που μπορούσαν να την παρακολουθήσουν και τον τρόπο που μπορούσαν να προμηθευτούν τα εισιτήρια τους. Οι αναρτήσεις αυτές αποτελούσαν, επίσης, έναν πολύ έξυπνο τρόπο επικοινωνίας και προσέγγισης του δύσκολου νεανικού κοινού, μιας και η συγκεκριμένη παράσταση απευθύνονταν κυρίως σε αυτούς(Onassis Stegi, <https://www.facebook.com/Onassis.Stegi> & <https://www.instagram.com/onassis.stegi/?hl=el>, 17/02/2025).

Ένα ιδιαίτερης σημασίας μήνυμα που δημοσιεύτηκε στις 27 Δεκεμβρίου του 2024 στους λογαριασμούς των μέσων κοινωνικής δικτύωσης που αναφέραμε προηγουμένως αναφέρονταν σε 2 παραστάσεις που θα πραγματοποιούνταν στις 2 και 3 Ιανουαρίου του 2025 αντίστοιχα, οι οποίες και οι δύο θα παρουσιάζονταν σε συνθήκες καθολικής προσβασιμότητας για άτομα με ακουστική και οπτική αναπηρία. Πιο συγκεκριμένα, οι παραστάσεις αυτές θα περιείχαν απτική ξενάγηση στην σκηνή ή και ακουστική περιγραφή για άτομα με οπτική βλάβη, καθώς και διερμηνεία στη νοηματική γλώσσα και υπότιτλους για άτομα βαρήκοα και κωφά. Στη συνέχεια, έδιναν ένα τηλεφωνικό νούμερο μέσω του οποίου θα μπορούσαν να κάνουν κράτηση όσες και όσοι ενδιαφέρονταν και γνωστοποιούσαν ότι οι παραστάσεις αυτές γίνονταν κάτω από την υποστήριξη του δικτύου Europe Beyond Access και χρηματοδοτούνταν από το πρόγραμμα Creative Europe της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τέλος, η ανάρτηση τελείωνε με ένα βίντεο διάρκειας 1 λεπτού και 22 δευτερολέπτων, στο οποίο φαίνονταν οι συντελεστές της παράστασης να εξηγούν σε άτομα με ακουστική και οπτική βλάβη μέρη και σημεία του έργου(*Προσβασιμότητα Στο Οξυγόνο*, <https://fb.watch/xQ8KBpwUwP/>, 18/02/2025).

Το λεκτικό μέρος του μηνύματος της ανάρτησης είναι το εξής: “Τι υφή έχουν τα κοστούμια; Τι κινήσεις κάνουν οι χορευτές; Το Οξυγόνο, σε σκηνοθεσία George Koutlis, γίνεται προσβάσιμο. Οι παραστάσεις στις 2 και 3 Ιανουαρίου θα παρουσιαστούν σε συνθήκες καθολικής προσβασιμότητας, σε συνεργασία με την Liminal: • Απτική ξενάγηση στον σκηνικό χώρο για άτομα με οπτική βλάβη, • Ακουστική περιγραφή για άτομα με οπτική βλάβη, • Υπερτιτλισμός για κωφά και βαρήκοα άτομα, • Διερμηνεία στην ENI. Με την υποστήριξη του δικτύου Europe Beyond Access, το οποίο συγχρηματοδοτείται από το πρόγραμμα Creative Europe της Ευρωπαϊκής Ένωσης”(ο.π., <https://fb.watch/xQ8KBpwUwP/>, 18/02/2025).

Όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε από τα παραπάνω, το συγκεκριμένο μήνυμα της Στέγης είναι πρώτα από όλα μικτό ή σύνθετο. Η ανάρτηση περιέχει κείμενο, καθώς και βίντεο στο οποίο συμπεριλαμβάνονται κίνηση, μουσική, ομιλία και υπότιτλοι. Ο γραπτός λόγος εδώ κατέχει προνομιακή θέση, μιας και αποτελεί το σπουδαιότερο μέσο επικοινωνίας και παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στη διαδικασία παραγωγής, πρόσληψης και ανάλυσης του μηνύματος. Έτσι, βλέπουμε το λεκτικό κομμάτι να καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος της ανάρτησης - τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά- μιας και μέσω του γραπτού λόγου ο πολιτιστικός οργανισμός περνάει με πολύ άμεσο, λιτό και πετυχημένο τρόπο το μήνυμα της διαφορετικότητας και της συμπερίληψης των ατόμων με ειδικές ανάγκες και ιδιαίτερα αυτών με ακουστική και οπτική αναπηρία.

Ιδιαίτερη αίσθηση προκαλεί η χρησιμοποίηση της λέξης “βλάβη” αντί για την “αναπηρία”, γεγονός που μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι δεν επιλέχθηκε τυχαία με σκοπό την ευαισθητοποίηση και τον σεβασμό στα άτομα με αναπηρία. Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι το βίντεο που ακολουθεί, έχει περισσότερο επεξηγηματικό χαρακτήρα αφού δείχνει με ποιόν τρόπο θα επιτευχθεί η προσβασιμότητα και η συμπερίληψη που δηλώνεται στο λεκτικό μέρος της ανάρτησης και κατά μια έννοια τον συμπληρώνει μέσω της σύνθετης εικόνας που αποτελεί ουσιαστικά την οπτική αναπαραγωγή του λόγου(Ψύλλα. 1998, σελ. 74-7).

Επίσης, το μήνυμα έχει σαφή στόχο: απευθύνεται στα άτομα με ειδικές ανάγκες. Πιο σωστά, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι απευθύνεται σε μια υπό-ομάδα των ατόμων αυτών: αυτά που έχουν ακουστική και οπτική αναπηρία. Αυτό γίνεται αντιληπτό από την αρχή του μηνύματος που λέει ότι οι δύο παραστάσεις που θα πραγματοποιηθούν στις 2 και 3 Ιανουαρίου θα γίνουν υπό συνθήκες ολικής προσβασιμότητας και συνεχίζει επεξηγώντας για ποια κατηγορία ατόμων και με ποιον τρόπο θα επιτευχθεί αυτό αναλύοντας το λεκτικά, αλλά και οπτικά με τη χρήση του βίντεο.

Αυτό ανταποκρίνεται πλήρως τόσο με τους πρότυπους κανόνες που θέσπισε ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών για την εξίσωση των ευκαιριών για τα άτομα με ειδικές ανάγκες αναφορικά με τον πολιτισμό τον Δεκέμβριο του 1993, όσο και αρχικά με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τον Τομέα Δράσης υπέρ των ατόμων με αναπηρία που ψήφισε το πρώτο κοινοτικό πρόγραμμα δράσης για την επαγγελματική αποκατάσταση των ατόμων με αναπηρία τον Ιούνιο του 1974. Στο πρόγραμμα αυτό εντάσσονταν για πρώτη φορά και πρόταση για την τακτική συμμετοχή των ατόμων αυτών σε πολιτιστικές δραστηριότητες. Μία επιπλέον ευρωπαϊκή πρωτοβουλία ήταν η σύσταση του Eurocrea(Ευρωπαϊκή Ένωση για τη Δημιουργικότητα των ατόμων με αναπηρία) το 1987, όπου προάγονταν η υποστήριξη των ατόμων με ειδικές ανάγκες που εργάζονται ή συμμετέχουν ενεργά στον τομέα του πολιτισμού. Η Ελλάδα ήταν η πρώτη ευρωπαϊκή χώρα που υιοθέτησε τους πρότυπους κανόνες των Ηνωμένων Εθνών, ψηφίζοντας τον Νόμο 2430/1996. Τέλος, θα πρέπει να αναφέρουμε και τον Γενικό Οικοδομικό Κανονισμό του 1985, Νόμος 1577, του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων που συνέβαλε σημαντικά στην εύκολη και ισότιμη πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στα θέατρα, τους κινηματογράφους και τους λοιπούς πολιτιστικούς οργανισμούς με τις αναθεωρημένες οδηγίες που εξέδωσε το 1999. Από τότε, έχουν γίνει πολλά σημαντικά βήματα συμπερίληψης από όλες τις πολιτιστικές μονάδες και η Στέγη είναι σίγουρα ένας οργανισμός που δείχνει έμπρακτα την ευαισθητοποίηση και την

στήριξη της σε τέτοια θέματα όλα τα χρόνια λειτουργίας της (Πικοπούλου-Τσολάκη & Γλύτση, 2002, σελ. 219-22).

Για την προώθηση του μηνύματος, η Στέγη χρησιμοποίησε την επίσημη διαδικτυακή της σελίδα, καθώς και τους λογαριασμούς που διαθέτει στο μέσα κοινωνικής δικτύωσης και ιδιαίτερα στο facebook και στο instagram. Με αυτούς τους τρόπους κοινοποίησης, πετυχαίνει 2 πράγματα: πρώτον, να φτάσει το μήνυμα σε όσους περισσότερους αποδέκτες γίνεται και δεύτερον, να γίνει αποδεκτό από τη συγκεκριμένη ομάδα ατόμων στο οποίο αναφέρεται, δηλαδή τα άτομα με ακουστική και οπτική βλάβη. Έτσι, από την μία πετυχαίνει να ευαισθητοποιήσει το ευρύτερο κοινό της πάνω σε θέματα ιδιαιτερότητας κ συμπερίληψης των ατόμων με αναπηρία, ενώ από την άλλη βοηθάει τα άτομα αυτά να λάβουν και να κατανοήσουν το μήνυμα περί προσβασιμότητας με τη χρήση του γραπτού λόγου στο κείμενο και του βίντεο στο οποίο υπάρχουν ομιλία και υπότιτλοι. Το κείμενο απευθύνεται στα άτομα με ακουστική αναπηρία και το βίντεο σε αυτά με οπτική. Επίσης, η χρησιμοποίηση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης για τη γνωστοποίηση του μηνύματος και την περαιτέρω επικοινωνία του πολιτιστικού οργανισμού με το κοινό του συμβαδίζει απόλυτα με τον τρόπο που επικοινωνούν οι περισσότεροι άνθρωποι σήμερα και ειδικότερα οι νέοι που αποτελούν και την ομάδα-στόχο της συγκεκριμένης παράστασης.

4.1.2 Εθνική Λυρική Σκηνή (ΕΛΣ)



Η Εθνική Λυρική Σκηνή(εν συντομία ΕΛΣ) ιδρύθηκε το 1939 από τον Κωστή Μπαστιά, τον διευθυντή του τότε Βασιλικού Θεάτρου. Αρχικά, αποτελούσε τμήμα του Βασιλικού Θεάτρου και οι παραστάσεις της δίνονταν στην σκηνή του κτιρίου του Τσίλλερ απί της οδού Αγίου Κωνσταντίνου. Αυτονομήθηκε το 1944 και ξεκίνησε την ανεξάρτητη διαδρομή της με πρώτη στέγη στο Θέατρο Ολυμπία, εκεί που έκανε τα πρώτα της βήματα η νεαρή Μαρία Καλογεροπούλου γνωστή ως Μαρία Κάλλας. Η ΕΛΣ μετατράπηκε σε Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου το 1994, γεγονός που βοήθησε στην περαιτέρω ανάπτυξη της ως πολιτιστική μονάδα και έτσι άρχισαν σταδιακά να πραγματοποιούνται διάφορες παραστάσεις που ήταν συμπαραγωγές με μεγάλες και σπουδαίες όπερες του εξωτερικού. Στις 23 Φεβρουαρίου 2017, η Εθνική Λυρική Σκηνή μετακόμισε στο καινούργιο της σπίτι που βρίσκεται στο Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος, το οποίο κατασκευάστηκε από το ομώνυμο ίδρυμα και στη συνέχεια παραδόθηκε στο Ελληνικό Δημόσιο(*Ιστορικό*, <https://www.nationalopera.gr/els/istoriko>, 31/03/2025).

Σκοπός της ΕΛΣ είναι να παράγει και να παρουσιάζει πολιτιστικά αγαθά και υπηρεσίες υψηλής ποιότητας, όπως μπαλέτα, όπερες, όπερες για παιδιά, οπερέτες κοκ., τόσο σε Έλληνες όσο και σε ξένους θεατές που αγαπούνε ή θέλουνε να γνωρίσουνε τον θαυμαστό κόσμο της κλασικής μουσικής και της όπερας. Οι παραστάσεις της δίνονται στις δύο σκηνές που υπάρχουν στο Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος, την κεντρική Αίθουσα Σταύρος Νιάρχος και την μικρότερη Εναλλακτική Σκηνή, καθώς και στο αρχαίο Ωδείο Ηρώδου

Αττικού κάτω από τον Ιερό Βράχο της Ακρόπολης κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού. Το ρεπερτόριο της αποτελείται από διάσημα έργα ξένων, αλλά και Ελλήνων δημιουργών - κλασικών και μοντέρνων- και καλύπτει 4 αιώνες λυρικής τέχνης(*Αποστολή ΕΛΣ*, <https://www.nationalopera.gr/els/apostoli-els>, 31/03/2025).

Η Εθνική Λυρική Σκηνή, προκειμένου να πετύχει την διεύρυνση του κοινού της, αλλά και να ανταποκριθεί στις επιταγές και τις τάσεις της σημερινής εποχής που προστάζουν την ψηφιακή δραστηριότητα και τον μετασχηματισμό των πολιτιστικών οργανισμών, δημιούργησε τον δικό της διαδικτυακό ιστότοπο, το <https://www.nationalopera.gr/>. Μέσα στην συγκεκριμένη σελίδα, ο επισκέπτης μπορεί να ενημερωθεί για την αποστολή, την διοίκηση, την δομή, την εναλλακτική σκηνή και τους υπόλοιπους χώρους, το ιστορικό, καθώς και για τους χορηγούς της ΕΛΣ.

Επίσης, υπάρχουν στοιχεία για το καλλιτεχνικό δυναμικό της που αποτελείται από τον καλλιτεχνικό διευθυντή, τους μονωδούς, το μπαλέτο, την ορχήστρα, την κυρίως αλλά και την παιδική χορωδία, καθώς και όσους καλλιτέχνες με τους οποίους έχει συνάψει συνεργασίες ή έχει φιλοξενήσει στις εγκαταστάσεις της. Επιπλέον, μέσω της διαδικτυακής της σελίδας, η ΕΛΣ ενημερώνει για τις εκπαιδευτικές και κοινωνικές της δράσεις, για τις μελλοντικές παραστάσεις που πρόκειται να πραγματοποιηθούν στις δύο σκηνές της ή για τις προκηρύξεις που αφορούν διάφορες θέσεις εργασίας. Τέλος, ο επισκέπτης μπορεί να παρακολουθήσει παλαιότερες παραστάσεις της Εθνικής Λυρικής Σκηνής μέσω ενός αρχείου που διαθέτει στον συγκεκριμένο διαδικτυακό ιστότοπο, αλλά και να κλείσει εισιτήρια για τις παραστάσεις της τρέχουσας περιόδου χάρις σε ένα αυτοματοποιημένο σύστημα κράτησης και πληρωμής(*Εθνική Λυρική Σκηνή*, <https://www.nationalopera.gr/>, 01/04/2025).

Πέρα όμως από την διαδικτυακή της σελίδα, η ΕΛΣ διατηρεί λογαριασμούς και στα δημοφιλέστερα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, που είναι το Facebook και το Instagram. Οι πλατφόρμες αυτές επικοινωνίας είναι ιδιαίτερα αγαπητές στο νεανικό κοινό που τις προτιμούν και τις χρησιμοποιούν ευρέως στην καθημερινότητά τους. Έτσι, δίνεται η δυνατότητα σε έναν πολιτιστικό οργανισμό όπως η Εθνική Λυρική Σκηνή να προσεγγίσει το δύσκολο αυτό κοινό προβάλλοντας τις δράσεις και το έργο της μέσω αυτών των κοινωνικών δικτύων, τα οποία έχουν αντικαταστήσει τα παραδοσιακά μέσα προβολής όπως το ραδιόφωνο και η τηλεόραση. Μάλιστα, για να το πετύχει αυτό, συνοδεύει τις αναρτήσεις της με έντονο οπτικοακουστικό υλικό κάνοντας με αυτόν τον τρόπο το περιεχόμενο τους περισσότερο ελκυστικό και άρα πιο εύπεπτο στο εν δυνάμει αυτό κοινό. Παράλληλα με το οπτικοακουστικό υλικό, τα τελευταία

χρόνια παρατηρείται μια ολοένα και αυξανόμενη χρήση της τεχνικής νοημοσύνης στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης από τις διάφορες πολιτιστικές μονάδες. Φυσικά, αυτό ισχύει και στην περίπτωση της ΕΛΣ που την χρησιμοποιεί π.χ. για την πώληση εισιτηρίων, μετατρέποντας έτσι τους επισκέπτες της σε καταναλωτές(Εθνική Λυρική Σκηνή, <https://www.facebook.com/greeknationalopera> & <https://www.instagram.com/greeknationalopera/>, 01/04/2025).

Στις 7 Νοεμβρίου του 2024, η Εθνική Λυρική Σκηνή δημοσίευσε στο λογαριασμό της στο Facebook την έναρξη μιας καινούργιας δράσης της με τίτλο “Λυρική Για Όλους”. Η νέα αυτή δράση γινόταν με την υποστήριξη του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος και αφορούσε την διάθεση 10.000 δωρεάν εισιτηρίων για όλες τις παραστάσεις που θα πραγματοποιούνταν στις εγκαταστάσεις της ΕΛΣ την περίοδο 2024/25 και 2025/26. Τα εισιτήρια αυτά θα δίνονταν σε ανέργους, άτομα άνω των 65 χρονών, νέους 17-22 ετών και σε πολύτεκνες οικογένειες μέσω ηλεκτρονικών κληρώσεων που θα γινόταν μετά την εγγραφή των δικαιούχων στο www.nationalopera.gr/lyrikigiaolous, όπου θα δήλωναν για ποια ή ποιες από τις μελλοντικές παραστάσεις ενδιαφέρονται να παρακολουθήσουν.

Οι παραστάσεις αυτές για την περίοδο 20024/25 ήταν οι εξής: Δον Κιχώτης, Μποέμ, Δύναμη Του Πεπρωμένου, Τσαϊκόφσκι, Flora Mirabillis, Λουτσία Ντι Λαμμερμούρ και Χρυσή Εποχή, με τις αντίστοιχες κληρώσεις να γίνονται στις 14, 26 και 28 Νοεμβρίου, 6 Δεκεμβρίου, 8 και 28 Ιανουαρίου, 18 Φεβρουαρίου και 26 Μαρτίου. Σκοπός της δράσης αυτής ήταν να αναπτύξει η ΕΛΣ την κοινωνική της πολιτική, να θέσει θέματα συμπερίληψης, να παρουσιάσει μεγαλύτερη καλλιτεχνική εξωστρέφεια και έτσι να διευρύνει το κοινό της.

Μάλιστα, η συγκεκριμένη δράση επέκτεινε και συμπλήρωνε κατά μία έννοια μια ανάλογη δράση που είχε πραγματοποιηθεί τα τελευταία χρόνια με την προσφορά 30.000 δωρεάν εισιτηρίων σε ανέργους και άτομα με αναπηρία σε γενικές δοκιμές και παραστάσεις. Τέλος, με αυτόν τον τρόπο δίνεται η δυνατότητα σε χιλιάδες συμπολίτες μας να γνωρίσουν και ενδεχομένως να αγαπήσουν τη λυρική τέχνη και το μπαλέτο. Πανομοιότυπο μήνυμα δημοσιεύτηκε και στον λογαριασμό της Εθνικής Λυρικής Σκηνής στο instagram, ενώ στην διαδικτυακή της σελίδα υπάρχει ένα τεράστιο μπάνερ που διαφημίζει αυτήν την δράση και έχει δημιουργηθεί ειδικός ιστότοπος στον οποίο ο ενδιαφερόμενος υποψήφιος μπορεί να αντλήσει περισσότερες πληροφορίες(Λυρική Για Όλους, διαθέσιμα στους διαδικτυακούς τόπους: [https://www.nationalopera.gr/lyrikigiaolous](http://www.nationalopera.gr/lyrikigiaolous), <https://www.facebook.com/greeknationalopera/posts/973033014851959> &

https://www.instagram.com/p/DCEzKlRok0T/?utm_source=ig_web_copy_link&igsh=MzRlODBiNWFlZA==, 02/04/2025).

Όπως διαπιστώσαμε προηγουμένως, μέσω αυτής της δράσης η ΕΛΣ αποσκοπεί να αναπτύξει την κοινωνική της πολιτική και να ανοιχτεί προς κάποια καινούργια κοινά, τα οποία δεν είναι αυτό που θα αποκαλούσε κανείς “τα πιο προσφιλή” προς τα πολιτιστικά αγαθά και τις υπηρεσίες που παράγει. Ο κόσμος της λυρικής τέχνης, του μπαλέτου και της όπερας συνήθως απευθύνεται σε ένα κοινό που χαρακτηρίζεται από ανώτερη μόρφωση και με ένα πιο εκλεπτυσμένο γούστο. Είναι ένας κόσμος που έχει ταυτιστεί ως δύσκολος και ιδιαίτερα ποιοτικός στη συνείδηση του κόσμου, ως μία ύψιστη μορφή τέχνης που είναι μόνο για τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα.

Όμως, αυτή η προσέγγιση είναι λανθασμένη, εκτός από απαρχαιωμένη. Κάθε μορφή τέχνης θα πρέπει να είναι προσιτή προς όλους τους ανθρώπους, να φτάνει σε όσο το δυνατότερο περισσότερους αποδέκτες προκειμένου να ικανοποιείται ο ρόλος και ο σκοπός γενικότερα της τέχνης. Αυτό ακριβώς προσπαθεί να πετύχει η Εθνική Λυρική Σκηνή με αυτή την δράση της: να κάνει προσβάσιμο το έργο της και να συμπεριλάβει ανθρώπους που ενδεχομένως έχουν μια οικονομική δυσκολία στο να παρακολουθήσουν παραστάσεις της, όπως οι άνεργοι, άτομα άνω των 65 ετών, νέοι 17-22 χρονών και πολύτεκνοι. Ουσιαστικά, με αυτόν τον τρόπο ανοίγει ακόμη περισσότερο η βεντάλια συμπερίληψης της ΕΛΣ που είχε αρχίσει τα προηγούμενα χρόνια με τα άτομα με αναπηρία και τους ανέργους και πλέον συμπεριλαμβάνει τους γέρους, τους νέους και τους πολύτεκνους(ο.π).

4.2 Τύποι πολιτιστικών χώρων και βαθμός πρόσβασης των δύο (2) πολιτιστικών μονάδων στέγη Ωνάσης και Λυρικής Σκηνής

Η Εθνική Λυρική Σκηνή αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους πολιτιστικούς οργανισμούς της Ελλάδας, με πολυδιάστατη πολιτιστική δραστηριότητα και έντονη παρουσία στον χώρο της σύγχρονης πολιτιστικής παραγωγής. Η λειτουργία της στο Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος προσφέρει τη δυνατότητα ανάπτυξης ενός σύγχρονου πολιτιστικού περιβάλλοντος, το οποίο συνδυάζει καλλιτεχνικές δράσεις, εκπαιδευτικά προγράμματα και ψηφιακές υπηρεσίες. Η ύπαρξη διαφορετικών σκηνών και χώρων πολιτιστικής έκφρασης ενισχύει τον χαρακτήρα της ως πολυλειτουργικής πολιτιστικής μονάδας, ικανής να προσεγγίζει διαφορετικές κοινωνικές ομάδες και ηλικιακά κοινά. Η οργανωτική και

καλλιτεχνική της δομή επιτρέπει την ανάπτυξη δράσεων που σχετίζονται τόσο με την παραδοσιακή λυρική τέχνη όσο και με πιο σύγχρονες μορφές πολιτιστικής δημιουργίας, γεγονός που συμβάλλει στη διεύρυνση της πολιτιστικής συμμετοχής και στην ενίσχυση της κοινωνικής παρουσίας του οργανισμού (Αποστολή ΕΛΣ, 2025).

Η μορφή του πολιτιστικού χώρου της Εθνικής Λυρικής Σκηνής παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε σχέση με την προσβασιμότητα των ατόμων με αναπηρία, καθώς πρόκειται για έναν σύγχρονο πολιτιστικό οργανισμό που λειτουργεί μέσα σε ένα νέο αρχιτεκτονικό περιβάλλον. Οι εγκαταστάσεις της ΕΛΣ στο Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος σχεδιάστηκαν με βάση σύγχρονες προδιαγραφές λειτουργικότητας και εξυπηρέτησης κοινού, γεγονός που διευκολύνει την ανάπτυξη προσβάσιμων υποδομών για διαφορετικές μορφές αναπηρίας. Η ύπαρξη μεγάλων αιθουσών, εναλλακτικών σκηνών και οργανωμένων χώρων υποδοχής ενισχύει τη δυνατότητα πρόσβασης και συμμετοχής των επισκεπτών σε πολιτιστικές δραστηριότητες. Παράλληλα, η ένταξη της ΕΛΣ σε έναν ευρύτερο πολιτιστικό και αστικό πυρήνα διευκολύνει τη σύνδεση του οργανισμού με το κοινωνικό περιβάλλον της πόλης και ενισχύει τη δυνατότητα κοινωνικής συμπερίληψης (Ιστορικό ΕΛΣ, 2025).

Ιδιαίτερη σημασία για την αξιολόγηση του βαθμού προσβασιμότητας της ΕΛΣ παρουσιάζει η ανάπτυξη ψηφιακών υπηρεσιών και εργαλείων επικοινωνίας, τα οποία λειτουργούν ως βασικοί μηχανισμοί ενημέρωσης και συμμετοχής του κοινού. Η δημιουργία του επίσημου διαδικτυακού ιστότοπου της ΕΛΣ και η διαρκής παρουσία της στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης επιτρέπουν την ευρύτερη διάδοση πληροφοριών σχετικά με τις παραστάσεις, τις κοινωνικές δράσεις και τις εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες του οργανισμού. Η ψηφιακή αυτή διάσταση ενισχύει την προσβασιμότητα, καθώς παρέχει τη δυνατότητα σε άτομα που αντιμετωπίζουν κινητικές ή κοινωνικές δυσκολίες να ενημερώνονται και να οργανώνουν τη συμμετοχή τους σε πολιτιστικές δραστηριότητες χωρίς φυσικούς περιορισμούς. Η χρήση πολυμεσικού υλικού, ηλεκτρονικών κρατήσεων και διαδικτυακής πληροφόρησης συμβάλλει στη δημιουργία ενός περισσότερο ανοιχτού και συμμετοχικού πολιτιστικού περιβάλλοντος (Εθνική Λυρική Σκηνή, 2025).

Η ΕΛΣ εμφανίζει επίσης στοιχεία κοινωνικής ευαισθησίας και πολιτιστικής συμπερίληψης μέσα από δράσεις που στοχεύουν στη διεύρυνση της πολιτιστικής συμμετοχής κοινωνικών ομάδων που αντιμετωπίζουν οικονομικούς ή κοινωνικούς περιορισμούς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η δράση «Λυρική Για Όλους», μέσω της οποίας διατέθηκαν δωρεάν εισιτήρια σε ομάδες όπως άνεργοι, άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, νέοι και

πολύτεκνες οικογένειες. Η συγκεκριμένη πρωτοβουλία καταδεικνύει ότι ο οργανισμός επιχειρεί να μειώσει τα εμπόδια πρόσβασης στον πολιτισμό και να ενισχύσει την κοινωνική διάσταση της πολιτιστικής συμμετοχής. Παρότι η δράση δεν αφορά αποκλειστικά άτομα με αναπηρία, εντούτοις αναδεικνύει μια γενικότερη στρατηγική κοινωνικής προσβασιμότητας και πολιτιστικής ένταξης, η οποία συνδέεται άμεσα με τις σύγχρονες αντιλήψεις περί συμπεριληπτικού πολιτισμού (Λυρική Για Όλους, 2025).

Σημαντικός παράγοντας για την προσβασιμότητα της ΕΛΣ είναι και η επικοινωνιακή της στρατηγική, η οποία αξιοποιεί έντονα τα ψηφιακά μέσα και τις σύγχρονες μορφές πολιτιστικής επικοινωνίας. Η συστηματική χρήση κοινωνικών δικτύων, οπτικοακουστικού υλικού και ψηφιακής προώθησης ενισχύει τη δυνατότητα διάδρασης με το κοινό και δημιουργεί περισσότερο εύελictους τρόπους πρόσβασης στην πολιτιστική πληροφορία. Οι πρακτικές αυτές ανταποκρίνονται στις σύγχρονες τάσεις της πολιτιστικής διαχείρισης, σύμφωνα με τις οποίες οι πολιτιστικοί οργανισμοί οφείλουν να λειτουργούν ως ανοιχτοί κοινωνικοί φορείς που προσεγγίζουν διαφορετικές ομάδες κοινού. Μέσα από τη στρατηγική αυτή, η ΕΛΣ ενισχύει την ορατότητα των πολιτιστικών της δράσεων και ταυτόχρονα δημιουργεί συνθήκες μεγαλύτερης πολιτιστικής συμμετοχής για άτομα που στο παρελθόν αντιμετώπιζαν περιορισμούς στην πρόσβαση (Καψάλης, 2006· Γεωργοπούλου, 2012).

Συνολικά, η Εθνική Λυρική Σκηνή μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένας πολιτιστικός οργανισμός με σχετικά υψηλό βαθμό οργανωτικής και λειτουργικής προσβασιμότητας, ιδιαίτερα σε επίπεδο υποδομών, ψηφιακής επικοινωνίας και κοινωνικών δράσεων. Η λειτουργία της σε ένα σύγχρονο πολιτιστικό συγκρότημα, η ανάπτυξη ψηφιακών εργαλείων ενημέρωσης και η εφαρμογή δράσεων κοινωνικής συμμετοχής δημιουργούν ένα περιβάλλον περισσότερο ανοιχτό προς διαφορετικές κοινωνικές ομάδες. Παράλληλα, η πολιτιστική φυσιογνωμία της ΕΛΣ ως οργανισμού διεθνούς εμβέλειας της επιτρέπει να ενσωματώνει πρακτικές που συνδέονται με τη συμπερίληψη και τη διεύρυνση του κοινού της. Ωστόσο, η πλήρης αξιολόγηση της προσβασιμότητας απαιτεί περαιτέρω διερεύνηση των εξειδικευμένων υπηρεσιών που παρέχονται ειδικά για άτομα με διαφορετικές μορφές αναπηρίας, ώστε να αποτυπωθεί ολοκληρωμένα ο βαθμός ουσιαστικής συμμετοχής τους στις πολιτιστικές δραστηριότητες της ΕΛΣ.

Η Στέγη του Ιδρύματος Ωνάση αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους σύγχρονους πολιτιστικούς οργανισμούς της Αθήνας, με έντονο προσανατολισμό στη σύγχρονη καλλιτεχνική δημιουργία, την κοινωνική παρέμβαση και τον πολιτιστικό διάλογο. Η

λειτουργία της δεν περιορίζεται αποκλειστικά στην παρουσίαση θεατρικών ή μουσικών παραστάσεων, αλλά επεκτείνεται στην ανάπτυξη κοινωνικών και εκπαιδευτικών δράσεων που στοχεύουν στην ενεργή συμμετοχή διαφορετικών κοινωνικών ομάδων. Η πολιτιστική ταυτότητα της Στέγης χαρακτηρίζεται από εξωστρέφεια, πολυμορφία και έμφαση σε ζητήματα δημοκρατίας, κοινωνικής δικαιοσύνης και συμπερίληψης, στοιχεία που ενισχύουν τον ρόλο της ως σύγχρονου κοινωνικού και πολιτιστικού φορέα (Στέγη Ιδρύματος Ωνάση, 2025).

Ο τύπος πολιτιστικού χώρου που εκπροσωπεί η Στέγη Ωνάση διαφοροποιείται σε αρκετά σημεία από την Εθνική Λυρική Σκηνή, καθώς πρόκειται για έναν οργανισμό που δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη διαδραστικότητα, στη σύγχρονη καλλιτεχνική έκφραση και στη σύνδεση του πολιτισμού με κοινωνικά ζητήματα. Το ίδιο το κτιριακό συγκρότημα της Στέγης έχει σχεδιαστεί ώστε να υποστηρίζει πολλαπλές μορφές πολιτιστικής δραστηριότητας, περιλαμβάνοντας θεατρικές σκηνές, χώρους εκδηλώσεων, εκθεσιακές δομές και χώρους κοινωνικής συνάντησης. Η πολυλειτουργικότητα αυτή δημιουργεί προϋποθέσεις μεγαλύτερης πολιτιστικής προσβασιμότητας, καθώς επιτρέπει την προσαρμογή των δράσεων σε διαφορετικά κοινά και μορφές συμμετοχής. Επιπλέον, η σύνδεση του χώρου με την έννοια της ανοιχτής πολιτιστικής εμπειρίας ενισχύει τη δυνατότητα συμμετοχής ατόμων που συχνά αποκλείονται από περισσότερο τυπικούς πολιτιστικούς θεσμούς (Κτίριο Στέγης, 2025).

Η Στέγη Ωνάση παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον ως προς την προσβασιμότητα, επειδή ενσωματώνει στη συνολική της φιλοσοφία ζητήματα διαφορετικότητας και κοινωνικής συμπερίληψης. Οι πολιτιστικές της δράσεις συχνά συνδέονται με κοινωνικά ζητήματα και επιδιώκουν να ενισχύσουν τον δημόσιο διάλογο γύρω από την ισότητα, τα ανθρώπινα δικαιώματα και την κοινωνική ορατότητα διαφορετικών ομάδων. Η επιλογή θεματικών που σχετίζονται με τη δημοκρατία, τη δικαιοσύνη και τη συλλογική εμπειρία καταδεικνύει ότι η πολιτιστική λειτουργία της Στέγης δεν περιορίζεται στην ψυχαγωγία, αλλά επεκτείνεται και στην κοινωνική ευαισθητοποίηση. Η προσέγγιση αυτή δημιουργεί ένα περισσότερο συμπεριληπτικό πολιτιστικό περιβάλλον, στο οποίο η έννοια της πρόσβασης συνδέεται τόσο με τις υποδομές όσο και με τη δυνατότητα κοινωνικής εκπροσώπησης και συμμετοχής (Στέγη Ιδρύματος Ωνάση, 2025).

Ιδιαίτερα σημαντική για την αξιολόγηση του βαθμού πρόσβασης της Στέγης είναι η αξιοποίηση των ψηφιακών μέσων και των κοινωνικών δικτύων για την επικοινωνία με το κοινό. Η παρουσία της Στέγης σε πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης και η ανάπτυξη ψηφιακού περιεχομένου ενισχύουν την εξωστρέφεια του οργανισμού και επιτρέπουν την

προσέγγιση νεανικών και δυναμικών κοινωνικών ομάδων. Οι αναρτήσεις, τα βίντεο και οι ψηφιακές καμπάνιες λειτουργούν ως μηχανισμοί πολιτιστικής συμμετοχής και διευκολύνουν την πρόσβαση στην πολιτιστική πληροφορία. Παράλληλα, η χρήση οπτικοακουστικού υλικού και σύγχρονων μορφών επικοινωνίας ενισχύει τη διάδραση μεταξύ οργανισμού και κοινού, δημιουργώντας ένα περισσότερο συμμετοχικό μοντέλο πολιτιστικής εμπειρίας (Onassis Stegi, 2025).

Η περίπτωση της παράστασης «Οξυγόνο» αναδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο η Στέγη Ωνάση επιχειρεί να προσεγγίσει νέα κοινά και να δημιουργήσει πολιτιστικές εμπειρίες με κοινωνικό και διαγενεακό χαρακτήρα. Η επιλογή μιας παράστασης που απευθυνόταν κυρίως στη Generation Z καταδεικνύει τη στρατηγική του οργανισμού να συνδέει τον πολιτισμό με σύγχρονες κοινωνικές αναζητήσεις και μορφές καλλιτεχνικής έκφρασης. Η δυνατότητα συμμετοχής διαφορετικών ηλικιακών και κοινωνικών ομάδων ενισχύει τον βαθμό πολιτιστικής προσβασιμότητας και συμβάλλει στη δημιουργία ενός περισσότερο ανοιχτού πολιτιστικού περιβάλλοντος. Μέσα από τέτοιου είδους δράσεις, η Στέγη επιδιώκει να μετατρέψει τον πολιτιστικό χώρο σε σημείο κοινωνικής αλληλεπίδρασης και συλλογικής εμπειρίας (Οξυγόνο, 2025).

Συνολικά, η Στέγη Ωνάση παρουσιάζει έναν ιδιαίτερα υψηλό βαθμό πολιτιστικής και κοινωνικής προσβασιμότητας, κυρίως λόγω της φιλοσοφίας λειτουργίας της που βασίζεται στη συμπερίληψη, στη διαδραστικότητα και στη σύνδεση του πολιτισμού με σύγχρονα κοινωνικά ζητήματα. Η αξιοποίηση σύγχρονων μορφών επικοινωνίας, η πολυλειτουργικότητα των πολιτιστικών χώρων και η ανάπτυξη δράσεων που απευθύνονται σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες ενισχύουν τη δυνατότητα συμμετοχής ενός ευρύτερου κοινού. Σε σύγκριση με την Εθνική Λυρική Σκηνή, η Στέγη εμφανίζεται περισσότερο προσανατολισμένη σε εναλλακτικές μορφές πολιτιστικής συμμετοχής και κοινωνικού διαλόγου, γεγονός που επηρεάζει και τον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζει το ζήτημα της προσβασιμότητας των ατόμων με αναπηρία. Παράλληλα, η πολιτιστική της στρατηγική δείχνει ότι η προσβασιμότητα δεν αντιμετωπίζεται μόνο ως τεχνικό ζήτημα υποδομών, αλλά και ως στοιχείο πολιτιστικής δημοκρατίας και κοινωνικής συμμετοχής.

4.3 Συχνότερα εμπόδια και δυσκολίες που εντοπίστηκαν στην λειτουργία των δύο (2) πολιτιστικών μονάδων στέγη Ωνάσης και Λυρικής Σκηνής

Παρά τις σημαντικές προσπάθειες που έχουν πραγματοποιήσει τόσο η Εθνική Λυρική Σκηνή όσο και η Στέγη του Ιδρύματος Ωνάση για την ενίσχυση της πολιτιστικής προσβασιμότητας, εξακολουθούν να εντοπίζονται ορισμένα εμπόδια και δυσκολίες που επηρεάζουν την ισότιμη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στις πολιτιστικές δραστηριότητες. Τα εμπόδια αυτά δεν αφορούν αποκλειστικά τις υλικές υποδομές των πολιτιστικών χώρων, αλλά επεκτείνονται και σε ζητήματα επικοινωνίας, ενημέρωσης, ψηφιακής πρόσβασης και γενικότερης πολιτιστικής συμπερίληψης. Η σύγχρονη βιβλιογραφία επισημαίνει ότι ακόμη και σε πολιτιστικούς οργανισμούς με υψηλό επίπεδο τεχνολογικού και οργανωτικού εκσυγχρονισμού εξακολουθούν να υπάρχουν περιορισμοί που δυσχεραίνουν την πλήρη πολιτιστική συμμετοχή διαφορετικών κοινωνικών ομάδων, ιδιαίτερα όταν οι ανάγκες των ατόμων με αναπηρία δεν ενσωματώνονται ολιστικά στον σχεδιασμό των υπηρεσιών και των δράσεων (European Commission, 2018· Gibson, 2012).

Ένα από τα βασικότερα εμπόδια που εντοπίζονται και στους δύο πολιτιστικούς οργανισμούς αφορά την άνιση προσαρμογή των πολιτιστικών υπηρεσιών στις διαφορετικές μορφές αναπηρίας. Παρότι οι χώροι διαθέτουν σύγχρονες εγκαταστάσεις και ψηφιακά μέσα επικοινωνίας, δεν προκύπτει πάντοτε σαφής και ολοκληρωμένη αναφορά σε εξειδικευμένες υπηρεσίες για άτομα με αισθητηριακές ή γνωστικές δυσκολίες. Η ύπαρξη υποδομών φυσικής πρόσβασης δεν διασφαλίζει από μόνη της την ουσιαστική συμμετοχή όλων των επισκεπτών, καθώς η προσβασιμότητα απαιτεί και κατάλληλες μορφές πληροφόρησης, υποστηρικτικών τεχνολογιών και εξατομικευμένων πολιτιστικών εμπειριών. Η δυσκολία αυτή συνδέεται με το γεγονός ότι πολλοί πολιτιστικοί οργανισμοί εξακολουθούν να δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στη φυσική πρόσβαση παρά στη συνολική εμπειρία πολιτιστικής συμμετοχής τους (United Nations, 2006· ICOM, 2019).

Στην περίπτωση της Εθνικής Λυρικής Σκηνής, μία επιπλέον δυσκολία σχετίζεται με τη φύση του ίδιου του πολιτιστικού προϊόντος που προσφέρει. Η όπερα, το μπαλέτο και γενικότερα η λυρική τέχνη αποτελούν μορφές πολιτισμού που απαιτούν συχνά εξειδικευμένη αισθητική και γλωσσική πρόσληψη από το κοινό. Αυτό μπορεί να λειτουργήσει περιοριστικά για ορισμένες κοινωνικές ομάδες ή άτομα με συγκεκριμένες μορφές αναπηρίας, ιδιαίτερα όταν δεν συνοδεύονται από επαρκείς μηχανισμούς υποστήριξης, όπως απλουστευμένη πληροφορία, προσβάσιμο εκπαιδευτικό υλικό ή πολυαισθητηριακές μορφές παρουσίασης. Παράλληλα, η

μεγάλη κλίμακα των παραστάσεων και η δομή των θεατρικών αιθουσών ενδέχεται να δημιουργούν δυσκολίες στην άνετη και ισότιμη παρακολούθηση των εκδηλώσεων από άτομα με κινητικές ή αισθητηριακές δυσκολίες, ακόμη και όταν υπάρχουν βασικές υποδομές πρόσβασης (Αποστολή ΕΛΣ, 2025).

Αντίστοιχα, στη Στέγη του Ιδρύματος Ωνάση, αν και παρατηρείται έντονος προσανατολισμός προς τη συμπερίληψη και τη σύγχρονη πολιτιστική εμπειρία, εντοπίζονται δυσκολίες που σχετίζονται κυρίως με την πολυπλοκότητα και τη δυναμική μορφή ορισμένων πολιτιστικών δράσεων. Οι σύγχρονες και πειραματικές μορφές τέχνης που παρουσιάζονται στη Στέγη, καθώς και η έντονη χρήση ψηφιακών και διαδραστικών μέσων, ενδέχεται να δημιουργούν εμπόδια κατανόησης ή πρόσβασης για ορισμένες κατηγορίες ατόμων με αναπηρία, ιδιαίτερα όταν δεν υπάρχουν επαρκείς μηχανισμοί καθοδήγησης και υποστήριξης. Επιπλέον, η έμφαση στη διαδραστικότητα και στη συμμετοχική εμπειρία απαιτεί συχνά υψηλό βαθμό εξοικείωσης με τις νέες τεχνολογίες και τα σύγχρονα πολιτιστικά περιβάλλοντα, γεγονός που μπορεί να λειτουργήσει αποτρεπτικά για άτομα με περιορισμένες ψηφιακές δεξιότητες ή γνωστικές δυσκολίες (Στέγη Ιδρύματος Ωνάση, 2025).

Ένα ακόμη σημαντικό εμπόδιο που παρατηρείται και στους δύο οργανισμούς αφορά την περιορισμένη συστηματική προβολή των διαθέσιμων υπηρεσιών προσβασιμότητας. Παρότι οι οργανισμοί αξιοποιούν σε μεγάλο βαθμό τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και τις ψηφιακές πλατφόρμες επικοινωνίας, οι πληροφορίες σχετικά με εξειδικευμένες παροχές για άτομα με αναπηρία δεν παρουσιάζονται πάντοτε με σαφή, συγκεντρωμένο και εύκολα προσβάσιμο τρόπο. Η έλλειψη άμεσης και οργανωμένης ενημέρωσης μπορεί να δημιουργήσει αβεβαιότητα στους πιθανούς επισκέπτες και να λειτουργήσει αποτρεπτικά ως προς τη συμμετοχή τους στις πολιτιστικές δράσεις. Η προσβασιμότητα της πληροφορίας αποτελεί βασικό στοιχείο της συνολικής πολιτιστικής εμπειρίας και επηρεάζει σημαντικά την αίσθηση ασφάλειας και αυτονομίας των ατόμων με αναπηρία (European Commission, 2018· UNESCO, 2015).

Τέλος, ένα γενικότερο ζήτημα που αναδεικνύεται και στις δύο πολιτιστικές μονάδες αφορά την ανάγκη διαμόρφωσης μιας περισσότερο ολοκληρωμένης στρατηγικής πολιτιστικής συμπερίληψης. Παρότι τόσο η Εθνική Λυρική Σκηνή όσο και η Στέγη Ωνάση εφαρμόζουν σημαντικές πρακτικές κοινωνικής συμμετοχής και πολιτιστικής εξωστρέφειας, η πλήρης ενσωμάτωση της προσβασιμότητας απαιτεί συνεχή αξιολόγηση, συνεργασία με φορείς ατόμων με αναπηρία και ανάπτυξη εξειδικευμένων πολιτικών που να ανταποκρίνονται στις διαφορετικές ανάγκες των επισκεπτών. Η προσβασιμότητα στον πολιτισμό δεν αποτελεί μια

στατική διαδικασία, αλλά ένα διαρκές πεδίο βελτίωσης και προσαρμογής, το οποίο συνδέεται άμεσα με τη δημοκρατική λειτουργία των πολιτιστικών οργανισμών και με την ενίσχυση της κοινωνικής ισότητας και συμμετοχής (Sandell, 2007· Watson et al., 2012).

4.4 Σχέση μορφής αναπηρίας και επιπέδου προσβασιμότητας των δύο (2) πολιτιστικών μονάδων στέγη Ωνάσης και Λυρικής Σκηνής

Η σχέση μεταξύ της μορφής αναπηρίας και του επιπέδου προσβασιμότητας στην Εθνική Λυρική Σκηνή παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς διαφορετικές κατηγορίες αναπηρίας επηρεάζονται με διαφορετικό τρόπο από τις υποδομές και τις υπηρεσίες του οργανισμού. Τα άτομα με κινητικές αναπηρίες φαίνεται να εξυπηρετούνται σε σημαντικό βαθμό λόγω του σύγχρονου χαρακτήρα των εγκαταστάσεων στο Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος, το οποίο διαθέτει οργανωμένους χώρους πρόσβασης, ανελκυστήρες και σύγχρονες υποδομές εξυπηρέτησης κοινού. Η λειτουργία της ΕΛΣ σε ένα νέο πολιτιστικό συγκρότημα δημιουργεί ευνοϊκές συνθήκες φυσικής πρόσβασης και διευκολύνει τη μετακίνηση ατόμων με περιορισμένη κινητικότητα μέσα στους χώρους του οργανισμού. Ωστόσο, η ύπαρξη φυσικής πρόσβασης δεν σημαίνει απαραίτητα και πλήρη πολιτιστική ένταξη, καθώς η ουσιαστική συμμετοχή προϋποθέτει και κατάλληλες υπηρεσίες υποστήριξης κατά τη διάρκεια της πολιτιστικής εμπειρίας (Ιστορικό ΕΛΣ, 2025· European Commission, 2018).

Αντίθετα, για άτομα με αισθητηριακές αναπηρίες, όπως προβλήματα όρασης ή ακοής, το επίπεδο προσβασιμότητας στην Εθνική Λυρική Σκηνή εμφανίζεται περισσότερο σύνθετο. Η λυρική τέχνη βασίζεται έντονα στον ήχο, στη μουσική και στην οπτική σκηνική παρουσίαση, γεγονός που δημιουργεί διαφορετικές ανάγκες ανάλογα με τη μορφή της αναπηρίας. Για παράδειγμα, ένα άτομο με προβλήματα ακοής μπορεί να αντιμετωπίσει σημαντικές δυσκολίες στην παρακολούθηση μιας όπερας όταν δεν υπάρχουν εξειδικευμένα μέσα υποστήριξης, όπως υπότιτλοι, νοηματική διερμηνεία ή οπτικοποιημένες πληροφορίες. Αντίστοιχα, άτομα με προβλήματα όρασης ενδέχεται να δυσκολεύονται στην κατανόηση της σκηνικής δράσης και της συνολικής αισθητικής εμπειρίας, όταν δεν παρέχονται ακουστικές περιγραφές ή άλλες μορφές υποστηρικτικής ξενάγησης. Η διαφοροποίηση αυτή καταδεικνύει ότι η προσβασιμότητα δεν είναι ενιαία για όλες τις μορφές αναπηρίας, αλλά εξαρτάται από τη φύση του πολιτιστικού περιεχομένου και τις διαθέσιμες προσαρμογές (United Nations, 2006· ICOM, 2019).

Η σχέση μορφής αναπηρίας και προσβασιμότητας γίνεται ακόμη πιο εμφανής όταν εξετάζονται άτομα με γνωστικές ή ψυχοκοινωνικές δυσκολίες. Οι μεγάλες λυρικές παραγωγές, η σύνθετη καλλιτεχνική δομή των παραστάσεων και η ιδιαίτερη αισθητική γλώσσα της όπερας ενδέχεται να δημιουργούν δυσκολίες κατανόησης ή συγκέντρωσης για ορισμένες κατηγορίες κοινού. Η απουσία απλουστευμένης πληροφόρησης, καθοδηγητικών υπηρεσιών ή προσαρμοσμένου εκπαιδευτικού υλικού μπορεί να περιορίσει τη δυνατότητα ουσιαστικής συμμετοχής ατόμων με γνωστικές αναπηρίες ή νευροαναπτυξιακές ιδιαιτερότητες. Παρότι η ΕΛΣ αναπτύσσει κοινωνικές και εκπαιδευτικές δράσεις που διευρύνουν το κοινό της, η πλήρης πολιτιστική προσβασιμότητα απαιτεί περισσότερο εξειδικευμένες πρακτικές που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες διαφορετικών μορφών αναπηρίας (Λυρική Για Όλους, 2025).

Συνολικά, η Εθνική Λυρική Σκηνή φαίνεται να παρουσιάζει υψηλότερο επίπεδο προσβασιμότητας σε επίπεδο φυσικών υποδομών και οργανωτικής λειτουργίας για άτομα με κινητικές δυσκολίες, ενώ μεγαλύτερες προκλήσεις εμφανίζονται σε σχέση με τις αισθητηριακές και γνωστικές μορφές αναπηρίας. Η διαφορετική φύση των αναγκών κάθε ομάδας καταδεικνύει ότι η προσβασιμότητα δεν μπορεί να αξιολογείται αποκλειστικά μέσα από τις υλικές υποδομές, αλλά απαιτεί πολυεπίπεδες παρεμβάσεις που να περιλαμβάνουν επικοινωνιακές, εκπαιδευτικές και τεχνολογικές προσαρμογές. Η δυνατότητα ισότιμης συμμετοχής στον πολιτισμό εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το κατά πόσο οι πολιτιστικοί οργανισμοί αναγνωρίζουν την ποικιλομορφία των μορφών αναπηρίας και ενσωματώνουν αντίστοιχες πρακτικές συμπερίληψης στον συνολικό σχεδιασμό των δράσεών τους (Sandell, 2007· Watson et al., 2012).

Στην περίπτωση της Στέγης του Ιδρύματος Ωνάση, η σχέση μεταξύ μορφής αναπηρίας και επιπέδου προσβασιμότητας εμφανίζεται περισσότερο συνδεδεμένη με τη φιλοσοφία συμμετοχικού και σύγχρονου πολιτισμού που χαρακτηρίζει τον οργανισμό. Η πολυλειτουργικότητα του κτιρίου και η σύγχρονη αρχιτεκτονική του δημιουργούν σχετικά ευνοϊκές συνθήκες πρόσβασης για άτομα με κινητικές αναπηρίες, καθώς οι χώροι σχεδιάστηκαν για να εξυπηρετούν διαφορετικές μορφές πολιτιστικών δράσεων και μεγάλες ροές κοινού. Οι ανοιχτοί χώροι, οι οργανωμένες σκηνές και η χρήση τεχνολογίας συμβάλλουν στη δημιουργία ενός περισσότερο ευέλικτου πολιτιστικού περιβάλλοντος, το οποίο διευκολύνει τη φυσική μετακίνηση και την παρακολούθηση εκδηλώσεων από άτομα με κινητικές δυσκολίες (Κτίριο Στέγης, 2025).

Για άτομα με αισθητηριακές αναπηρίες, η Στέγη Ωνάση φαίνεται να προσφέρει ορισμένες περισσότερες δυνατότητες πολιτιστικής εμπειρίας σε σχέση με πιο παραδοσιακούς πολιτιστικούς οργανισμούς, κυρίως λόγω της χρήσης πολυμέσων, διαδραστικών εφαρμογών και σύγχρονων μορφών επικοινωνίας. Οι οπτικοακουστικές τεχνικές, οι προβολές και οι ψηφιακές μορφές αφήγησης μπορούν να ενισχύσουν την πολιτιστική εμπειρία για ορισμένες ομάδες επισκεπτών. Παράλληλα όμως, η έντονη χρήση τεχνολογίας και διαδραστικότητας ενδέχεται να δημιουργεί δυσκολίες σε άτομα που χρειάζονται περισσότερο σταθερές, δομημένες ή εξειδικευμένες μορφές υποστήριξης. Η απουσία σαφών πληροφοριών για ολοκληρωμένες υπηρεσίες προσβασιμότητας σε όλες τις δράσεις του οργανισμού δείχνει ότι η εμπειρία πρόσβασης διαφοροποιείται ανάλογα με το είδος της αναπηρίας και τη μορφή της εκδήλωσης (Onassis Stegi, 2025).

Η κατάσταση γίνεται ακόμη πιο σύνθετη σε σχέση με άτομα που παρουσιάζουν γνωστικές ή ψυχοκοινωνικές δυσκολίες. Η Στέγη Ωνάση χαρακτηρίζεται από πειραματικές μορφές τέχνης, σύγχρονες καλλιτεχνικές προσεγγίσεις και συχνά αφηρημένες ή συμβολικές πολιτιστικές παραγωγές, οι οποίες μπορεί να δημιουργούν δυσκολίες κατανόησης ή επεξεργασίας για συγκεκριμένες ομάδες κοινού. Η έλλειψη προσαρμοσμένων επεξηγηματικών εργαλείων ή απλουστευμένης πολιτιστικής πληροφορίας ενδέχεται να περιορίζει τη δυνατότητα πλήρους συμμετοχής ατόμων με γνωστικές ιδιαιτερότητες. Παράλληλα, η έντονη αισθητηριακή διέγερση που συχνά συνοδεύει τις σύγχρονες διαδραστικές παραστάσεις μπορεί να λειτουργήσει επιβαρυντικά για ορισμένα άτομα με αυτισμό ή άλλες νευροαναπτυξιακές δυσκολίες, όταν δεν υπάρχουν κατάλληλες προσαρμογές ή υποστηρικτικές υπηρεσίες (Στέγη Ιδρύματος Ωνάση, 2025).

Συνολικά, η Στέγη του Ιδρύματος Ωνάση παρουσιάζει υψηλό επίπεδο πολιτιστικής εξωστρέφειας και κοινωνικής συμπερίληψης, όμως η σχέση μεταξύ μορφής αναπηρίας και επιπέδου προσβασιμότητας παραμένει διαφοροποιημένη. Η σύγχρονη και διαδραστική φύση των πολιτιστικών δράσεων του οργανισμού δημιουργεί σημαντικές δυνατότητες συμμετοχής για αρκετές ομάδες επισκεπτών, αλλά ταυτόχρονα αναδεικνύει και την ανάγκη ανάπτυξης περισσότερο εξειδικευμένων πολιτικών υποστήριξης ανάλογα με τη μορφή της αναπηρίας. Η προσβασιμότητα στη Στέγη φαίνεται να προσεγγίζεται περισσότερο ως στοιχείο πολιτιστικής και κοινωνικής συμμετοχής, ενώ στην Εθνική Λυρική Σκηνή συνδέεται περισσότερο με τη λειτουργική και οργανωτική διάσταση των πολιτιστικών υπηρεσιών. Η διαφοροποίηση αυτή καταδεικνύει ότι οι δύο πολιτιστικοί οργανισμοί υιοθετούν διαφορετικά μοντέλα πολιτιστικής

προσβασιμότητας, τα οποία αντανakλούν και τη διαφορετική φυσιογνωμία των πολιτιστικών τους δράσεων.

4.5 Συνολική αποτύπωση τάσεων και βασικά ευρήματα

Η συνολική αποτύπωση των τάσεων που προκύπτουν από τη μελέτη της Στέγης του Ιδρύματος Ωνάση και της Εθνικής Λυρικής Σκηνής δείχνει ότι τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια σαφής μετατόπιση των πολιτιστικών οργανισμών προς περισσότερο συμπεριληπτικές και κοινωνικά ευαίσθητες μορφές πολιτιστικής λειτουργίας. Και οι δύο πολιτιστικές μονάδες αναγνωρίζουν ότι η πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στον πολιτισμό αποτελεί βασικό στοιχείο της σύγχρονης πολιτιστικής πολιτικής και επιχειρούν, μέσα από διαφορετικές πρακτικές, να ενισχύσουν τη συμμετοχή ευρύτερων κοινωνικών ομάδων στις πολιτιστικές τους δράσεις. Η τάση αυτή συνδέεται άμεσα με τη διεθνή ανάπτυξη πολιτικών πολιτιστικής δημοκρατίας και κοινωνικής συμπερίληψης, σύμφωνα με τις οποίες οι πολιτιστικοί οργανισμοί οφείλουν να λειτουργούν ως ανοιχτοί κοινωνικοί θεσμοί και όχι αποκλειστικά ως χώροι καλλιτεχνικής παραγωγής (UNESCO, 2015· European Commission, 2018).

Ένα από τα βασικότερα ευρήματα της μελέτης είναι ότι η προσβασιμότητα στους πολιτιστικούς χώρους δεν περιορίζεται αποκλειστικά στις φυσικές υποδομές, αλλά αποτελεί μια πολυδιάστατη διαδικασία που περιλαμβάνει την επικοινωνία, την ψηφιακή πρόσβαση, την πολιτιστική πληροφορία και τη συνολική εμπειρία συμμετοχής του κοινού. Τόσο η Εθνική Λυρική Σκηνή όσο και η Στέγη Ωνάση έχουν αναπτύξει σημαντικές ψηφιακές και επικοινωνιακές πρακτικές, αξιοποιώντας διαδικτυακές πλατφόρμες, κοινωνικά δίκτυα και οπτικοακουστικό υλικό για την προσέγγιση διαφορετικών ομάδων κοινού. Η αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών φαίνεται να αποτελεί βασική τάση στον χώρο του πολιτισμού, καθώς διευρύνει τις δυνατότητες συμμετοχής και ενισχύει τη διασύνδεση των πολιτιστικών οργανισμών με την κοινωνία (Εθνική Λυρική Σκηνή, 2025· Onassis Stegi, 2025).

Παράλληλα, η έρευνα ανέδειξε ότι οι δύο πολιτιστικοί οργανισμοί υιοθετούν διαφορετικά μοντέλα πολιτιστικής προσβασιμότητας, τα οποία σχετίζονται με τη φυσιογνωμία και τον χαρακτήρα των πολιτιστικών τους δράσεων. Η Εθνική Λυρική Σκηνή εμφανίζει μεγαλύτερη έμφαση στη λειτουργική και οργανωτική διάσταση της πρόσβασης, μέσω σύγχρονων υποδομών, οργανωμένων πολιτιστικών υπηρεσιών και κοινωνικών δράσεων όπως

το πρόγραμμα «Λυρική Για Όλους». Αντίθετα, η Στέγη Ωνάση φαίνεται να προσεγγίζει περισσότερο την προσβασιμότητα μέσα από τη λογική της κοινωνικής συμμετοχής, της διαδραστικότητας και της πολιτιστικής εξωστρέφειας. Η διαφοροποίηση αυτή καταδεικνύει ότι η έννοια της πολιτιστικής προσβασιμότητας δεν είναι ενιαία, αλλά επηρεάζεται από την καλλιτεχνική φιλοσοφία, τον τρόπο επικοινωνίας και το κοινό στο οποίο απευθύνεται κάθε πολιτιστικός οργανισμός (Στέγη Ιδρύματος Ωνάση, 2025· Αποστολή ΕΛΣ, 2025).

Ένα ακόμη σημαντικό εύρημα αφορά τη διαφοροποίηση του επιπέδου προσβασιμότητας ανάλογα με τη μορφή της αναπηρίας. Η μελέτη έδειξε ότι τα άτομα με κινητικές αναπηρίες φαίνεται να εξυπηρετούνται σε μεγαλύτερο βαθμό, κυρίως λόγω της ύπαρξης σύγχρονων αρχιτεκτονικών υποδομών και οργανωμένων χώρων πρόσβασης. Αντίθετα, μεγαλύτερες δυσκολίες εξακολουθούν να εμφανίζονται σε σχέση με αισθητηριακές, γνωστικές ή ψυχοκοινωνικές μορφές αναπηρίας, όπου οι ανάγκες των επισκεπτών απαιτούν περισσότερο εξειδικευμένες υπηρεσίες, προσαρμοσμένη πληροφορία και υποστηρικτικές τεχνολογίες. Το εύρημα αυτό επιβεβαιώνει ότι η προσβασιμότητα στον πολιτισμό παραμένει άنيση μεταξύ διαφορετικών ομάδων ατόμων με αναπηρία και ότι οι πολιτιστικοί οργανισμοί χρειάζεται να αναπτύξουν περισσότερο ολιστικές πολιτικές συμπερίληψης (United Nations, 2006· ICOM, 2019).

Η έρευνα ανέδειξε επίσης ότι η ψηφιακή επικοινωνία και η χρήση κοινωνικών δικτύων αποτελούν πλέον βασικά εργαλεία πολιτιστικής συμμετοχής και κοινωνικής προσέγγισης. Και οι δύο πολιτιστικές μονάδες επενδύουν σημαντικά στη διαδικτυακή παρουσία και στη δημιουργία πολυμεσικού περιεχομένου, επιδιώκοντας να προσεγγίσουν νεανικά και δυναμικά κοινά. Η τάση αυτή συνδέεται με τον γενικότερο ψηφιακό μετασχηματισμό των πολιτιστικών οργανισμών και με την ανάγκη προσαρμογής τους στις σύγχρονες μορφές πολιτιστικής κατανάλωσης και επικοινωνίας. Παράλληλα, όμως, η εξάρτηση από τις ψηφιακές μορφές επικοινωνίας μπορεί να δημιουργήσει νέες μορφές αποκλεισμού για άτομα με περιορισμένες ψηφιακές δεξιότητες ή για ομάδες που χρειάζονται περισσότερο εξειδικευμένες μορφές πρόσβασης στην πληροφορία (Καψάλης, 2006· Γεωργοπούλου, 2012).

Συνολικά, τα βασικά ευρήματα της μελέτης δείχνουν ότι τόσο η Στέγη Ωνάση όσο και η Εθνική Λυρική Σκηνή έχουν πραγματοποιήσει σημαντικά βήματα προς την ενίσχυση της πολιτιστικής προσβασιμότητας και της κοινωνικής συμπερίληψης. Παρότι εξακολουθούν να

υπάρχουν περιορισμοί και ανισότητες ως προς την πλήρη κάλυψη όλων των μορφών αναπηρίας, οι δύο οργανισμοί παρουσιάζουν σαφή προσανατολισμό προς τη δημιουργία περισσότερο ανοιχτών και συμμετοχικών πολιτιστικών περιβαλλόντων. Η εξέλιξη αυτή αντανακλά μια γενικότερη μεταβολή στον τρόπο με τον οποίο οι πολιτιστικοί οργανισμοί αντιλαμβάνονται τον κοινωνικό τους ρόλο, δίνοντας πλέον μεγαλύτερη έμφαση στη δημοκρατική πρόσβαση, στη διαφορετικότητα και στη συμμετοχή όλων των πολιτών στην πολιτιστική ζωή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 – Συζήτηση & Συμπεράσματα

5.1 Ερμηνεία και σχολιασμός των αποτελεσμάτων

Η Στέγη, στα πλαίσια μάρκετινγκ και προώθησης της παράστασης “Οξυγόνο”, έκανε πολλές αναρτήσεις στην επίσημη διαδικτυακή της σελίδα και στους λογαριασμούς της στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης συμβαδίζοντας με της επιταγές της ψηφιακής εποχής που θέλει το άνοιγμα των πολιτιστικών μονάδων και την επικοινωνία με το κοινό τους. Ένα από αυτά τα μηνύματα που δημοσίευσε ήταν για την πραγματοποίηση δύο παραστάσεων καθολικής προσβασιμότητας για άτομα με αναπηρία.

Είναι πολύ σημαντικό να υπάρχει πρόσβαση στα άτομα με ειδικές ανάγκες σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής και ιδιαίτερα στον πολιτισμό. Πιστεύω ακράδαντα ότι η κίνηση αυτή της Στέγης και το μήνυμά της χαιρετίστηκαν με πολύ ενθουσιασμό τόσο από το ευρύτερο κοινό της όσο και από τα άτομα με αναπηρία. Οι πρώτοι διότι βλέπουν με έμπρακτο τρόπο ότι ο αγαπημένος τους πολιτιστικός οργανισμός διαθέτει ενσυναίσθηση και ευαισθησία ώστε να πραγματοποιήσει δύο ειδικά διαμορφωμένες παραστάσεις για κάποιους συμπολίτες μας με ακουστικές και οπτικές δυσκολίες, οι δεύτεροι διότι όλο αυτό τους ενδιαφέρει άμεσα και τους κάνει να νιώθουν ότι τους σκέφτονται και τους υπολογίζουν.

Τα άτομα με αναπηρία αντιμετωπίζουν πολλές δυσκολίες και ακόμα περισσότερους περιορισμούς στην κοινωνική τους ζωή. Δεν έχουν εύκολη πρόσβαση στα δημόσια κτίρια και ιδιαίτερα στις πολιτιστικές μονάδες λόγω της αναπηρίας τους. Αυτό αφορά τόσο τα άτομα με κινητικές, όσο και αυτά με ακουστικές ή οπτικές βλάβες. Μια παράσταση, οποιασδήποτε μορφής, είτε είναι θέατρο, είτε είναι συναυλία, είτε είναι χορός, συμπεριλαμβάνει βίντεο, εκφορά λόγου, ήχους, κίνηση, μουσική και πολλές φορές αυτά τα στοιχεία συνυπάρχουν.

Συνεπώς, είναι πολύ δύσκολο -ως και αδύνατον- για κάποιον που είναι βαρήκοος, κωφός ή τυφλός να μπορέσει να παρακολουθήσει απρόσκοπτα μια παράσταση, με αποτέλεσμα να αποφεύγει να πηγαίνει σε αυτές και έτσι να νιώθει αποκομμένος από τα πολιτιστικά αγαθά. Και μπορεί τα προηγούμενα χρόνια να έχουν γίνει πολύ σημαντικά βήματα για την πρόσβαση των ατόμων με κινητική αναπηρία με την οριοθέτηση ειδικών χώρων και την τοποθέτηση ραμπών στους πολιτιστικούς χώρους, αλλά ελάχιστα πράγματα έχουν γίνει για αυτά με ακουστική και οπτική βλάβη. Μόνο τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια μικρή κίνηση

συμπερίληψης και αυτών των ατόμων με αναπηρία από κάποιες πολιτιστικές μονάδες με την πραγματοποίηση ειδικών παραστάσεων, όπως αυτών που ανακοίνωσε η Στέγη. Μια τακτική που πρέπει να υιοθετήσουν όλοι ανεξαιρέτως οι πολιτιστικοί χώροι, μιας και ο πολιτισμός οφείλει να είναι προσβάσιμος σε όλους τους ανθρώπους. Μόνο έτσι μπορεί να επιτύχει τον σκοπό του που είναι η πνευματική καλλιέργεια του κάθε ανθρώπου ξεχωριστά και κατά συνέπεια η ανάπτυξη και η ευημερία του κοινωνικού συνόλου γενικότερα.

Η Εθνική Λυρική Σκηνή, στα πλαίσια μάρκετινγκ και προώθησης των παραστάσεων της, έχει παρουσιάσει ιδιαίτερα έντονη δραστηριότητα στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης κάνοντας πολλές αναρτήσεις τόσο στην επίσημη διαδικτυακή της σελίδα, όσο και στους λογαριασμούς της που διατηρεί στα δημοφιλέστερα από αυτά συμβαδίζοντας με τις επιταγές της σύγχρονης εποχής που επιβάλλει το άνοιγμα των πολιτιστικών οργανισμών με την αμεσότερη και περισσότερη επικοινωνία με το κοινό τους.

Μία από αυτές τις αναρτήσεις που δημοσίευσε ήταν για να ανακοινώσει την παροχή 10.000 δωρεάν εισιτηρίων για διάφορες παραστάσεις της σε ευπαθείς και οικονομικά ασθενέστερες κοινωνικές ομάδες, όπως οι άνεργοι, τα άτομα άνω των 65 ετών, οι νέοι ηλικίας 17-22 ετών και οι πολύτεκνοι επεκτείνοντας και συμπληρώνοντας με αυτόν τον τρόπο μια προηγούμενη δράσης της που αφορούσε τους ανέργους και τα άτομα με αναπηρία. Είναι πολύ σημαντικό να υπάρχει πρόσβαση σε ευπαθείς, αλλά και σε οικονομικά ασθενέστερες ομάδες σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής και ιδιαίτερα στον πολιτισμό.

Οι άνεργοι, τα άτομα άνω των 65 χρονων, οι νέοι ηλικίας 17-22 χρονών και οι πολύτεκνοι είναι συνήθως ομάδες με περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες, είτε γιατί δεν δουλεύουν, είτε γιατί είναι συνταξιούχοι ή φοιτητές, είτε γιατί η οικογένεια τους αποτελείται από πολλά μέλη και άρα έχουν αυξημένες οικονομικές υποχρεώσεις, με αποτέλεσμα να μην μπορούν εύκολα να παρακολουθήσουν πολιτιστικές εκδηλώσεις ή έστω να περιορίζονται σε ελάχιστες. Επίσης, οι παραστάσεις της ΕΛΣ χαρακτηρίζονται ως παραστάσεις με ακριβό αντίτιμο εισιτηρίου λόγω της υψηλής αισθητικής και ποιότητας που προσφέρουν, όποτε είναι ακόμη πιο δύσκολο -ως και αδύνατον- για αυτές τις ομάδες να τις παρακολουθήσουν. Συνεπώς, η πρωτοβουλία της Εθνικής Λυρικής Σκηνής να διαθέσει 10.000 δωρεάν εισιτήρια σε αυτούς τους ανθρώπους ώστε να μπορέσουν να παρακολουθήσουν τις παραστάσεις της είναι μόνο θετική και μπορεί να χαρακτηριστεί ως κίνηση συμπερίληψης επεκτείνοντας και συμπληρώνοντας την προηγούμενη δράση της πολιτιστικής μονάδας που ήταν μια κίνηση διαφορετικότητας και συμπερίληψης των ανέργων και των ατόμων με αναπηρία.

Με αυτήν την πρωτοβουλία, περισσότερα άτομα θα έρθουν σε επαφή με την τέχνη της λυρικής μουσικής, θα γνωρίσουν και θα αγαπήσουν τον κόσμο του μπαλέτου και της όπερας και έτσι θα διευρυνθεί μακροπρόθεσμα το κοινό της. Οι πολιτιστικοί οργανισμοί οφείλουν να παράγουν και να παρουσιάζουν αγαθά και υπηρεσίες στο κοινό τους, ώστε να προάγουν τις αξίες, τις δημιουργίες και τις παραδόσεις μιας κοινωνίας με σκοπό την εκπαίδευση και την ενσωμάτωση του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου. Στην εποχή μας, όμως, οφείλουν να κάνουν προσβάσιμα αυτά τα αγαθά και τις υπηρεσίες σε όλο το κοινωνικό σύνολο και να μην αποκλείουν άτομα από κανένα κοινωνικό και οικονομικό στρώμα. Μόνο έτσι θα μπορέσουμε να ισχυριστούμε ότι έχουν πετύχει τον γενικότερο στόχο της τέχνης που είναι η προσβασιμότητα της σε όλους τους ανθρώπους, η πνευματική καλλιέργεια του κάθε ατόμου ξεχωριστά και κατά συνέπεια η ανάπτυξη και η ευημερία του κοινωνικού συνόλου (Kotler & Kotler, 2001).

5.2 Σύγκριση με τα στοιχεία της βιβλιογραφίας

Η σύγκριση των ευρημάτων της παρούσας μελέτης με τα δεδομένα της διεθνούς και ελληνικής βιβλιογραφίας δείχνει ότι οι τάσεις που παρατηρούνται στη Στέγη του Ιδρύματος Ωνάση και στην Εθνική Λυρική Σκηνή συμβαδίζουν σε σημαντικό βαθμό με τις σύγχρονες εξελίξεις στον χώρο της πολιτιστικής προσβασιμότητας. Η βιβλιογραφία αναφέρει ότι οι πολιτιστικοί οργανισμοί τα τελευταία χρόνια μεταβαίνουν σταδιακά από ένα παραδοσιακό μοντέλο λειτουργίας, το οποίο εστίαζε αποκλειστικά στην καλλιτεχνική παραγωγή, προς ένα περισσότερο κοινωνικό και συμμετοχικό μοντέλο πολιτισμού. Οι πολιτιστικοί χώροι καλούνται πλέον να λειτουργούν ως φορείς κοινωνικής ένταξης, ενσωματώνοντας πρακτικές που προωθούν την ισότητα, τη διαφορετικότητα και τη συμπερίληψη όλων των κοινωνικών ομάδων (Sandell, 2007· Falk and Dierking, 2016).

Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας επιβεβαιώνουν αυτή τη μεταβολή, καθώς και οι δύο οργανισμοί παρουσιάζουν αυξημένο ενδιαφέρον για την ανάπτυξη πολιτικών κοινωνικής συμμετοχής και πολιτιστικής προσβασιμότητας. Η βιβλιογραφία υποστηρίζει επίσης ότι η προσβασιμότητα στον πολιτισμό αποτελεί πολυδιάστατη έννοια, η οποία δεν περιορίζεται μόνο στην αρχιτεκτονική πρόσβαση αλλά περιλαμβάνει την επικοινωνιακή, ψηφιακή και πολιτιστική διάσταση της συμμετοχής (European Commission, 2018· United Nations, 2006).

Τα ευρήματα της μελέτης επιβεβαιώνουν τη συγκεκριμένη θεωρητική προσέγγιση, καθώς τόσο η Εθνική Λυρική Σκηνή όσο και η Στέγη Ωνάση επενδύουν σημαντικά στην ψηφιακή επικοινωνία, στη διαδικτυακή παρουσία και στη χρήση κοινωνικών δικτύων για την προσέγγιση του κοινού τους. Η αξιοποίηση αυτών των εργαλείων συμβάλλει στη διεύρυνση της πολιτιστικής συμμετοχής και αντανακλά τη γενικότερη τάση ψηφιακού μετασχηματισμού των πολιτιστικών οργανισμών, η οποία περιγράφεται εκτενώς στη σύγχρονη βιβλιογραφία πολιτιστικής διαχείρισης (Καψάλης, 2006· Γεωργοπούλου, 2012).

Παράλληλα, η παρούσα έρευνα επιβεβαιώνει τη διαπίστωση της βιβλιογραφίας ότι οι πολιτιστικοί οργανισμοί εμφανίζουν συνήθως μεγαλύτερη ετοιμότητα ως προς την εξυπηρέτηση ατόμων με κινητικές αναπηρίες σε σύγκριση με άλλες μορφές αναπηρίας. Η διεθνής βιβλιογραφία αναφέρει ότι οι περισσότερες πολιτικές προσβασιμότητας επικεντρώνονται αρχικά στις φυσικές υποδομές, όπως ράμπες, ανελκυστήρες και προσβάσιμους χώρους μετακίνησης, ενώ λιγότερο ανεπτυγμένες παραμένουν οι πρακτικές που αφορούν αισθητηριακές, γνωστικές ή ψυχοκοινωνικές δυσκολίες (ICOM, 2019· Gibson, 2012).

Τα ίδια στοιχεία καταγράφηκαν και στην παρούσα μελέτη, όπου διαπιστώθηκε ότι οι δύο πολιτιστικές μονάδες διαθέτουν σχετικά σύγχρονες υποδομές φυσικής πρόσβασης, αλλά εμφανίζονται περιορισμοί σε επίπεδο εξειδικευμένων υπηρεσιών για άτομα με προβλήματα όρασης, ακοής ή γνωστικές δυσκολίες. Η σύγκλιση αυτή μεταξύ βιβλιογραφίας και ερευνητικών ευρημάτων αναδεικνύει ότι οι προκλήσεις της πολιτιστικής προσβασιμότητας παραμένουν σε μεγάλο βαθμό κοινές σε διεθνές επίπεδο. Η βιβλιογραφία τονίζει ακόμη ότι η ουσιαστική πολιτιστική συμπερίληψη δεν επιτυγχάνεται μόνο μέσω τεχνικών παρεμβάσεων, αλλά απαιτεί αλλαγή στη συνολική φιλοσοφία λειτουργίας των πολιτιστικών οργανισμών (Watson et al., 2012· UNESCO, 2015).

Η περίπτωση της Στέγης Ωνάση παρουσιάζει ιδιαίτερη συνάφεια με αυτή την προσέγγιση, καθώς ο οργανισμός φαίνεται να ενσωματώνει ζητήματα κοινωνικής συμμετοχής, δημοκρατίας και διαφορετικότητας στη συνολική πολιτιστική του ταυτότητα. Η ανάπτυξη δράσεων που συνδέουν τον πολιτισμό με σύγχρονα κοινωνικά ζητήματα και η έμφαση στη συμμετοχική εμπειρία αντανακλούν τη βιβλιογραφική τάση που αντιμετωπίζει τον πολιτισμό ως χώρο κοινωνικής αλληλεπίδρασης και συλλογικής έκφρασης. Αντίστοιχα, η Εθνική Λυρική Σκηνή παρουσιάζει μεγαλύτερη έμφαση στη λειτουργική και οργανωτική διάσταση της προσβασιμότητας, γεγονός που επίσης επιβεβαιώνει τη βιβλιογραφική θέση ότι διαφορετικοί

πολιτιστικοί οργανισμοί υιοθετούν διαφορετικά μοντέλα συμπερίληψης ανάλογα με τη φυσιογνωμία και την αποστολή τους (Sandell, 2007· Falk and Dierking, 2016).

Ένα ακόμη σημαντικό σημείο σύγκρισης αφορά τον ρόλο των κοινωνικών και εκπαιδευτικών δράσεων ως μηχανισμών πολιτιστικής ένταξης. Η διεθνής βιβλιογραφία αναγνωρίζει ότι οι δράσεις που στοχεύουν στη διεύρυνση του κοινού και στη μείωση κοινωνικών και οικονομικών φραγμών αποτελούν βασικό εργαλείο προσβασιμότητας στον πολιτισμό (European Commission, 2018· UNESCO, 2015).

Η πρωτοβουλία «Λυρική Για Όλους» της Εθνικής Λυρικής Σκηνής αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας πρακτικής, καθώς επιδιώκει να διευκολύνει την πολιτιστική συμμετοχή κοινωνικών ομάδων που αντιμετωπίζουν περιορισμούς πρόσβασης. Αν και η δράση δεν αφορά αποκλειστικά τα άτομα με αναπηρία, συνδέεται άμεσα με τη βιβλιογραφική αντίληψη περί πολιτιστικής δημοκρατίας και κοινωνικής ισότητας, σύμφωνα με την οποία η διεύρυνση του κοινού αποτελεί βασικό στοιχείο της σύγχρονης πολιτιστικής πολιτικής (Λυρική Για Όλους, 2025).

Συνολικά, η σύγκριση των ερευνητικών ευρημάτων με τα στοιχεία της βιβλιογραφίας καταδεικνύει ότι οι δύο πολιτιστικοί οργανισμοί ακολουθούν σε σημαντικό βαθμό τις σύγχρονες διεθνείς τάσεις που αφορούν την πολιτιστική προσβασιμότητα και τη συμπερίληψη. Παρά τις επιμέρους διαφοροποιήσεις στον τρόπο λειτουργίας και στην πολιτιστική τους φυσιογνωμία, τόσο η Στέγη Ωνάση όσο και η Εθνική Λυρική Σκηνή εμφανίζουν προσπάθειες προσαρμογής στις σύγχρονες απαιτήσεις πολιτιστικής δημοκρατίας και κοινωνικής συμμετοχής. Ωστόσο, όπως επισημαίνει και η βιβλιογραφία, η πλήρης πολιτιστική ισότητα εξακολουθεί να αποτελεί μια διαρκή πρόκληση που απαιτεί συνεχή αναθεώρηση πολιτικών, ανάπτυξη εξειδικευμένων υπηρεσιών και ουσιαστική συνεργασία με τις κοινότητες των ατόμων με αναπηρία, ώστε η πρόσβαση στον πολιτισμό να καταστεί πραγματικά καθολική και ισότιμη για όλους.

5.3 Συμπεράσματα της έρευνας

Η παρούσα έρευνα ανέδειξε ότι η προσβασιμότητα των ατόμων με αναπηρία στον πολιτισμό αποτελεί ένα σύνθετο και πολυδιάστατο ζήτημα, το οποίο συνδέεται άμεσα με τη λειτουργία των πολιτιστικών οργανισμών, τη φιλοσοφία συμπερίληψης που υιοθετούν και τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται τον κοινωνικό τους ρόλο. Μέσα από τη μελέτη της Στέγης του Ιδρύματος Ωνάση και της Εθνικής Λυρικής Σκηνής διαπιστώθηκε ότι και οι δύο πολιτιστικές μονάδες έχουν προχωρήσει σημαντικά τα τελευταία χρόνια στην ανάπτυξη πρακτικών που ενισχύουν την πολιτιστική συμμετοχή και διευρύνουν την πρόσβαση διαφορετικών κοινωνικών ομάδων στις πολιτιστικές τους δράσεις. Η εξέλιξη αυτή αντανακλά τις γενικότερες διεθνείς τάσεις που προωθούν τη μετάβαση από ένα παραδοσιακό μοντέλο πολιτισμού προς ένα περισσότερο συμμετοχικό, δημοκρατικό και κοινωνικά ανοιχτό πολιτιστικό περιβάλλον (UNESCO, 2015· European Commission, 2018).

Ένα από τα σημαντικότερα συμπεράσματα της έρευνας είναι ότι η έννοια της πολιτιστικής προσβασιμότητας δεν περιορίζεται αποκλειστικά στις φυσικές υποδομές των πολιτιστικών χώρων, αλλά περιλαμβάνει ένα ευρύτερο σύνολο παραγόντων που επηρεάζουν τη δυνατότητα ουσιαστικής συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία στην πολιτιστική ζωή. Η πρόσβαση στην πληροφορία, η χρήση ψηφιακών τεχνολογιών, η επικοινωνιακή πολιτική των οργανισμών, οι μορφές πολιτιστικής εμπειρίας και η ανάπτυξη υποστηρικτικών υπηρεσιών αποτελούν εξίσου σημαντικά στοιχεία της συνολικής πολιτιστικής εμπειρίας. Η έρευνα έδειξε ότι τόσο η Εθνική Λυρική Σκηνή όσο και η Στέγη Ωνάση έχουν επενδύσει ιδιαίτερα στην ψηφιακή επικοινωνία και στην ανάπτυξη διαδικτυακών υπηρεσιών, γεγονός που συμβάλλει σημαντικά στη διεύρυνση της πολιτιστικής συμμετοχής και στη δημιουργία περισσότερο ανοιχτών μορφών πολιτιστικής πρόσβασης (Εθνική Λυρική Σκηνή, 2025· Onassis Stegi, 2025).

Παράλληλα, η μελέτη ανέδειξε ότι το επίπεδο προσβασιμότητας διαφοροποιείται σημαντικά ανάλογα με τη μορφή της αναπηρίας. Τα άτομα με κινητικές δυσκολίες φαίνεται να εξυπηρετούνται σε μεγαλύτερο βαθμό λόγω των σύγχρονων υποδομών που διαθέτουν οι δύο πολιτιστικοί οργανισμοί, ενώ μεγαλύτερες προκλήσεις εμφανίζονται σε σχέση με αισθητηριακές, γνωστικές και ψυχοκοινωνικές μορφές αναπηρίας. Το εύρημα αυτό επιβεβαιώνει ότι η πολιτιστική προσβασιμότητα παραμένει άνιση μεταξύ διαφορετικών ομάδων ατόμων με αναπηρία και ότι η ανάπτυξη περισσότερο εξειδικευμένων πολιτικών υποστήριξης αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την ουσιαστική πολιτιστική συμπερίληψη. Η

απουσία ολοκληρωμένων προσαρμοσμένων υπηρεσιών για όλες τις μορφές αναπηρίας καταδεικνύει ότι, παρά την πρόοδο που έχει σημειωθεί, εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικά περιθώρια βελτίωσης στον σχεδιασμό των πολιτιστικών υπηρεσιών (ICOM, 2019· United Nations, 2006).

Η έρευνα ανέδειξε επίσης σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των δύο πολιτιστικών μονάδων ως προς τον τρόπο προσέγγισης της προσβασιμότητας και της συμπερίληψης. Η Εθνική Λυρική Σκηνή εμφανίζει μεγαλύτερη έμφαση στη λειτουργική, οργανωτική και κοινωνική διάσταση της πρόσβασης, μέσα από σύγχρονες υποδομές, προγράμματα κοινωνικής πολιτικής και οργανωμένες υπηρεσίες επικοινωνίας με το κοινό. Αντίθετα, η Στέγη Ωνάση προσεγγίζει περισσότερο την προσβασιμότητα μέσα από τη λογική της κοινωνικής συμμετοχής, της πολιτιστικής εξωστρέφειας και της διαδραστικής εμπειρίας. Η διαφοροποίηση αυτή αποδεικνύει ότι η έννοια της πολιτιστικής προσβασιμότητας επηρεάζεται άμεσα από τη φυσιογνωμία, τη φιλοσοφία και την καλλιτεχνική ταυτότητα κάθε πολιτιστικού οργανισμού, γεγονός που οδηγεί στην ανάπτυξη διαφορετικών μοντέλων συμπερίληψης και κοινωνικής παρέμβασης (Sandell, 2007· Falk and Dierking, 2016).

Ένα ακόμη βασικό συμπέρασμα της έρευνας αφορά τον ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο της ψηφιακής τεχνολογίας στη σύγχρονη πολιτιστική προσβασιμότητα. Η χρήση διαδικτυακών πλατφορμών, κοινωνικών δικτύων, οπτικοακουστικού υλικού και ψηφιακών εργαλείων επικοινωνίας φαίνεται να ενισχύει σημαντικά τη δυνατότητα προσέγγισης νέων κοινωνικών ομάδων και να δημιουργεί νέες μορφές πολιτιστικής συμμετοχής. Ωστόσο, η έρευνα έδειξε ότι η ψηφιακή πρόσβαση δεν αρκεί από μόνη της για τη διασφάλιση της πολιτιστικής ισότητας, καθώς απαιτείται και η ανάπτυξη εξειδικευμένων μορφών ψηφιακής προσβασιμότητας για άτομα με διαφορετικές ανάγκες. Η διαπίστωση αυτή υπογραμμίζει ότι ο ψηφιακός μετασχηματισμός των πολιτιστικών οργανισμών πρέπει να συνοδεύεται από πολιτικές καθολικού σχεδιασμού και κοινωνικής συμπερίληψης, ώστε να αποφεύγεται η δημιουργία νέων μορφών πολιτιστικού αποκλεισμού (European Commission, 2018· Gibson, 2012).

Συνολικά, η παρούσα εργασία καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η Στέγη του Ιδρύματος Ωνάση και η Εθνική Λυρική Σκηνή αποτελούν δύο πολιτιστικούς οργανισμούς που έχουν πραγματοποιήσει ουσιαστικά βήματα προς την ενίσχυση της πολιτιστικής προσβασιμότητας και της κοινωνικής συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία. Παρά τις επιμέρους δυσκολίες και περιορισμούς που εξακολουθούν να υπάρχουν, οι δύο οργανισμοί εμφανίζουν σαφή προσανατολισμό προς τη δημιουργία περισσότερο συμπεριληπτικών πολιτιστικών

περιβαλλόντων, γεγονός που συμβάλλει στην προώθηση της πολιτιστικής δημοκρατίας και της κοινωνικής ισότητας. Η συνέχιση και η περαιτέρω ανάπτυξη αυτών των πρακτικών μπορεί να αποτελέσει σημαντικό παράδειγμα για τον ευρύτερο ελληνικό πολιτιστικό χώρο, ενισχύοντας τη διαμόρφωση μιας πολιτιστικής πολιτικής που θα αντιμετωπίζει την πρόσβαση στον πολιτισμό ως θεμελιώδες δικαίωμα όλων των πολιτών ανεξαρτήτως μορφής αναπηρίας ή κοινωνικών περιορισμών.

5.4 Προτάσεις για πολιτιστικούς φορείς και δημόσια πολιτική

Η ενίσχυση της προσβασιμότητας των ατόμων με αναπηρία στον πολιτισμό απαιτεί τη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής που να συνδυάζει τις πρωτοβουλίες των πολιτιστικών οργανισμών με τη συστηματική υποστήριξη της δημόσιας πολιτικής. Η παρούσα έρευνα ανέδειξε ότι, παρά τη σημαντική πρόοδο που έχει σημειωθεί τα τελευταία χρόνια στη Στέγη του Ιδρύματος Ωνάση και στην Εθνική Λυρική Σκηνή, εξακολουθούν να υπάρχουν ανάγκες περαιτέρω ενίσχυσης των πρακτικών πολιτιστικής συμπερίληψης.

Για τον λόγο αυτό, κρίνεται αναγκαίο οι πολιτιστικοί οργανισμοί να ενσωματώσουν την προσβασιμότητα όχι ως αποσπασματική δράση κοινωνικής ευαισθησίας, αλλά ως βασικό και μόνιμο στοιχείο της οργανωτικής και πολιτιστικής τους στρατηγικής. Η προσβασιμότητα πρέπει να αποτελεί θεμελιώδη αρχή σχεδιασμού όλων των πολιτιστικών υπηρεσιών, δράσεων και μορφών επικοινωνίας, έτσι ώστε η συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία να αντιμετωπίζεται ως αυτονόητο δικαίωμα και όχι ως ειδική ή έκτακτη παροχή (UNESCO, 2015· United Nations, 2006).

Μία βασική πρόταση προς τους πολιτιστικούς φορείς αφορά την ανάπτυξη περισσότερο εξειδικευμένων υπηρεσιών ανάλογα με τη μορφή της αναπηρίας. Η έρευνα έδειξε ότι οι σύγχρονες πολιτιστικές υποδομές διευκολύνουν κυρίως τα άτομα με κινητικές δυσκολίες, ενώ μεγαλύτερες προκλήσεις εξακολουθούν να εμφανίζονται για άτομα με αισθητηριακές, γνωστικές ή ψυχοκοινωνικές αναπηρίες. Για τον λόγο αυτό, οι πολιτιστικοί οργανισμοί χρειάζεται να επενδύσουν στην παροχή υπηρεσιών όπως ακουστική περιγραφή παραστάσεων, διερμηνεία στη νοηματική γλώσσα, υπότιτλοι, απλουστευμένο ενημερωτικό υλικό, πολυαισθητηριακές δράσεις και ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα προσαρμοσμένα στις ανάγκες διαφορετικών ομάδων κοινού. Η ανάπτυξη τέτοιων πρακτικών μπορεί να ενισχύσει ουσιαστικά τη δυνατότητα συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία και να συμβάλει στη

δημιουργία περισσότερο ισότιμων πολιτιστικών εμπειριών (ICOM, 2019· European Commission, 2018).

Παράλληλα, ιδιαίτερη σημασία έχει η συστηματική εκπαίδευση και επιμόρφωση του προσωπικού των πολιτιστικών οργανισμών σε ζητήματα αναπηρίας και πολιτιστικής συμπερίληψης. Η προσβασιμότητα δεν εξαρτάται μόνο από τις τεχνικές υποδομές, αλλά και από τη στάση, την ευαισθητοποίηση και την ικανότητα των εργαζομένων να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των επισκεπτών με αναπηρία. Η διοργάνωση σεμιναρίων, εκπαιδευτικών προγραμμάτων και δράσεων ευαισθητοποίησης μπορεί να συμβάλει σημαντικά στη διαμόρφωση ενός περισσότερο υποστηρικτικού και συμπεριληπτικού πολιτιστικού περιβάλλοντος. Επιπλέον, η συμμετοχή ατόμων με αναπηρία στον σχεδιασμό πολιτιστικών δράσεων και υπηρεσιών θα μπορούσε να ενισχύσει την αποτελεσματικότητα των πρακτικών προσβασιμότητας, καθώς οι ίδιοι οι χρήστες γνωρίζουν καλύτερα τις πραγματικές ανάγκες και δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στον πολιτιστικό χώρο (Watson et al., 2012· Sandell, 2007).

Σημαντική πρόταση για τους πολιτιστικούς οργανισμούς αποτελεί επίσης η ενίσχυση της ψηφιακής προσβασιμότητας. Η έρευνα κατέδειξε ότι τόσο η Στέγη Ωνάση όσο και η Εθνική Λυρική Σκηνή αξιοποιούν σε μεγάλο βαθμό τις ψηφιακές τεχνολογίες και τα κοινωνικά δίκτυα για την επικοινωνία με το κοινό τους. Ωστόσο, η ανάπτυξη ψηφιακών υπηρεσιών πρέπει να συνοδεύεται από εφαρμογή προδιαγραφών καθολικού σχεδιασμού, ώστε οι ιστοσελίδες, οι ηλεκτρονικές πλατφόρμες και το οπτικοακουστικό υλικό να είναι πλήρως προσβάσιμα σε άτομα με διαφορετικές μορφές αναπηρίας. Η δημιουργία προσβάσιμων ιστοσελίδων, η παροχή υποτίτλων και ακουστικών περιγραφών σε ψηφιακό περιεχόμενο και η χρήση απλής και κατανοητής γλώσσας αποτελούν βασικές προϋποθέσεις για τη διασφάλιση της ισότιμης πρόσβασης στην πολιτιστική πληροφορία και στη διαδικτυακή πολιτιστική εμπειρία (European Commission, 2018· Gibson, 2012).

Σε επίπεδο δημόσιας πολιτικής, η έρευνα αναδεικνύει την ανάγκη διαμόρφωσης μιας περισσότερο ολοκληρωμένης εθνικής στρατηγικής για την προσβασιμότητα στον πολιτισμό. Παρότι έχουν πραγματοποιηθεί σημαντικά βήματα σε επίπεδο νομοθεσίας και θεσμικών κατευθύνσεων, εξακολουθεί να παρατηρείται έλλειψη ενιαίων προτύπων και συστηματικών μηχανισμών αξιολόγησης της προσβασιμότητας των πολιτιστικών οργανισμών. Το κράτος και οι αρμόδιοι πολιτιστικοί φορείς θα μπορούσαν να αναπτύξουν εθνικά προγράμματα χρηματοδότησης για δράσεις προσβασιμότητας, να θεσπίσουν υποχρεωτικές προδιαγραφές πολιτιστικής συμπερίληψης και να δημιουργήσουν μηχανισμούς πιστοποίησης της

προσβασιμότητας στους πολιτιστικούς χώρους. Παράλληλα, η ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ πολιτιστικών οργανισμών, φορέων ατόμων με αναπηρία και δημόσιων υπηρεσιών μπορεί να συμβάλει σημαντικά στη διαμόρφωση αποτελεσματικότερων πολιτικών πολιτιστικής ένταξης (United Nations, 2006· UNESCO, 2015).

Τέλος, ιδιαίτερα σημαντική θεωρείται η ανάγκη ενίσχυσης της πολιτιστικής παιδείας και της κοινωνικής ευαισθητοποίησης γύρω από τα ζητήματα αναπηρίας και πολιτιστικής συμμετοχής. Η δημιουργία ενός πραγματικά συμπεριληπτικού πολιτιστικού περιβάλλοντος δεν εξαρτάται μόνο από τις υποδομές και τις υπηρεσίες, αλλά και από τη διαμόρφωση μιας κοινωνικής κουλτούρας αποδοχής, ισότητας και σεβασμού της διαφορετικότητας. Οι πολιτιστικοί οργανισμοί μπορούν να διαδραματίσουν καθοριστικό ρόλο προς αυτή την κατεύθυνση, αξιοποιώντας την τέχνη και τον πολιτισμό ως μέσα κοινωνικού διαλόγου, ευαισθητοποίησης και καταπολέμησης στερεοτύπων. Μέσα από τη συνεργασία πολιτισμού, εκπαίδευσης και δημόσιας πολιτικής καθίσταται δυνατή η δημιουργία ενός περισσότερο ανοιχτού και δημοκρατικού πολιτιστικού χώρου, στον οποίο τα άτομα με αναπηρία θα μπορούν να συμμετέχουν ισότιμα και ενεργά σε όλες τις μορφές πολιτιστικής ζωής.

5.5 Περιορισμοί της έρευνας

Η παρούσα έρευνα, παρά τη σημασία των ευρημάτων της και τη συμβολή της στη διερεύνηση της προσβασιμότητας των ατόμων με αναπηρία στον πολιτισμό, παρουσιάζει ορισμένους περιορισμούς που πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά την ερμηνεία και αξιολόγηση των αποτελεσμάτων. Ένας βασικός περιορισμός σχετίζεται με το γεγονός ότι η μελέτη επικεντρώνεται αποκλειστικά σε δύο πολιτιστικούς οργανισμούς της Αθήνας, τη Στέγη του Ιδρύματος Ωνάση και την Εθνική Λυρική Σκηνή. Παρότι οι δύο αυτοί οργανισμοί αποτελούν σημαντικούς και ιδιαίτερα προβεβλημένους πολιτιστικούς φορείς, τα χαρακτηριστικά και οι πρακτικές τους δεν μπορούν να θεωρηθούν πλήρως αντιπροσωπευτικά για το σύνολο των πολιτιστικών οργανισμών της Ελλάδας. Οι διαφοροποιήσεις που υπάρχουν μεταξύ δημόσιων, ιδιωτικών, τοπικών ή μικρότερων πολιτιστικών φορέων ενδέχεται να οδηγούν σε διαφορετικά επίπεδα προσβασιμότητας και διαφορετικές μορφές πολιτιστικής συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία (European Commission, 2018· Gibson, 2012).

Ένας ακόμη σημαντικός περιορισμός της έρευνας αφορά τη μεθοδολογική προσέγγιση και κυρίως την εξάρτηση από δευτερογενείς πηγές πληροφόρησης και από στοιχεία που

προέρχονται από τις επίσημες παρουσιάσεις και τις επικοινωνιακές πρακτικές των ίδιων των πολιτιστικών οργανισμών. Οι πληροφορίες που παρέχονται μέσα από ιστοσελίδες, ψηφιακές πλατφόρμες και δημόσιο επικοινωνιακό υλικό αποτυπώνουν σε μεγάλο βαθμό την εικόνα που επιθυμούν να προβάλλουν οι οργανισμοί προς το κοινό. Ως αποτέλεσμα, ενδέχεται να μην αναδεικνύονται πλήρως ορισμένες δυσκολίες, πρακτικά προβλήματα ή περιορισμοί που βιώνουν καθημερινά τα άτομα με αναπηρία κατά τη συμμετοχή τους στις πολιτιστικές δραστηριότητες. Η απουσία εκτεταμένης επιτόπιας παρατήρησης ή συστηματικής αξιολόγησης από εξειδικευμένους φορείς προσβασιμότητας περιορίζει σε κάποιο βαθμό τη δυνατότητα πλήρους αποτύπωσης της πραγματικής εμπειρίας των επισκεπτών (Watson et al., 2012· ICOM, 2019).

Επιπλέον, ένας περιορισμός της έρευνας συνδέεται με τη δυσκολία καταγραφής των διαφορετικών εμπειριών που προκύπτουν ανάλογα με τη μορφή της αναπηρίας. Η αναπηρία αποτελεί μια ιδιαίτερα πολυδιάστατη και ετερογενή έννοια, καθώς οι ανάγκες και οι δυσκολίες των ατόμων διαφοροποιούνται σημαντικά ανάλογα με το είδος της αναπηρίας, την ηλικία, το κοινωνικό υπόβαθρο και το επίπεδο εξοικείωσης με τον πολιτιστικό χώρο. Για παράδειγμα, οι εμπειρίες ενός ατόμου με κινητική αναπηρία ενδέχεται να διαφέρουν σημαντικά από εκείνες ενός ατόμου με προβλήματα όρασης, ακοής ή γνωστικές δυσκολίες. Η παρούσα έρευνα δεν είχε τη δυνατότητα να εξετάσει εις βάθος όλες αυτές τις διαφοροποιήσεις και, συνεπώς, τα συμπεράσματα που προκύπτουν έχουν περισσότερο γενικό χαρακτήρα ως προς τη σχέση μορφής αναπηρίας και επιπέδου προσβασιμότητας (United Nations, 2006· Shakespeare, 2014).

Ένας επιπλέον περιορισμός αφορά τη χρονική διάσταση της έρευνας και τη δυναμική φύση της πολιτιστικής προσβασιμότητας. Οι πολιτιστικοί οργανισμοί μεταβάλλουν συνεχώς τις πρακτικές, τις υπηρεσίες και τις στρατηγικές τους, ιδιαίτερα σε μια περίοδο έντονου ψηφιακού μετασχηματισμού και κοινωνικών αλλαγών. Κατά συνέπεια, ο βαθμός προσβασιμότητας που αποτυπώνεται στη συγκεκριμένη χρονική στιγμή ενδέχεται να διαφοροποιηθεί σημαντικά στο μέλλον μέσω νέων πολιτικών, τεχνολογικών εξελίξεων ή αναδιαμόρφωσης των πολιτιστικών δράσεων. Η προσβασιμότητα αποτελεί μια διαρκώς εξελισσόμενη διαδικασία και όχι ένα σταθερό ή οριστικά διαμορφωμένο χαρακτηριστικό ενός πολιτιστικού οργανισμού. Για τον λόγο αυτό, τα αποτελέσματα της έρευνας θα πρέπει να ερμηνεύονται μέσα στο συγκεκριμένο κοινωνικό και χρονικό πλαίσιο στο οποίο πραγματοποιήθηκε η μελέτη (UNESCO, 2015· Falk and Dierking, 2016).

Παράλληλα, η έρευνα περιορίστηκε κυρίως στη διερεύνηση της προσβασιμότητας από την πλευρά της συμμετοχής του κοινού και δεν επεκτάθηκε σε άλλες σημαντικές διαστάσεις της πολιτιστικής ένταξης των ατόμων με αναπηρία, όπως η επαγγελματική συμμετοχή ατόμων με αναπηρία στους πολιτιστικούς οργανισμούς, η εκπροσώπησή τους στην καλλιτεχνική δημιουργία ή η συμμετοχή τους στη λήψη πολιτιστικών αποφάσεων. Οι διαστάσεις αυτές αποτελούν ιδιαίτερα σημαντικά πεδία της σύγχρονης συζήτησης για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία στον πολιτισμό και θα μπορούσαν να αποτελέσουν αντικείμενο μελλοντικών ερευνών. Η εστίαση κυρίως στην εμπειρία του επισκέπτη περιορίζει τη δυνατότητα ανάπτυξης μιας περισσότερο ολοκληρωμένης εικόνας σχετικά με τη συνολική θέση των ατόμων με αναπηρία στον πολιτιστικό τομέα (Sandell, 2007· Barnes and Mercer, 2010).

Τέλος, θα πρέπει να επισημανθεί ότι η αξιολόγηση της πολιτιστικής προσβασιμότητας επηρεάζεται και από υποκειμενικούς παράγοντες που σχετίζονται με τις προσωπικές εμπειρίες, τις προσδοκίες και τις πολιτιστικές ανάγκες κάθε ατόμου. Η έννοια της προσβασιμότητας δεν είναι απόλυτα αντικειμενική, καθώς διαφορετικοί επισκέπτες μπορεί να αξιολογούν με διαφορετικό τρόπο την ίδια πολιτιστική εμπειρία ή τις ίδιες υποδομές. Για τον λόγο αυτό, η παρούσα έρευνα δεν μπορεί να αποτυπώσει πλήρως το σύνολο των ατομικών εμπειριών και αντιλήψεων που σχετίζονται με τη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στον πολιτισμό. Παρά τους περιορισμούς αυτούς, η μελέτη συμβάλλει ουσιαστικά στην κατανόηση των βασικών τάσεων και προκλήσεων που διαμορφώνονται στον ελληνικό πολιτιστικό χώρο και μπορεί να αποτελέσει αφετηρία για περαιτέρω έρευνα και ανάπτυξη πολιτικών πολιτιστικής συμπερίληψης.

5.6 Προτάσεις για μελλοντική διερεύνηση

Η παρούσα έρευνα ανέδειξε σημαντικές πτυχές της προσβασιμότητας των ατόμων με αναπηρία στον πολιτισμό, ωστόσο παράλληλα κατέδειξε και την ανάγκη περαιτέρω επιστημονικής διερεύνησης του ζητήματος μέσα από διαφορετικές ερευνητικές προσεγγίσεις και θεματικές κατευθύνσεις. Η πολιτιστική προσβασιμότητα αποτελεί ένα δυναμικό και συνεχώς εξελισσόμενο πεδίο, το οποίο επηρεάζεται από κοινωνικές, τεχνολογικές και πολιτιστικές μεταβολές. Για τον λόγο αυτό, μελλοντικές έρευνες θα μπορούσαν να επεκτείνουν τη διερεύνηση σε μεγαλύτερο αριθμό πολιτιστικών οργανισμών,

συμπεριλαμβάνοντας μουσεία, δημοτικά θέατρα, αρχαιολογικούς χώρους, φεστιβάλ και τοπικούς πολιτιστικούς φορείς από διαφορετικές γεωγραφικές περιοχές της Ελλάδας. Η διεύρυνση του δείγματος θα επέτρεπε την πιο ολοκληρωμένη αποτύπωση των τάσεων που επικρατούν στον ελληνικό πολιτιστικό χώρο και θα καθιστούσε δυνατή τη σύγκριση διαφορετικών μοντέλων πολιτιστικής προσβασιμότητας και συμπερίληψης (European Commission, 2018· UNESCO, 2015).

Μία ιδιαίτερα σημαντική κατεύθυνση για μελλοντική διερεύνηση αφορά την εις βάθος καταγραφή των βιωμάτων και των προσωπικών εμπειριών των ίδιων των ατόμων με αναπηρία κατά τη συμμετοχή τους σε πολιτιστικές δραστηριότητες. Η παρούσα εργασία επικεντρώθηκε κυρίως στην αξιολόγηση των πολιτιστικών οργανισμών και των πρακτικών τους, όμως η άμεση φωνή των ίδιων των επισκεπτών με αναπηρία μπορεί να προσφέρει ουσιαστικότερη κατανόηση των πραγματικών δυσκολιών, αναγκών και προσδοκιών που διαμορφώνονται στον πολιτιστικό χώρο. Μελλοντικές ποιοτικές έρευνες, μέσω συνεντεύξεων, ομάδων εστίασης ή αφηγηματικών προσεγγίσεων, θα μπορούσαν να αναδείξουν τις προσωπικές εμπειρίες πολιτιστικής συμμετοχής και να συμβάλουν στη διαμόρφωση περισσότερο ανθρωποκεντρικών και αποτελεσματικών πολιτικών προσβασιμότητας (Watson et al., 2012· Sandell, 2007).

Παράλληλα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ανάγκη διερεύνησης της σχέσης μεταξύ ψηφιακού μετασχηματισμού και πολιτιστικής προσβασιμότητας. Οι πολιτιστικοί οργανισμοί αξιοποιούν ολοένα και περισσότερο ψηφιακές τεχνολογίες, διαδικτυακές πλατφόρμες, εικονικές εκθέσεις και διαδραστικά μέσα επικοινωνίας, γεγονός που δημιουργεί νέες δυνατότητες αλλά και νέες προκλήσεις για τα άτομα με αναπηρία. Μελλοντικές έρευνες θα μπορούσαν να εξετάσουν κατά πόσο οι ψηφιακές πολιτιστικές υπηρεσίες ανταποκρίνονται πραγματικά στις ανάγκες διαφορετικών μορφών αναπηρίας και αν συμβάλλουν ουσιαστικά στη διεύρυνση της πολιτιστικής συμμετοχής ή αν οδηγούν στη δημιουργία νέων μορφών ψηφιακού αποκλεισμού. Η διερεύνηση αυτή αποκτά ιδιαίτερη σημασία στο πλαίσιο της σύγχρονης ψηφιακής εποχής, όπου η πολιτιστική εμπειρία μεταφέρεται ολοένα και περισσότερο και στον διαδικτυακό χώρο (Gibson, 2012· Falk and Dierking, 2016).

Μία ακόμη σημαντική προοπτική για μελλοντική έρευνα αφορά τη μελέτη της πολιτιστικής προσβασιμότητας σε σχέση με επιμέρους μορφές αναπηρίας. Η παρούσα μελέτη κατέδειξε ότι οι ανάγκες των ατόμων με κινητικές, αισθητηριακές, γνωστικές ή ψυχοκοινωνικές αναπηρίες διαφοροποιούνται σημαντικά, γεγονός που καθιστά αναγκαία την ανάπτυξη περισσότερο εξειδικευμένων ερευνητικών προσεγγίσεων. Μελλοντικές έρευνες θα

μπορούσαν να επικεντρωθούν αποκλειστικά σε συγκεκριμένες κατηγορίες αναπηρίας και να εξετάσουν αναλυτικά τις ιδιαίτερες μορφές εμποδίων, τις ανάγκες προσαρμογής και τις βέλτιστες πρακτικές πολιτιστικής ένταξης για κάθε ομάδα. Μέσα από τέτοιες εξειδικευμένες μελέτες θα μπορούσε να αναπτυχθεί ένα περισσότερο στοχευμένο και λειτουργικό πλαίσιο πολιτιστικής προσβασιμότητας (United Nations, 2006· Shakespeare, 2014).

Επιπλέον, ιδιαίτερα χρήσιμη θα ήταν η διερεύνηση του ρόλου των επαγγελματιών του πολιτισμού και των διοικητικών στελεχών στη διαμόρφωση πολιτικών συμπερίληψης. Η στάση, οι γνώσεις και η εκπαίδευση των εργαζομένων στους πολιτιστικούς οργανισμούς επηρεάζουν σημαντικά την εμπειρία των ατόμων με αναπηρία και τον βαθμό αποτελεσματικότητας των πρακτικών προσβασιμότητας. Μελλοντικές έρευνες θα μπορούσαν να εξετάσουν το επίπεδο επιμόρφωσης του προσωπικού, τις αντιλήψεις των επαγγελματιών για την αναπηρία και τη συμπερίληψη, καθώς και τις οργανωτικές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι πολιτιστικοί φορείς κατά την εφαρμογή πολιτικών προσβασιμότητας. Η διερεύνηση αυτή θα μπορούσε να συμβάλει στη διαμόρφωση περισσότερο ολοκληρωμένων προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης και πολιτιστικής διαχείρισης (ICOM, 2019· Barnes and Mercer, 2010).

Τέλος, ιδιαίτερο ενδιαφέρον θα παρουσίαζε η ανάπτυξη συγκριτικών διεθνών ερευνών σχετικά με την προσβασιμότητα στον πολιτισμό. Η σύγκριση ελληνικών πολιτιστικών οργανισμών με αντίστοιχους φορείς άλλων ευρωπαϊκών ή διεθνών χωρών θα μπορούσε να αναδείξει καλές πρακτικές, διαφορετικά μοντέλα πολιτιστικής πολιτικής και νέες μορφές συμπεριληπτικού σχεδιασμού. Μέσα από τη διεθνή συγκριτική ανάλυση θα ήταν δυνατό να αξιολογηθεί πιο ουσιαστικά η θέση της Ελλάδας στον τομέα της πολιτιστικής προσβασιμότητας και να αναπτυχθούν προτάσεις που θα βασίζονται σε επιτυχημένα διεθνή παραδείγματα. Η μελλοντική έρευνα στον τομέα αυτό μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά τόσο στην επιστημονική γνώση όσο και στη βελτίωση των πολιτικών και πρακτικών που εφαρμόζονται στον χώρο του πολιτισμού για τα άτομα με αναπηρία.

Βιβλιογραφία

Αγγλική Βιβλιογραφία

Ander, E., Thomson, L., Noble, G., Lanceley, A. and Chatterjee, H. (2013). Heritage, health and wellbeing: assessing the impact of a heritage-focused intervention on health and wellbeing. *International Journal of HeritageStudies*, 19(3), pp. 229–242.

Barnes, C. and Mercer, G. (2010). *Exploring disability*. 2nd ed. Cambridge: Polity Press.

Candlin, F. (2010). *Art, museums and touch*. Manchester: Manchester University Press.

Chatterjee, H. and Noble, G. (2016). *Museums, health and wellbeing*. Farnham: Ashgate.

Darcy, S. and Buhalis, D. (2011). *Accessible tourism: concepts and issues*. Bristol: Channel View Publications.

European Commission (2018). *Access to culture: promoting cultural participation of people with disabilities*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Falk, J.H. and Dierking, L.D. (2016). *The museum experience revisited*. London: Routledge.

Finkelstein, V. (2001). The social model of disability repossessed. *Disability & Society*, 16(1), pp. 1–16.

Gibson, L. (2012). *Cultural policy and the creative industries*. London: Routledge.

ICOM (2019). *Museums as cultural hubs: the future of tradition*. Paris: International Council of Museums.

Kotler N., Kotler P., 2001, Can Museums Be All Things To All People? Missions, Goals And Marketing's Role, Στο "Museum Management And Curatorship, p. 271-287, <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/09647770100401902?needAccess=true>.

Kidd, J. (2014). *Museums in the new mediascape*. Farnham: Ashgate.

Mace, R., Hardie, G. and Place, J. (1991). Accessible environments: toward universal design. Raleigh: North Carolina State University.

Oliver, M. (1996). Understanding disability: from theory to practice. London: Macmillan.

Poria, Y., Reichel, A. and Brandt, Y. (2011). Dimensions of hotel experience of people with disabilities: an exploratory study. International Journal of Contemporary Hospitality Management, 23(5), pp. 571–591.

Sandell, R. (2007). Museums, prejudice and the reframing of difference. London: Routledge.

Shakespeare, T. (2014). Disability rights and wrongs revisited. 2nd ed. London: Routledge.

UNESCO (2015). Cultural participation of persons with disabilities. Paris: UNESCO Publishing.

United Nations (2006). Convention on the Rights of Persons with Disabilities. New York: United Nations.

Watson, N., Roulstone, A. and Thomas, C. (2012). Routledge handbook of disability studies. London: Routledge

Ελληνική Βιβλιογραφία

Γεωργοπούλου Κ., 2012, Πολιτιστική Διαχείριση Και Οργάνωση Εκδηλώσεων, Αθήνα: Τζιόλα.

Γλύτση Ε., Ζαφειράκου Α., ακούρου-Χρόνη Γ., Πικοπούλου-Τσολάκη Δ., 2002, "Πολιτισμός και Εκπαίδευση", Τόμος Γ, ΕΑΠ, Πάτρα.

Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (2018). Οδηγός προσβασιμότητας για πολιτιστικούς χώρους και εκδηλώσεις. Αθήνα: ΕΣΑμεΑ. Πρόσβαση από: <https://www.esamea.gr>

Καψάλης Α., 2006, Δημόσιες Σχέσεις Και Επικοινωνιακή Στρατηγική Στον Πολιτισμό, Αθήνα: Κριτική.

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού (2021). Στρατηγικό σχέδιο για την προσβασιμότητα των ατόμων με αναπηρία στον πολιτισμό. Αθήνα: ΥΠΠΟΑ. Πρόσβαση από: <https://www.culture.gov.gr>

Χατζηδάκη, Α. (2017). Πολιτιστική εκπαίδευση και κοινωνική ένταξη ατόμων με αναπηρία. Θεσσαλονίκη: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Μακεδονίας

Πηγές από το ίντερνετ

- Αποστολή ΕΛΣ, διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: <https://www.nationalopera.gr/els/apostoli-els>, 31/03/2025.
- Εθνική Λυρική Σκηνή, διαθέσιμα στους διαδικτυακούς τόπους: <https://www.facebook.com/greeknationalopera> & <https://www.instagram.com/greeknationalopera/>, 01/04/2025).
- Εθνική Λυρική Σκηνή, διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: <https://www.nationalopera.gr/>, 01/04/2025.
- Ιστορικό, διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: <https://www.nationalopera.gr/els/istoriko>, 31/03/2025.
- Λυρική Για Όλους, διαθέσιμα στους διαδικτυακούς τόπους: <https://www.facebook.com/greeknationalopera/posts/973033014851959> & https://www.instagram.com/p/DCEzKlRok0T/?utm_source=ig_web_copy_link&igsh=MzRlODBiNWFlZA==, 02/04/2025.
- Λυρική Για Όλους, διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: <https://www.nationalopera.gr/lyrikigiaolous>, 02/04/2025.
- Κτίριο, διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: <https://www.onassis.org/el/onassis-stegi/onassis-stegi/building>, 16/02/2025.
- Οξυγόνο, διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: <https://www.onassis.org/el/whats-on/oxygen-george-koutlis>, 17/02/2025.
- Προσβασιμότητα Στο Οξυγόνο, διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: <https://fb.watch/xQ8KBpwUwP/>, 18/02/2025.
- Στέγη δρύματος Ωνάση, διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: <https://www.onassis.org/el/onassis-stegi/stegi>, 16/02/2025.

